

DR ZORICA MRŠEVIĆ

**PRAVO NA JAVNO
OKUPLJANJE U SRBIJI
– stanje i perspektive**

Na projektu sarađivali:

Bojan Perović, asistent

Vesna Jovanović, bibliotekarka

**Institut društvenih nauka
Beograd 2015**

Dr Zorica Mršević

PRAVO NA JAVNO OKUPLJANJE U SRBIJI – STANJE I PERSPEKTIVE

Izdavač

Institut društvenih nauka
Kraljice Natalije 45 Beograd

Za izadavača

Dr Goran Bašić

Urednik

Dr Goran Bašić

Recenzentkinje:

Prof. dr Marijana Pajvančić
Prof. dr Ivana Simović
Prof. dr Dragana Kolarić
Dr Ivana Stevanović

Lektura i korektura

Nataša Popović

Kompjuterska obrada teksta

BIROGRAF COMP

Dizajn korica

BIROGRAF COMP

Štampa

BIROGRAF COMP

Tiraž

100

ISBN 978-86-7093-161-9

Ova knjiga se bazira na istraživačkim projektima „Usaglašenost prava na javno okupljanje sa standardima OEBSa” u okviru „Chairmanship self-evaluation of the OSCE dimensions commitments in the Republic of Serbia” koji je finansiran od Ministarstva inostranih poslova.

„Društvene transformacije u procesu evropskih integracija - multidisciplinarni pristup”, koji je finansiran od strane Ministarstva za prosvetu, nauku i tehnološki razvoj od 2011.

SADRŽAJ

1. IZVRŠNI REZIME IZVEŠTAJA	9
1.1. Izvori	9
1.2. Problemi	10
1.3. Preporuke	11
2. UVOD	13
3. SLOBODA JAVNOG OKUPLJANJA U SRBIJI – OPŠTE KARAKTERISTIKE	17
4. SINDIKALNI PROTESTI	23
4.1. Štrajkovi i protesti radnika koji se prvo odvijaju u prostorijama preduzeća, zatim ispred kapija, da bi posle toga bili organizovni javni skupovi ispred lokalnih, gradskih institucija	26
4.2. Štrajkovi i protesti koji imaju formu javnih protestnih šetnji (protestnih kampova) ili eskaliraju do okupljanja u Beogradu ispred republičke Vlade, Agencije za privatizaciju, kancelarija evropskih institucija, čemu obično prethodi okupljanje obično na Trgu Nikole Pašića ili trgu Slavija, odakle protestna šetnja krene do zgrade Vlade	29
4.3. Štrajkovi koji obuhvataju javne skupove kojima se vrši blokada ulica, šina, puteva i drugih saobraćajnica	32
5. PRAVNA REGULATIVA PRAVA NA SLOBODU JAVNOG OKUPLJANJA U SRBIJI I INICIJATIVE, PROJEKTI I POKUŠAJI ZA IZMENU ZAKONA O JAVNOM OKUPLJANJU GRAĐANA	37
5.1. Ustav	37
5.2. Zakon o okupljanju građana	38
	3

5.3. Ustavni sud o Zakonu o okupljanju građana	43
5.4. Krivično i prekršajno sankcionisanje	46
5.5. Zakon o štrajku	46
5.6. Zakon o policiji	47
5.7. Podzakonski akti	47
5.7.1. Rešenje o određivanju prostora za okupljanje građana u Beogradu	47
5.7.2. Odluka o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine	48
5.8. Javne politike	49
6. INICIJATIVE, PROJEKTI I POKUŠAJI ZA IZMENU ZAKONA O JAVNOM OKUPLJANJU GRAĐANA	51
6.1. Inicijativa Ministarstva za ljudska i manjinska prava 2010.	51
6.2. Projekat grupe NVOa i Misije OEBSa u Srbiji i ODIHRA „Posmatranje javnog okupljanja sa preporukama za donošenje novog zakona“ iz 2012.	52
6.3. Nacrt Zakona o mirnim okupljanjima 2014.	56
7. NEZAVISNA TELA	59
7.1. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti	59
7.1.1. 2010	59
7.1.2. 2011	60
7.1.3. 2012	61
7.1.4. 2013	62
7.1.5. 2014	62
7.2. Zaštitnik građana: redovni godišnji izveštaji, saopštenja, preporuke, aktivnosti, Poseban izveštaj „Položaj LGBT populacije u Srbiji“ 2011.	63
7.2.1. 2007	63
7.2.2. 2008	64
7.2.3. 2009	64

Sadržaj

7.2.4. 2010	67
7.2.5. 2011	68
7.2.6. 2012	70
7.2.7. 2013	70
7.2.8. 2014	71
8. USTAVNI SUD	73
8.1. Odluka Ustavnog suda povodom zabrane Parade ponosa 2009.	73
8.2. Odluka Ustavnog suda u pogledu skupa povodom zabrane proslave 8. marta 2008.	75
8.3. Ocena ustavnosti aktuelnog Zakona o okupljanju građana pokrenuta od strane Ustavnog suda 2015.	77
9. NAUKA (Bojan Perović)	79
10. NEVLADINE ORGANIZACIJE O SLOBODI JAVNOG OKUPLJANJA	85
10.1. Beogradski centar za ljudska prava: kritički komentari slobode javnog okupljanja u Srbiji	85
10.1.1. Definicija javnog okupljanja	85
10.1.2. Neovlašćeni organi zabranjuju javne skupove	87
10.1.3. Mesto održavanja javnih skupova	88
10.1.4. Administrativne obaveze organizatora	88
10.1.5. Troškovi	90
10.1.6. Neprijavljeni skupovi	90
10.1.7. Napadi na novinare	92
10.1.8. Kritička analiza ponašanja države u pogledu održavanja paradi ponosa	92
10.1.9. Standard „da se vidi i čuje”	95
10.1.10. Preporuke u pogledu poboljšanja realizacije slobode mirnog okupljanja	96
10.2 YUCOM – Komitet pravnika za ljudska prava	97
	5

10. 2. 1. <i>Postupak povodom skupa podrške ruskom bendu Pusi Rajot održanom ispred ambasade Rusije u Beogradu</i>	98
10. 2. 2. <i>Postupak protiv aktiviste Žena u crnom zbog ometanja saobraćaja</i>	98
10. 2. 3. <i>Zahtev YUCOMa za promenu aktuelnog Zakona o okupljanju građana</i>	101
10.3. <i>Labris i Gej strejt alijansa o poštovanju slobode javnog okupljanja u 2014.</i>	101
10.3.1. <i>Labris</i>	102
10.3.2. <i>Gej strejt alijansa</i>	102
11. OEBS/ODIHR STANDARDI REGULISANJA JAVNOG OKUPLJANJA	107
11.1. <i>Smernice za slobodu mirnog okupljanja</i>	108
11.1.1. <i>Ograničenja slobode okupljanja</i>	111
11.1.2. <i>Proceduralna pitanja</i>	112
11.1.3. <i>Implementiranje propisa o slobodi mirnog okupljanja</i>	115
11.2. <i>Mišljenje Venecijanske komisije o srpskom Zakonu o okupljanju građana</i>	118
11.3. <i>Izveštaj nadgledanja slobode mirnog okupljanja u izabranim državama članicama</i>	121
11.4. <i>Kompilacija mišljenja Venecijanske komisije o slobodi okupljanja, Evropska komisija za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija)</i>	124
12. STUDIJA SLUČAJA: ZABRANA SVIH JAVNIH SKUPOVA 11. JULA 2015. U SVETLU OEBS/ODIHR STANDARDA	133
13. ZAKLJUČAK	141
14. EXTENSIVE SUMMARY IN ENGLISH: HARMONIZATION OF THE RIGHTS TO FREEDOM OF PUBLIC ASSEMBLY WITH THE RELEVANT STANDARDS OF THE OSCE	145
15. ANEKSI	185

Sadržaj

15.1. <i>Aneks 1</i>	185
– Reference	185
– Izveštaji nezavisnih tela	185
– Izveštaji nevladinih organizacija	190
– Međunarodni izvori	195
– Teorijski izvori	203
– Propisi i javne politike	206
– Mediji	210
15.2. <i>Aneks 2</i>	221
– Slučaj praktične primene Zakona o okupljanju građana u svetlu zahteva stavljenih pred organizatora jednog javnog skupa	221
15.3 <i>Aneks 3</i>	233
15.3.1. <i>Obraćanja Vladi Republike Srbije Specijalnog izvestioca UN za pravo na slobodu javnog okupljanja i udruživanja Ujedinjenih nacija 2011. i 2013. godine</i>	233
15.3.1.1. <i>2011</i>	233
15.3.1.2. <i>2013</i>	234
15.4. <i>Aneks 4</i>	236
15.4.1. <i>Iz recenzija</i>	236

1. Izvršni rezime Izveštaja

Ovaj Izveštaj o slobodi javnog okupljanja u Srbiji nastao je u procesu samoevaluacije poštovanja OEBS dokumenata i vrednosti od strane države koja predsedava OEBSom, a koji je pokrenula Švajcarska, kao država koja je pre Srbije imala tu predsedavajuću ulogu, što je prihvatila Srbija.

Za potrebe ovog Izveštaja korišćeni su dokumenti, saopštenja, odluke i izveštaji nezavisnih institucija i to: *Ustavno suda*, *Poverenice za zaštitu ravnopravnosti* i *Zaštitnika građana*; izveštaji NVO za ljudska prava, i to: *Beogradskog centra za ljudska prava*, *Komiteta pravnika za ljudska prava YUCOM*, *Helsinškog odbora*, kao i organizacija za zaštitu prava LGBT ljudi - *Labrisa*, *Gej strejt alijanse*; medijski izveštaji o javnom okupljanju; i objavljeni teoretski, naučno-istraživački radovi.

Posmatrani vremenski period je od 2006, od odvajanja Crne Gore iz zajedničke države Srbije i Crne Gore, ali se radi sagledavanja trendova u kontinuumu navode i neka zapažanja iz ranijih godina.

1.1. Izvori

Jedan od suštinskih prioriteta je poznavanje izvora koji sadrže standarde javnog okupljanja, a u pitanju je specifičan, *aquis*, tip izgradnje višestruke dokumentacione osnove. U slučaju Srbije radi se zapravo o četiri relevantna dokumenta (ali i o nizu relevantnih mišljenja pomenutih u tekstu), koji se odnose konkretno na našu situaciju. Standardi slobode mirnog javnog okupljanja sadržana su u četiri OEBS/ODIHR dokumenta:

1. ODIHR i Venecijanska komisija Saveta Evrope - Smernice za slobodu mirnog okupljanja iz 2008, a dopunjene 2010. godine.
2. Zajedničko mišljenje o Zakonu o javnom okupljanju Republike Srbije Venecijanske komisije i OEBS/ODIHR-a, usvojen od strane Venecijanske komisije na 84. plenarnoj sesiji u Veneciji 15. i 16. oktobra 2010.
3. Izveštaj nadgledanja slobode mirnog okupljanja u izabranim državama članicama, OEBS, Biro za demokratske institucije i ljudska prava (maj 2011 – jun 2012)
4. Kompilacija mišljenja Venecijanske komisije o slobodi okupljanja (revidirano jula 2014), Evropska komisija za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija)

Glavni dokument koji čini okosnicu ovih standarda su Smernice za slobodu mirnog okupljanja, a odmah po značaju za Srbiju je Mišljenje Venecijanske komisije o srpskom Zakonu o okupljanju građana.

1. 2. Problemi

Kao najveći problemi u uživanju slobode javnog okupljanja uočeni su:

1. neefikasnost postojećih pravnih lekova
2. izricanje blanketnih zabrana bez konkretizacije individualno navedenih razloga zabrane
3. zabrane javnih skupova od strane zakonski neovlašćenih organa vlasti
4. neshvatanje da organizatori imaju pravo da koriste javne prostore po svom izboru i određuju mesta na kojima će se njihovi skupovi odigrati
5. nametanje velikih administrativnih obaveza i troškova organizatorima skupova, što zahteva višemesečno prikupljanje dokumentacije (ali i diskriminativna primena ovih zahteva koji se nameću selektivno)
6. određivanje troškova javnih skupova koje treba da snose organizatori

7. zabrana mirnih skupova zbog nasilja kojima tim mirnim skupovima prete nasilni kontrademonstranti
8. višestruka zabrana istovremeno zakazanih mirnih javnih skupova i, njima suprotstavljenih, kontrademonstracija
9. nepostojeća zakonska regulacija kontra skupova, spontanih skupova, skupova osoba koji nisu građani Srbije
10. uverenje javnog mnjenja da manjinski stavovi ne smeju da se javno prezentuju na skupovima, i da njihovi organizatori time „samo provociraju“ građane koji se ne slažu sa njima
11. standard „vidljivost i čujnost“ skupova gotovo je nepoznat u javnosti, i u praksi nije uvek omogućen onima kojima su poruke namenjene da ih vide i čuju
12. postojanje zakonske zabrane štrajkova u vidu okupljanja u javnom prostoru izvan proizvodno/poslovnih pogona, zabrana koja je masovno i redovno kršena
13. zabrana javnih skupova u blizini Doma Narodne skupštine
14. povremena ugroženost bezbednosti medijskih poslenika koji izveštavaju sa skupova
15. široko suštinsko nepoznavanje OEBS/ODIHR Smernica za javno okupljanje i drugih relevantnih međunarodnih standarda i dokumenata koji regulišu slobodu javnog okupljanja od strane institucionalne, stručne, medijske i opšte javnosti

1.3. Preporuke

Imajući u vidu da je Ustavni sud proglasio važeći Zakon o okupljanju građana neustavnim, da su, prema konsultovanim izvorima, problemi nagomilani u toj oblasti, da je, takođe prema konsultovanim izvorima, dosta neusaglašenosti dosadašnje prakse sa OEBS/ODIHR i drugim međunarodnim standardima, i da je sve to dovelo do pojave umanjivanja uživanja prava na slobodu javnog okupljanja u Srbiji, potrebno je:

1. Doneti već tokom ove, 2015. godine, novi Zakon o javnom okupljanju u skladu sa OEBS/ODIHR i drugim međunarodnim standardima. U tom procesu potrebno je da učestvuju, osim vladinih aktera (Ministarstva unutrašnjih i Ministarstva inostranih poslova) i nevladine organizacije

za ljudska prava, eksperti, kao i predstavnici OEBS/ODIHRa

2. Doneti Vladinu Strategiju o javnim skupovima u Republici Srbiji
3. Sa ovim Izveštajem potrebno je da budu upoznati Ministarstvo spoljnih poslova, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnik građana, Kancelarija za ljudska i manjinska prava, Kancelarija za evropske intergracije, nevladine organizacije za zaštitu ljudskih prava, Beogradski centar za ljudska prava, YU-COM, nevladine organizacije za zaštitu prava LGBT osoba, Labris i Gej strejt alijansa i Misija OEBS u Srbiji.
3. Organizovati naučne skupove na temu pravaca unapređivanja praktične primene slobode javnog okupljanja u Srbiji, i pre i posle donošenja novog Zakona o okupljanju građana
4. Sprovesti edukaciju policije i predstavnika lokalnih samouprava, kao i drugih aktera, o primeni u praksi OEBS/ODIHR i drugih međunarodnih standarda koji regulišu slobodu javnog okupljanja, i pre i posle donošenja novog Zakona o okupljanju građana

2. Uvod

Jedan od osnova kredibiliteta OEBSa i mogućnost predvođenja na osnovu sopstvenog primera, je da država koja predse-dava OEBSom poštuje osnovne vrednosti Helsinškog finalnog akta i druge OEBS obaveze. Radi unapređenja primene tih obaveza, kao i da bi se unapredio kontinuirani nastavak primene relevantnih nalaza i preporuka OEBS struktura, Švajcarska je prihvatila da dobrovoljno obavi „samoocenjivanje” (self-assessment) sopstvenog učinka. Švajcarska je rešena da sama sebe oceni da li ona, i u kojoj meri primenjuje relevantne OEBS obaveze u oblasti ljudske dimenzije. Ta inicijativa Švajcarske dolazi kao odgovor na već dugo postojeće pozive civilnog društva i parlamentaraca. Primena tih obaveza je u okviru OEBSa već bila monitorisana, ali je takođe činjenica da se postojeći mehanizmi monitorisanja moraju ojačati. Taj novi koncept samoocenjivanja može da se razvija i bez potrebe postizanja konsenzusa, dakle na tehničkom nivou, jer takvo sredstvo monitoringa može da doprinese otvaranju puteva ka još boljoj primeni. To su bili razlozi zbog kojih je Švajcarska dobrovoljno započela pilot projekat analize sopstvenog učinka u primeni OEBS obaveza.

Bilo bi mnogo strateški opravdanije da se sadašnji proces samoevaluacije mogao finalizovati pre nego što država članica preuzme predsedavanje OEBSom. Ali to nije bilo moguće ni u Švajcarskoj, pa ni sada u slučaju Srbije.

U zaključku svoga izveštaja, Švajcarska je naglasila da čvrsto veruje da će iniciranje i primena ove nove prakse – koja ostaje tehnička, konstruktivna i iako ostvarena bez konsenzusa, pomoći da se poboljša primena OEBS obaveza u Švajcarskoj,

ali i šire. Razvijena i inicirana kao deo zajedničkog planiranja Švajcarske i Srbije, ova inicijativa je jasan primer kontinuiteta. Švajcarska s dobrodošlicom pozdravlja odluku Srbije da pristupi samoocenjivanju i nada se da će budući predsedavajući OEBSa biti takođe angažovani u istom procesu. Švajcarska je posvećena koherentom i konzistentnom pristupu radi unapređenja ljudske dimenzije funkcionisanja OEBSa za vreme svog predsedavanja OEBSom, a i šire, i po isteku tog mandata, koje posvećenje takođe deli i Srbija.

U pogledu upoznavanja zainteresovanih aktera sa OEBS standardima i vrednostima, na osnovu sprovedenog istraživanja, može se konstatovati da glavni akteri u Srbiji (kao uostalom ni u Švajcarskoj), dakle državni organi i nevladin sektor, generalno ocenjujući, nisu dovoljno upoznati sa OEBS obavezama i procedurama. Biće potrebno vreme da bi se razumeo okvir uspostavljen OEBS obavezama, i da se dobije konstruktivna povratna informacija o njegovoj primeni. Prepreka ovom procesu je i činjenica da još uvek nije jasno definisan OEBS monitoring mehanizam primene tih obaveza u praksi.

Za potrebe ovog Izveštaja korišćeni su dokumenti, saopštenja, odluke i izveštaji nezavisnih institucija, i to: Ustavnog suda, Poverenice za zaštitu ravnopravnosti i Zaštitnika građana; izveštaji NVOa za ljudska prava, i to: Beogradskog centra za ljudska prava, Komiteta pravnika za ljudska prava YUCOMA, Helsinškog odbora, kao i organizacija za zaštitu prava LGBT ljudi - Labrisa, Gej strejt alijanse; medijski izveštaji o javnom okupljanju; i objavljeni teoretski, naučno-istraživački radovi.

Posmatrani vremenski period je od 2006, od odvajanja Crne Gore iz zajedničke države Srbije i Crne Gore, ali se, radi sagledavanja trendova u kontinuumu, navode i neka zapazanja iz ranijih godina.

Zakon o javnom okupljanju je usvojen 26. januara 2016, u vreme poslednje korekture teksta ove studije, kao finale jednog višegodišnjeg procesa čijom se analizom ta studija i bavila. Ka-

ko je Tanjug preneo,¹ okupljanje ubuduće neće biti dozvoljeno na mestu na kojem, zbog karakteristika samog mesta ili njegove posebne namene, preti opasnost od ugrožavanja bezbednosti ljudi i imovine, javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti. To su zdravstvene ustanove, škole, predškolske ustanove, prostor ispred objekata od strateškog i posebnog značaja za odbranu i bezbednost države. Takođe, okupljanje neće biti dozvoljeno na mestima na kojima se njegovim održavanjem krše ljudska i manjinska prava i slobode drugih, ugrožava moral ili na mestima koja su zatvorena za javnost. Javna okupljanja mogu da se održavaju, po pravilu, u vremenu između šest i 24 sata. U slučaju kršenja ovog zakona, fizičko lice kao organizator, biće kažnjeno novčanom sumom od 70.000 do 100.000 dinara, a za fizičko lice koje je vođa okupljanja kazna je od 50.000 do 100.000. Ukoliko fizičko lice organizator održi okupljanje na mestu na kome to nije dozvoljeno ili to ne prijavi nadležnom organu sleduje mu novčana kazna od 100.000 do 150.000 dinara, predviđeno je Zakonom o javnom okupljanju koji je usvojen u republičkom parlamentu. Novčanom kaznom u iznosu do 30.000 dinara kazniće se za prekršaj fizičko lice, učesnik okupljanja ako ne postupi po nalogima organizatora ili vođe okupljanja i ne napusti mesto okupljanja.² Okupljanja na otvorenom prostoru prijavljuju se Ministarstvu unutrašnjih poslova, organizacionoj jedinici nadležnoj po mestu okupljanja, odnosno po mestu početka okupljanja u pokretu. Prijava se podnosi najkasnije pet dana pre vremena određenog za početak održavanja okupljanja. Ne prijavljuju se okupljanja u zatvorenom prostoru, verska okupljanja u verskim objektima i druga tradicionalna narodna okupljanja, vašari, sabori, svadbe, pogrebi, državne svečanosti, jubileji i druga okupljanja koja organizuju državni organi.

¹ Tanjug, 2016, Usvojen Zakon o javnom okupljanju. Tanjug. 26. januar. <http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=226072>

² Petrović I., 2016, Usvojen Zakon o javnom okupljanju. Pink Vesti. 26. januar. <http://www.pink.rs/vesti/usvojen-zakon-o-javnom-okupljanju/>

U svetlu analiza koje sadrži ova studija, dobro je da je donet nov, osavremenjen zakon koji reguliše javno okupljanje kao jedno od osnovnih ljudskih prava prve generacije. Mnoge primedbe konstantno iznošene u izvorima koji su konsultovani u ovoj studiji, ostaju na žalost i dalje aktuelne, npr, pojam mirne demonstracije nije definisan, ne diferenciraju se mirni skupovi od onih koji im prete nasiljem, kontrademonstracije se uopšte ne definišu, spontani skupovi su definisani kao skupovi na koje niko ne poziva i niko ih ne organizuje, što je retko u praksi takvih skupova. Na sve ovo je tokom javne rasprave u više navrata ukazivano od strane predstavnika nezavisnih institucija i civilnog društva, a i Institut društvenih nauka je takođe uputio svoje primedbe te sadržine. Ostaje ipak da verujemo na osnovu dosadašnje prakse dosledno nerepresivnog policijskog ponašanja i njihove saradnje sa organizatorima skupova visikog rizika, da će se javni skupovi u Srbiji održavati i dalje po ustaljenoj praksi da nikome ne bude iskraćeno pravo da na javnom mestu izrazi svoja gledišta i stavove, i da ničija bezbednost pritom ne bude ugrožena.

3. Sloboda javnog okupljanja u Srbiji – opšte karakteristike

„Narod mora da se okuplja i protestuje ispred policijskih uprava, e da bi policija imala uvid i kontrolu nad situacijom, a i da se ne aka brate po kojekakvim ćorbudžacima.“

Radoje Domanović (Stradija)

Srbija je sredina u kojoj dugo nije postojala tradicija održavanja javnih okupljanja organizovanih od strane privatnih aktera, pogotovo ne onih sa, za širu javnost, nepopularnim porukama, za razliku od mnogih drugih evropskih zemalja gde je ta sloboda duboko ukorenjena u demokratskoj tradiciji tih sredina. Podsetimo se npr. Francuske, gde je zakon iz davne 1881. godine eksplicitno predviđao da su „javna okupljanja slobodna“, te da se „mogu održavati bez prethodnog odobrenja“ – što je, praktično, značilo da ih je potrebno samo prethodno najaviti. Zakonom iz 1907. godine to je promenjeno, i propisano je da se „javna okupljanja, kakva god bila njihova tema, mogu održati bez prethodne najave“.³ Iako se ovaj liberalni status odnosi samo na javne skupove u zatvorenom prostoru, dok je za one na otvorenom važio režim vrlo sličan našem⁴, ipak njegova libe-

³ Đ. Gardašević, „Pravo na javno okupljanje u hrvatskom i komparativnom pravu“, *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu* 3/2011, 487–519.

⁴ U Francuskoj je obavezno prethodno prijavljivanje svakog okupljanja na javnom mestu (decret-loi du 23.10.1935. i la loi n° 95-73 du 21.1.1995). Postoji formular u kome se navodi mesto, datum, vreme početka i vreme

ralnost profiliše javnu scenu Francuske kao otvorenu za javno izražavanje različitih mišljenja i proteste različitih aktera.

Odsustvo takve tradicije tolerisanja različitih aktera javnih okupljanja kod nas, čini donekle razumljivim zašto još uvek postoje uočene praznine i nerazumevanja suštine ovog ljudskog prava, zašto se zakonski propisan sistem prijave u praksi pretvara u sistem dozvole, i zašto je često nerazumevanje i nepoznavanje međunarodnih standarda koji tu slobodu regulišu. Zbog zastarelih i neadekvatnih zakonskih rešenja ove oblasti, postoji npr. još uvek široko rasprostranjeno nerazlikovanje⁵ sportskih, religioznih, komercijalnih, i sl. okupljanja od onih sa političkim porukama koje jedino jesu zaštićene visokim standardima namenjenim slobodi javnog okupljanja. Aktuelni Zakon o okupljanju građana Ustavni sud Srbije proglasio je neustavnim na sednici održanoj 9. aprila 2015. i odložio objavljivanje obrazloženja odluke za šest meseci. Iako je jasno da ni Ustav ni Zakon o slobodi okupljanja građana nisu u skladu sa OEBS/ODIHR i drugim međunarodnim standardima, pa i pored nastojanja nekoliko dosadašnjih vlada i postojanja nekoliko nacрта, do donošenja novog Zakona nije došlo, zbog čega se mora konstatovati manjakavost političke volje da se ova oblast konačno usaglasi sa međunarodnim standardima.

Uprkos tim neusaglašenostima, mora se konstatovati da je ponašanje policije u Srbiji vrlo retko represivno i na račun policije izrečeno je dosta komplimentata⁶ u pogledu uzdržanosti u

---

završetka, razlog okupljanja, eventualna procenu broja okupljenih ljudi, kao i podatke o organizatorima okupljanja. Prijavljuje se opštini na čijoj teritoriji se održava i policiji najmanje tri dana pre održavanja. Prijava ne znači automatsko dobijanje odobrenja. Okupljanje biti zabranjeno zbog rizika od mogućeg ugrožavanja bezbednosti.

⁵ Ž. Nikač. „Sloboda javnog okupljanja i aktivnosti policije MUP RS na zaštiti prava na život i drugih vrednosti”, *Pravni život*, 9/2014, 232.

⁶ Zaštitnik građana, „Postupanje policije bilo je od ključnog značaja i vredno svake pohvale“, *Posebni izveštaj: LGBT populacija u Srbiji – Stanje ljudskih prava i društveni položaj*, Beograd, 09/2011.

primeni sile, pa i u slučajevima izbijanja nasilja, blokada saobraćajnica, kao i dugotrajnih javnih protesta. Ne treba ispustiti iz vida da se u Srbiji od demokratskih promena dvehiljaditih održi godišnje prosečno oko sto hiljada javnih skupova⁷ čija bezbednost je bila korektno obavljen zadatak policije. Takođe, među glavnim komplimentima policiji je i njihova spremnost da u skladu sa OEBS/ODIHR Smernicama, ostvare blisku i frekventnu prethodnu organizacionu komunikaciju sa organizatorima velikih skupova ili skupova na kontroverzne teme, sa ciljem da se zajedničkim naporima maksimalno umanje rizici i postigne bezbednost tih skupova. Policija je do sada korektno obezbeđivala i neprijavljene, spontane skupove.

Po brojnosti učesnika i po trajanju, najveća javna okupljanja u Srbiji su partijske predizborne kampanje i sindikalni protesti. Ipak, najviše pažnje domaće i međunarodne javnosti izazivaju i uspešni i neuspešni pokušaji organizovanja parada ponosa u Beogradu, kod čega se prelamaju sve kontroverze, problemi i dileme vezane za poštovanje slobode javnog okupljanja u Srbiji. Javne manifestacije LGBT aktivizma, posebno više puta zabranjivana (2009, 2011, 2012. i 2013) Parada ponosa, a održana 2010., 2014. i 2015., kao i masovni sindikalni protesti, posebno oni koji su obuhvatali blokade javnih saobraćajnica značajnih za domaći i međunarodni saobraćaj, predstavljaju tako specifičan test poštovanja i praktične primene domaćih propisa i međunarodnih standarda.

Kao najveći problemi, uočeni su: neefikasnost postojećih pravnih lekova; izricanje blanketnih zabrana bez konkretizacije individualno navedenih razloga zabrane; zabrane javnih skupova od strane zakonski neovlašćenih organa vlasti; neshvatanje da organizatori imaju pravo da koriste javne prostore prema svom izboru i određuju mesta na kojima će se njihovi skupovi odigrati; nametanje velikih administrativnih obaveza organizatorima skupova, što zahteva višemesečno prikupljanje dokumentacije (ali i diskriminativna primena ovih zahteva koji se nameću se-

---

⁷ Izjava ministra Stefanovića emitovane na RTS-u 16. decembra 2015.

lektivno); problem troškova javnih skupova koje treba da snose organizatori; zabrana mirnih skupova zbog nasilja kojima tim mirnim skupovima prete nasilni kontrademonstranti; višestruke zabrana istovremeno zakazanih mirnih javnih skupova i njima suprotstavljenih kontra demonstracija; nepostojeća zakonska regulacija kontra skupova, spontanijih skupova, skupova osoba koji nisu građani Srbije; prilično rasprostranjeno uverenje javnog mnjenja da manjinski stavovi nemaju legitimitet i ne smeju da se javno prezentiraju na skupovima, i da njihovi organizatori „nemaju prava da to rade“, te da time zapravo „samo provociraju“ građane koji se ne slažu sa njima; standard „vidljivost i čujnost“ skupova gotovo je nepoznat u javnosti, dok je u praksi delimično poštovan, mada u većini slučajeva to nije bio slučaj jer nije uvek omogućeno onima kojima su poruke namenjene da ih vide i čuju; postojanje zakonske zabrane štrajkova u vidu javnih skupova u javnom prostoru izvan proizvodno-poslovnih pogona, zabrana koja je masovno i redovno kršena; zabrana javnih skupova u blizini Doma Narodne skupštine; povremena ugroženost bezbednosti medijskih poslenika koji izveštavaju sa skupova; široko suštinsko nepoznavanje od institucionalne, stručne, medijske i opšte javnosti OEBS/ODIHR Smernica za javno okupljanje i drugih relevantnih međunarodnih standarda i dokumenata koji regulišu slobodu javnog okupljanja.⁸

Izveštaj o napretku Evropske komisije za Srbiju u 2015, koji se pojavio u javnosti u vreme završetka ovog teksta namenjenog za štampanje, konstatuje da je „sloboda javnog okupljanja poštovana, ali zakon o javnim skupovima mora da bude u potpunosti usaglašen sa Ustavom. Pomenuto je i da su, za vreme održavanja samita „16+1“, država Centralne i Istočne Evrope sa Kinom u decembru 2014, vlasti zabranile demonstraciju članova Falun Gong-a, uhapsivši pritom i proteravši izvestan broj građana EU. Navedeno je i da je komemorativni skup

---

⁸ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd, 2014, str 48-49 i 187-203.

povodom godišnjice srebreničkih žrtava bio zabranjen iz bezbednosnih razloga. „Vlasti su preduzele korake u pogledu jačanja zaštite prava lezbejki, biseksualnih, transrodnih i interseks osoba, i ponovo stvorili uslove/omogućili paradu u Beogradu. Parada ponosa je održana u Beogradu 20. septembra bez većih incidenata, već drugu godinu u nizu.“⁹

---

⁹ European Commission, *SERBIA 2015 REPORT. SWD(2015) 211 final*, Brussels, str. 5, 56 i 57. Pristupljeno 10.11.2015. http://ec.europa.eu/enlargement/pdf/key_documents/2015/20151110_report_serbia.pdf

4. Sindikalni protesti

Sindikalni protesti su, prema svojim osobinama, verovatno najreprezentativniji tip skupova od svih javnih skupova u Srbiji. Povrh toga, to su svakako najbrojnija javna okupljanja, pored već pomenutih predizbornih partijskih kampanja. Ali, za razliku od sporadičnosti partijskih dešavanja koja su vezana za predizborni period, sindikalni protesti se dešavaju kontinuirano već decenijama, i u represivno vreme devedestih godina, i u potonjem demokratskom periodu. Oni su značajni i zbog toga što u javni diskurs iznose sve one, verovatno nabolnije, egzistencijalne probleme sa kojima se suočavaju građani Srbije u svojoj novijoj istoriji. Ujedno, oni su deo izgradnje nove demokratske tradicije javnih okupljanja u Srbiji čijoj demokratičnosti doprinosi činjenica da su se policija i drugi organi vlasti u većini slučajeva maksimalno uzdržavala od primene sile, iako su izlasci štrajkača u javni prostor izvan njihovih radnih i službenih prostorija, zapravo nezakoniti s obzirom na odredbe Zakona o štrajku, i iako su protestne povorke povremeno blokirale ili ometale saobraćaj.

Ovaj pregled obuhvata samo poslednjih par godina i najznačajnija sindikalna javna okupljanja, jer je sindikalnih protesta i radničkih štrajkova svake godine bilo zaista veliki broj da bi se svi navodili. Među njima i nema velikih razlika kako u razlozima protesta tako i u načinima njihovog odvijanja i reakcija vlasti. Inače, uočeno je da se mediji bave sindikatima uglavnom kada su u pitanju javna protestna okupljanja, masovni štrajkovi i veza sa političkim sadržajima,¹⁰ pri čemu su sin-

---

¹⁰ S. Mihailović *et al.*, Sindikati u medijima, 2012, Beograd, Fridrih Ebart Stiftung. str. 108, 101 i 102.

dikati i njihove aktivnosti uglavnom adekvatno predstavljeni. Ne može se, dakle, govoriti ni o kakvoj „medijskoj antisindikalnoj histeriji”¹¹ već pre korektnom medijskom izveštavanju kome nije cilj senzacionalističko podgrejavanje atmosfere niti huškačko demonizovanje organizatora.¹²

Štrajkovi u 2012. godini obuhvatali su znatno veći broj radnika i bili su znatno masovniji od onih u 2010.¹³ i 2011.¹⁴ Od početka 2012. godine, u Srbiji je bilo 165 industrijskih akcija, od toga 103 štrajka i 60 protesta, u kojima je učestvovalo više od 100.000 zaposlenih. Najmasovniji su bili štrajkovi zdravstvenih radnika, u kojima je učestvovalo svih 264 zdravstvenih ustanova u Srbiji i 65.000 zaposlenih, a koje su podržali Samostalni sindikat zaposlenih u zdravstvu i socijalnoj zaštiti, Granski sindikat zaposlenih u zdravstvu i socijalnoj zaštiti „Nezavisnost“, Sindikat medicinskih sestara i tehničara, te Sindikat lekara i farmaceuta Srbije. Štrajkovi i protesti održani su na teritoriji cele Srbije.¹⁵ Štrajkovi i protesti održani su u

¹¹ Mada se može govoriti o izvesnoj podcenjenosti u osnovi medijska slika sindikata ne odstupa u statistički značajnijoj meri od realnog uvida u stanje sindikata i sindikalizma. Srećko Mihailović, Zoran Stojiljković, Dušan Torbica, Vojislav Mihailović 2011, Sindikati u medijima, Beograd, Centar za razvoj sindikalizma. str 3.

¹² Mada se može govoriti o izvesnoj podcenjenosti u osnovi medijska slika sindikata ne odstupa u statistički značajnijoj meri od realnog uvida u stanje sindikata i sindikalizma. Srećko Mihailović, Zoran Stojiljković, Dušan Torbica, Vojislav Mihailović 2011, Sindikati u medijima, Beograd, Centar za razvoj sindikalizma. str 3.

¹³ U 2010. godini u Srbiji je bilo 107 štrajkova, u kojima je učestvovalo oko 26.000 zaposlenih.

¹⁴ U godini 2011. godini bilo je 60 štrajkova u kojima je učestvovalo više od 60.000 zaposlenih. Štrajkovi su bili organizovani u 53 preduzeća, u 21 gradu, a bilo je i granskih štrajkova, koje su organizovali sindikat obrazovanja, policije, zdravstva i socijalne zaštite, kulture, poljoprivrede, javnih/komunalnih delatnosti i metalnog sektora.

¹⁵ Neki od gradova u kojima su održani štrajkovi i protesti su: Beograd, Novi Sad, Kragujevac, Kruševac, Smederevo, Kraljevo, Valjevo, Kanjiža,

delatnostima: uprave, medija (televizija, radio i novine), javnih i komunalnih delatnosti, energetike, institutima, predškolskom obrazovanju, proizvodnji oružja, poljoprivredi, proizvodnje hrane, farmaceutske industriji, industriji mašina i komponenta, tekstilu, zdravstvu, hemijskoj industriji, proizvoda od željeza i metala, proizvodnji železničkih vozila i dr. Najčešći zahtevi štrajkača u 2012. godini bili su usmereni na: 1) isplatu zarada (koje su u nekim slučajevima kasnile mesecima, pa i godinama), toplog obroka, prevoza, overu zdravstvenih knjižica, uplatu doprinosa (za penziona, zdravstveno osiguranje i osiguranje za slučaj nezaposlenosti), povezivanje radnog staža, jubilarnih nagrada, regresa, dnevnica; 2) pokretanje proizvodnje, raskid privatizacija, poštovanje potpisanih kupoprodajnih ugovora; poštovanje potpisanih dokumenata sa poslodavcima; 3) potpisivanje posebnih kolektivnih ugovora, izradu i poštovanje socijalnih programa; 4) isplatu zarada prema izvršnim sudskim presudama; 5) sve lošiji materijalni položaj.

Od januara do decembra 2013. godine, zaposleni su iskazali svoje nezadovoljstvo kroz 10 protesta i 55 štrajkova u kojima je učestvovalo preko 45.000 radnika, dolazilo je i do blokade puteva i štrajka građu. Karakteristično je da je najveći broj zahteva usmeren na ostvarivanje elementarnih prava zaposlenih i da su problemi povezani: izostanak isplate zarada, nepostojanje proizvodnje, loše upravljanje, nekvalitetan proizvodni program, nepoštovanje kolektivnog ugovora i ugovora o privatizaciji, sindikalnih prava, itd. Štrajkovi i protesti održani su u: metalnoj industriji, građevinskoj industriji, poljoprivredi, hemiji, nauci, putnoj privredi, obrazovanju, kulturi, tekstilnoj industriji i komunalnom sektoru.¹⁶

Zrenjanin, Senta, Futog, Bor, Čačak, Čuprija, Leskovac, Surdulica, Niš, Šid... (spisak mesta je duži)

¹⁶ Gradovi gde su održani štrajkovi i protesti su: Sombor, Šabac, Novi Sad, Beograd, Kragujevac, Vranje, Niš, Čačak, Bajina Bašta, Valjevo, Ljig, Mali Zvornik, Kruševac, Arandelovac, Vladičin Han, Užice, Smederevska Palanka, Novi Pazar, Vrnjačka Banja, Vlasotince, Subotica, Ada i Veliko Gradište.

Sindikalni protesti i štrajkovi mogu, ali se ne moraju odvijati u formi javnih skupova, jer mnogi i počnu i završe se u okviru službenih prostorija, i o njima neće biti reči u ovom tekstu. Oni koji izađu iz službenih prostorija i dobiju formu javnih okupljanja, mogu se podeliti na tri grupe:

1. štrajkovi i protesti radnika koji se prvo odvijaju u prostorijama preduzeća a posle toga, ispred kapija, da bi zatim bili organizovni javni skupovi ispred lokalnih, gradskih institucija

2. štrajkovi i protesti koji imaju formu javnih protestnih šetnji („protestnih kampova”) ili eskaliraju do okupljanja u Beogradu ispred republičke Vlade, Agencije za privatizaciju, kancelarija evropskih institucija, čemu obično prethodi okupljanje obično na Trgu Nikole Pašića ili trgu Slavija, odakle protestna šetnja krene do zgrade Vlade

3. štrajkovi koji obuhvataju javne skupove kojima se vrši blokada ulica, železničkih šina, puteva i drugih saobraćajnica.

4. 1. Štrajkovi i protesti radnika koji se prvo odvijaju u prostorijama preduzeća, zatim ispred kapija, da bi posle toga bili organizovni javni skupovi ispred lokalnih, gradskih institucija

Više od dvesta radnika kraljevačke Fabrike vagona koji zahtevaju isplatu 15 zaostalih zarada i overu zdravstvenih knjižica nastavili su ujutro, 14. januara 2014, protest u Skupštini Kraljeva zbog alarmantne situacije u kojoj se nalaze već sedam meseci.¹⁷

Bivši zaposleni u „Želvozu“ kojima je firma ostala dužna tridesetak plata i tri godine neuplaćenih doprinosa, ponovo su protestovali na ulicama Smedereva.¹⁸ Radnici smederevske fabrike „Želvoz“, njih oko 200, ponovo su, 4. marta 2014, okupirali skupštinsku salu Opštine Smederevo.¹⁹

¹⁷ Novi protest radnika Fabrike vagona, *B92*, 14.01.2014.

¹⁸ ULIČNI PROTEST Bivši radnici „Želvoza“ pištaljkama traže plate i doprinose, *Blic*, 22.06.2015.

¹⁹ Ponovo okupirana opština, *USS Sloga*, 4.03.2014.

Oko 350 radnika fabrike Zastava kamioni 11. jula 2014. godine, peti dan zaredom, nastavljaju svoja protestna okupljanja u centru Kragujevca. Oni su se okupili u centru Kragujevca, gde već peti dan održavaju javne sednice na kojima zahtevaju da se ispoštuje protokol sa Kinezima i realizacija obećanog socijalnog programa.²⁰

Više od 50 predstavnika pet sindikata GSP „Beograd“ održalo je, 22. oktobra 2014. godine, polusatni protest ispred Palate Pravde. Članovi Saobraćajnog sindikata GSP-a, reprezentativnog Sindikata GSP „Nezavisnost“, Sindikata vozača, Sindikata Evrovozač i Novog sindikata komunalaca Beograda, protestom su podržali kolege koje su žrtve napada.²¹

Članovi Sindikata „Sloga“ Javnog komunalnog preduzeća „Izvor“ iz Vladimira odlučili su da 14. novembra 2014. svoju borbu za narušena prava iz kruga preduzeća prenesu na ulice. Naoružani voljom, zastavama sindikata i mukom što ne mogu da ostvare elementarno pravo na zaradu za svoj rad, izašli su iz kruga preduzeća i prošetali ulicama Vladimira, a zatim i do zgrade lokalne opštinske vlasti gde su prisutvovali vanrednoj sednici SO.²²

Radnici JKP „Gradska groblja“ okupili su se 20. februara 2015. na kragujevačkom groblju „Bozman“ kako bi iskazali nezadovoljstvo što nisu primili pet plata.²³

Više stotina prosvetnih radnika iz Čačka protestovalo je 24 marta 2015. ispred sedišta Školske uprave u tom gradu jer nisu primili zarade za februar.²⁴

---

²⁰ Protest radnika Zastava kamioni, USS Sloga, 11.07.2014.

²¹ GSP sindikati održali protest, podržali kolege koje su žrtve napada, *Blic*, 22.10.2014.

²² Protestna šetnja radnika JKP „Izvor“, *USS Sloga*, 14.11.2014.

²³ Radnici u Kragujevcu protestovali sa posmrtnim krstovima, *Blic*, 20.02.2015.

²⁴ Protest prosvetnih radnika u Čačku jer nisu primili plate za februar, *Slobodna Evropa*, 24.03.2015.

Radnici niškog gradskog javno-komunalnog preduzeća „Gorica“ protestovali su 27. marta 2015. ispred Gradske kuće zbog kašnjenja u isplati zarada.²⁵

Stanovnici „Bare Venecije“, većinom radnici „Železnica“, pred sam početak sednice Skupštine grada, 2. aprila 2015. okupili su se na mirnom protestu ispred Gradske uprave.²⁶

Više stotina nezadovoljnih građana Zrenjanina, članova sindikata, udruženja, građanskih inicijativa učestvovalo je 1. maja 2015. u protestnoj šetnji u centru tog grada. Protest su započeli na platou ispred Vojvođanske banke, a zatim prošetali glavnom gradskom ulicom do Gradske kuće gde su na ulaznim vratima polepili poruke napisane na papiru.²⁷

Radnici Industrije motora „Rakovica“ za 26. maj 2015. u 8.30 sati najavljuju protest ispred glavne kapije IMR-a, jer im, kako kažu, Agencija za privatizaciju i Ministarstvo privrede još nisu rešili situaciji.²⁸

Reprezentativni sindikati „Jagodinske pivare“ od petka protestuju zbog prestanka državne zaštite od prinudne naplate potraživanja. Reakcija nadležnih organa izostaje, pa pivari za 2. juni 2015. najavljuju radikalizaciju protesta, blokadom puta ili pruge, a u utorak su radnici, zajedno sa građanima, išli u velikom protestnu šetnju gradskim ulicama.²⁹

Oko 300 nezadovoljnih radnika somborske fabrike obuće „Boreli“, inače društvenog preduzeća u restrukturiranju, 8. juna 2015. je tri sata protestovalo ispred Skupštine grada Sombora.³⁰

---

²⁵ Niš: Protest radnika JKP zbog plata, *B92*, 27.03.2015.

²⁶ Miran protest radnika „Železnice“ ispred Gradske uprave, *Blic*, 02.04.2015.

²⁷ Protestna šetnja u Zrenjaninu, *Novi magazin*, 30.04.2015.

²⁸ Protest radnika Industrije motora Rakovica: „Nećemo da klečimo i molimo, verujemo u naš rad“, *Blic*, 26.05.2015.

²⁹ Jagodinski pivari i dalje brane „čiču“, *Večernje novosti*, 02.06.2015.

³⁰ Protest radnika „Borelija“, *Večernje novosti*, 08.06.2015.

4. 2. Štrajkovi i protesti koji imaju formu javnih protestnih šetnji (protestnih kampova) ili eskaliraju do okupljanja u Beogradu ispred republičke Vlade, Agencije za privatizaciju, kancelarija evropskih institucija, čemu obično prethodi okupljanje, obično na Trgu Nikole Pašića ili trgu Slavija, odakle protestna šetnja krene do zgrade Vlade

Protest radnika PKB 27. marta 2013. ispred Vlade Srbije koji traže od Vlade Srbije da se poništi „nezakonita licitacija državnog zemljišta u Čenti, koje je izdato paorima, a koje je do sad koristio PKB”.³¹

Teška situacija u kulturi kulminirala je 2. juna 2013. u 18 sati jednočasovnim protestom „kulturnjaka“ na beogradskom Trgu Republike, pod sloganom „Stop uništavanju kulture!”³²

Grupa članova Ujedinjenih granskih sindikata „Nezavisnost“ okupila se 27. septembra 2013. ispred sedišta Misije Evropske komisije na Novom Beogradu kako bi predstavnicima EU ukazali na nepostojanje socijalnog dijaloga u Srbiji.³³

Više od 2.000 naučnika okupilo se 2. jula 2013. na Trgu Nikole Pašića protestujući zbog, kako kažu, katastrofalnog stanja nauke u Srbiji. Protestnom šetnjom stigli su do zgrade Vlade Srbije i Ministarstva prosvete, gde su predali zahteve uzvikujući „Ostavka!”. Ovo je, inače, najveći protest naučnika ikada zabeležen u Srbiji i okruženju.³⁴

Oko 100 radnika Rudnika i topionice „Zajača” kod Loznice počelo je 14. februara 2014. oko 11 sati protestom pred zgradom Vlade Srbije u Beogradu, zahtevajući raskid ugovora o privatizaciji. Saobraćaj u Nemanjinoj ulici, jednoj od cen-

³¹ Protest radnika PKB ispred Vlade Srbije, *Slobodna Evropa*, 27.03.2013.

³² Danas protest „Stop uništavanju kulture”, *B92*, 22.06.2013.

³³ UGS „Nezavisnost”: Socijalni dijalog je ubijen, *Blic*, 27.09.2013.

³⁴ Protest 2.000 naučnika, Obradović odbio da razgovara o ostavci, *Blic*, 02.07.2013.

tralnih saobraćajnica u Beogradu, odvija se bez zastoja, a skup obezbeđuje policija.³⁵

Grupa radnika „Precizne mehanike”, čiji je većinski vlasnik ITM grupa, 10. juna 2014. protestuje ispred vlade zahtevajući da se u potpunosti pokrene proizvodnja u toj fabrici.³⁶

Protestu, koji je 1. jula 2014. organizovan kao deo aktivnosti UGS Nezavisnost i Saveza samostalnih sindikata Srbije pokrenutih sa ciljem sprečavanja za zaposlene nepovoljnih izmena Zakona o radu i Zakona o PIO, prisustvovalo je oko 15.000 građana. Tokom mirne i dostojanstvene protestne šetnje, ispred zdanja Predsedništva Republike, učesnici su se obratili predsedniku Nikoliću sa zahtevom da iskoristi svoj autoritet i ustavna ovlašćenja i ne potpiše ukaz o stupanju na snagu ovih antiradničkih zakona.³⁷

U iščekivanju štrajka, sindikalci iz preduzeća u restrukturiranju protestuju 16. jula 2014. u šatorima u Pionirskom parku, preko puta zgrade Skupštine u kojoj je u toku rasprava o Zakonu o radu.³⁸

Prvi dan nove školske godine, 1. septembar 2014, obeležio je protest Unije sindikata prosvetnih radnika Srbije (USPRS) na Trgu Nikole Pašića, sa koga je poručeno da prosveta i zdravstvo treba da budu izuzeti iz najavljenog smanjenja zarada u javnom sektoru. Protest je okupio prosvetare iz oko 40 gradova Srbije.³⁹

Oko 250 radnika fabrike Jumko iz Vranja okupilo se 22. septembra 2014. u Beogradu, ispred zgrade Ministarstva privrede. Od države traže zaostale zarade i rešavanje statusa Jumka.⁴⁰

---

³⁵ Počeo protest radnika Rudnika i topionice „Zajača” u Beogradu, *Slobodna Evropa*, 14.02.2014.

³⁶ Protest radnika Precizne mehanike, *B92*, 10.06.2014.

³⁷ Protest sindikata protiv Zakona o rada, *UGS Nezavisnost*, 08.07.2014.

³⁸ Sindikati počinju štrajk: Plaše se otkaza i smanjenja plata, *Slobodna Evropa*, 16.07.2014.

³⁹ Protest zbog plata i udžbenika Prvi dan nove školske godine opet obeležili štrajkovi, *Danas*, 01.09.2014.

⁴⁰ Protest radnika Jumka, *B92*, 22.09.2014.

Više od hiljadu studenata Filozofskog fakulteta u Beogradu započelo je 15. oktobra 2014. protest na platou ispred tog fakulteta, a zatim su krenuli ulicama Beograda u protestnu šetnju do Ministarstva prosvete, zahtevajući bolje uslove studiranja. Studenti su sve vreme zviždali i izvikivali „Bando buržujka“, „Ne damo pare“, „Izađite napolje“.⁴¹

Više od hiljadu ljudi okupilo se u 22. decembra 2014. na Trgu Nikole Pašića u Beogradu na protestu prosvetnih radnika protiv smanjenja plata u javnom sektoru.⁴²

Udruženi sindikati Srbije „Sloga” podržali su 22. decembra 2014. i prošetali Beogradom zajedno sa kolegama iz prosvete, koji šestu nedelju štrajkuju zahtevajući bolje uslove rada i izuzeće iz smanjenja plata u javnom sektoru. Protest je počeo oko 12.30 časova na Trgu Nikole Pašića i završen je oko 14.30 šetnjom do Vlade Srbije i Ministarstva prosvete.⁴³

Štrajk prosvetnih radnika koji su, inače, tokom devedesetih godinama kontinuirano hrabro prkosili Miloševićevom režimu, i koji su sa protestima nastavili i posle demokratskih promena dvehiljaditih, obično su praćeni dobro organizovanim javnim skupovima, protestnim povorkama i okupljanjima ispred institucija. Protest 17. marta 2015. na beogradskom Trgu Nikole Pašića organizovali su Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije i Sindikat radnika u prosveti Srbije. Predstavnici sindikata su svoje zahteve uputili narodnim poslanicima, predstavnicima Vlade Srbije i ministru prosvete, Srđanu Verbiću.⁴⁴ Više hiljada prosvetara iz cele Srbije se toga dana okupilo ispred ministarstva, tražeći da se poboljša katastrofalno stanje u obrazovanju, kao i da ministar Verbić podnese ostavku. Situacija je bila veoma napeta i na ivici težeg incidenta, a ministra

---

⁴¹ Udruženi sindikati Srbije Sloga podržali borbu studenata, *USS Sloga*, 15.10.2014.

⁴² Više od hiljadu prosvetara na protestu u Beogradu, *Beta*, 22.12.2014.

⁴³ Prosvetari završili protest, sledi „marš na Beograd“ 26. januara, *USS Sloga*, 22.12.2014.

⁴⁴ Protest prosvetara danas u Beogradu, *B92*, 17.03.2015.

su protestanti nekoliko puta polili vodom. Sindikalni aktivisti su ga zatim, štiteći svojim telima, otpratili do zgrade Ministarstva, gde je policija napravila kordon i omogućila mu bezbedan ulazak.⁴⁵

Bivši radnici MUP-a Srbije, 18. marta 2015. protestovali su u severnoj Kosovskoj Mitrovici, tražeći da se reši njihov status jer nisu primljeni u kosovsku policiju. Protest radnika održan je ispred zgrade Kancelarije za Kosovo i Metohiju Vlade Srbije.⁴⁶

Predstavnici sindikata penzionera zatražili su 15. aprila 2015. od Skupštine Srbije i Ustavnog suda da odluku o smanjenju penzija proglase neustavnom. Pensioneri su najpre protestovali na Trgu Nikole Pašića, a potom su se uputili u šetnju do Ustavnog suda i zgrade parlamenta gde su predali svoje zahteve.⁴⁷

Ispred Vlade Srbije 16. aprila 2015. održan je četvoročasovni mirni protest više od 70 zaposlenih u Radio Jugoslaviji (Međunarodni radio Srbija), zbog najave gašenja te medijske kuće, koja postoji već 79 godina i emituje program na 12 jezika.⁴⁸

4.3. Štrajkovi koji obuhvataju javne skupove kojima se vrši blokada ulica, železničkih ili tramvajskih šina, puteva i drugih saobraćajnica

Posle protesta 25. januara 2010. i blokade magistralnih železničkih pravaca Leskovac–Skoplje i Niš–Sofija, posle sukoba s pripadnicima žandarmerije i policije na ulicama Leskovca, predstavnici demonstranata, bivši vojni rezervisti nekadašnje Treće armijske oblasti, u Beogradu su ponovo pregovarali o svojim zahtevima s ministrom rada i socijalne politike, Rasimom Ljajićem. Prilikom deblokade pruga u Nišu i Leskovcu

---

⁴⁵ Protest prosvete – na ivici incidenta, *USS Sloga*, 17.03.2015.

⁴⁶ KiM: Protest bivših radnika MUP-a, *B92*, 18.03.2015.

⁴⁷ Protest penzionera zbog smanjenih penzija, *RTS*, 15.04.2015.

⁴⁸ Protest zaposlenih u Radio Jugoslaviji ispred Vlade Srbije, *MRS*, 16.04.2015.

sila nije bila upotrebljena. Ovaj protest sa blokadom pruge ostao je upamćen po molbi koju je ministar unutrašnjih poslova uputio svima onima koji protestuju, da to ne čine na mestima gde policija mora da reaguje. Naime, pošto je postalo očigledno da svi koji u našoj zemlji odluče da protestuju odmah kreću ka važnim prugama ili autoputu, i na taj način najefikasnije skreću pažnju na sebe u svoje probleme, Vlada je zaključila da se čini ogromna šteta jer se na svakih nekoliko dana blokiraju međunarodni pružni pravci, ili magistralni putevi. Pripadnici MUP-a više neće dozvoliti da se ruši ugled Srbije u Evropi i svetu, s tim što će upotreba policije u deblokadi međunarodnih puteva i pruga biti ubuduće samo krajnje sredstvo u rešavanju takvih problema.⁴⁹

Radnici preduzeća „Dunav grupa agregati“ nastavili su 1. oktobra 2012. sedmi dan, da brodovima blokiraju međunarodni plovni put na reci Dunav kod Novog Sada.⁵⁰

Bivši radnici Fabrike obuće „Ras“ - pogona u Tutinu - više od dve godine pokušavaju da protestima ispred zgrade opštinske uprave ostvare svoja prava. Očigledno da je ovih dana, 29. april 2012, kap prelila čašu i oni su odlučili da svoje nezadovoljstvo radikalizuju blokadom magistralnom puta Novi Pazar-Rožaje, kod mesta Mehov Krš.⁵¹

Nezadovoljni teškom situacijom u kojoj se nalazi njihovo preduzeće, radnici FAP Priboj blokirali su u 31. oktobra 2013. prugu Beograd-Bar. Štrajkači traže da im se isplate zaostale plate, overe zdravstvene knjižice, uradi socijalni program i pronade strateški partner kako bi fabrika mogla da nastavi rad. Štrajkači su podršku dobili i od lokalne samouprave i brojnih građana koji su se pridružili blokadi pruge.⁵²

⁴⁹ Prekinuta blokada pruga u Nišu i Leskovcu, *Politika*, 25.01.2015.

⁵⁰ Novi Sad: Radnici sedmi dan blokiraju Dunav, *Slobodna Evropa*, 01.10.2012.

⁵¹ Novi Pazar: Koji Prvi maj, isplatite nam dugove, *Danas*, 29.04.2012.

⁵² FAP opseo prugu, radnici ne veruju u brojna obećanja, *Danas*, 31.10.2013.

Protest radnika „Autosaobraćaja“, koji su 16. oktobra 2013. obustavili rad i blokirali autobuske stanice u Kragujevcu, Topoli i Lapovu, a nedelju dana kasnije (22. oktobra) u naselju Grošnica započeli danonoćnu blokadu železničke pruge i magistralnog puta prema Kraljevu, sredinom ove sedmice prerastao je u pravu socio-ekonomsko-političku dramu, čije bi posledice, ne samo materijalne, mogle da budu vrlo teške i nepredvidive.⁵³

Deset hiljada članova Srpskog sindikalnog fronta 10. decembar 2013. je u Beogradu obeležilo Međunarodni dan ljudskih prava, ujedno zahtevajući povlačenje predloženih izmena Zakona o radu i štrajku. Okupljanje članova sindikata osnivača SSF, studentskih pokreta, nevladinih organizacija i građana koji podržavaju aktivnosti ovog novoosnovanog radničkog fronta počelo je oko 11 časova, nakon čega je duga protesna kolona krenula od Crkve Svetog Marka prema Domu narodne Skupštine. Kolona se zatim uputila ulicom Kneza Miloša ka zgradi Vlade Srbije, a na uglu sa ulicom Kraljice Natalije je napravljena bakljada. Tokom šetnje ulica Kneza Miloša je bila zakrčena, zbog čega je u centru grada bio poremećen saobraćaj.⁵⁴

Radnici Fabrike vagona koji su štrajkovali prethodnih osam meseci, zahtevajući između 15 i 20 zaostalih zarada, overu zdravstvenih knjižica, povezivanje radnog staža u poslednje tri godine i preispitivanje rada menadžmenta fabrike, blokirali su prugu Kragujevac Kraljevo 10. februara 2014.⁵⁵

Oko 1.500 radnika kompanije „Jumko“ 12. februara 2014. blokiralo je jutros autoput Beograd-Skoplje kod Vranja. Radnici traže da im se isplati osam zaostalih zarada, overe zdravstvene knjižice, poveže radni staž i sprovede socijalni program, a rukovodstvo kompanije da se smeni. Premijer Srbije Ivica Da-

---

⁵³ Radnička blokada i građanska kontrablokada, *Danas*, 31.10.2013.

⁵⁴ Završen protest srpskog sindikalnog pokreta, *Udruženi Sindikati Srbije Sloga*, 10.12.2013.

⁵⁵ Radnici blokirali prugu Kragujevac-Kraljevo, *Telegraf*, 10.02.2015.

čić pozvao je radnike kompanije „Jumko“ iz Vranja da prekinu protest i blokadu autoputa Beograd – Skoplje.⁵⁶

Zakupci tezgi iz „Depoa“ završili su oko 16.10 sati protest koji su 2. decembra 2014. u popodnevnim satima organizovali ispred izgorelog tržnog centra, a zbog kojeg su na kratko blokirali i saobraćaj u Bulevaru kralja Aleksandra.⁵⁷

Radnici IMR-a su ujutro 28. maja 2015. oko 8.30, blokirali tramvajske šine ispred fabrike u Rakovici. Njih oko 300 danas je ponovo na pruzi kako bi izrazili nezadovoljstvo i strah od gubitka posla.⁵⁸ Policija ih je sprečila da blokiraju međunarodnu prugu Beograd-Bar.⁵⁹

---

⁵⁶ Dačić pozvao radnike Jumka da prekinu blokadu autoputa, *Slobodna Evropa*, 12.02.2014.

⁵⁷ Zakupci iz „Depoa“ završili protest, Bulevar odblokiran!, *Blic*, 02.12.2014.

⁵⁸ BLOKADA U RAKOVICI Nakon današnjeg protesta radnici IMR-a pozvani u Ministarstvo privrede, *Blic*, 28.05.2015.

⁵⁹ Policija sprečila radnike IMR da blokiraju prugu, *Tanjug*, 27.05.2015.

5. Pravna regulativa prava na slobodu javnog okupljanja u Srbiji i inicijative, projekti i pokušaji za izmenu Zakona o javnom okupljanju građana

5.1. *Ustav.*⁶⁰

Sloboda okupljanja ne predstavlja apsolutno pravo, već trpi određena ograničenja u slučajevima koji su propisani članom 54 Ustava.

Odredbe člana 54 Ustava utvrđuju: da je mirno okupljanje građana slobodno (stav 1); da okupljanje u zatvorenom prostoru ne podleže odobrenju, ni prijavljivanju (stav 2); da se zborovi, demonstracije i druga okupljanja građana na otvorenom prostoru prijavljuju državnom organu, u skladu sa zakonom (stav 3); da se sloboda okupljanja može zakonom ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije (stav 4).

Odredbom člana 54 stav 4 Ustava utvrđeno je da se sloboda okupljanja može zakonom ograničiti samo ako je to neophodno radi zaštite javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije.

Prvo ograničenje slobode okupljanja odnosi se na zahtev da okupljanje bude mirno, što podrazumeva način na koji se organizuje jedan skup i na kome se izražavaju određena mišljenja, ideje i stavovi.⁶¹

---

⁶⁰ Ustav Republike Srbije, 2006.

⁶¹ Ukoliko se na nekom skupu izražava mišljenje koje predstavlja govor mržnje ili kojim se poziva na rat ili diskriminaciju, onda se mora

Ostala ograničenja slobode okupljanja odnose se na potrebu zaštite javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije.

Članom 54 predviđena su četiri razloga zbog kojih je dozvoljeno ograničiti slobodu okupljanja – zaštita javnog zdravlja, morala, prava drugih ili bezbednosti Republike Srbije. Dakle, nijedan drugi osnov osim ovih pomenutih ne može opravdati ograničenje slobode okupljanja jer je lista data u Ustavu zatvorena.

5. 2. Zakon o okupljanju građana.⁶²

Sloboda okupljanja u Republici Srbiji uređena je Zakonom o okupljanju građana iz 1992. godine. Taj Zakon, koji je još uvek na snazi, ne sadrži preciznu definiciju okupljanja, već samo navodi da se okupljanjem građana, u smislu ovog zakona, smatra sazivanje i održavanje zbora ili drugog skupa na za to primerenom prostoru. Zakon ne precizira da se pod okupljanjima u smislu zakona podrazumevaju samo ona okupljanja koja se održavaju u cilju izražavanja zajedničkih uverenja i ciljeva, dakle, najčešće su tesno vezani s pravom na slobodu izražavanja, što su okupljanja zaštićena međunarodnim standardima iz oblasti ljudskih prava. Usled toga kod institucija i u široj javnosti dolazi do zabune da li npr. sportski događaji ili događaji komercijalnog tipa spadaju u okvir zakonodavstva o slobodi mirnog okupljanja.⁶³

Član 11. Zakona o javnim okupljanjima predviđa da policija može da zabrani održavanje javnog skupa ukoliko smatra

---

postaviti jasna linija razgraničenja između prava na slobodu okupljanja i prava na slobodu izražavanja.

⁶² Zakon o okupljanju građana (*Službeni glasnik RS*, br. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99, 33/99 i 48/94; *Službeni list SRJ*, broj 21/01; *Službeni glasnik RS*, br. 29/01 i 101/05)

⁶³ Beogradski maraton, Exit Novi Sad, Zlatna truba Srbije Guča, Gitarijada Zaječar, Nišvil Niš, Beerfest Beograd, npr. se takođe pominju kao javni skupovi, što je tipična greška, usled koje dolazi zbog neprecizne zakonske definicije.

da bi okupljanje dovelo do ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine ili ometanja javnog saobraćaja (čl. 11 st. 1). Poslednji razlog je u suprotnosti kako sa međunarodnim standardima tako i sa Ustavom, i ne bi smeo da se nalazi u zakonu.

Ni Ustav ni Zakon ne predviđaju obavezno pribavljanje dozvole za održavanje javnog skupa. To znači da se na održavanje javnih skupova ne primenjuje sistem dozvole, već sistem prijave. Ukoliko skup treba da se održi na mestu na kome se odvija javni saobraćaj, skup se mora prijaviti najkasnije pet dana pre vremena za koje je zakazan. Ukoliko se radi o skupu u pokretu, u prijavi se moraju navesti trasa kretanja, mesto polaska i mesto završetka skupa. Zakon izričito određuje prostor koji je primeren za javni skup. Mesta na kojima se javni skupovi mogu održavati bliže se uređuju aktima opštine, odnosno grada. Takav akt u Beogradu predstavlja Rešenje o određivanju prostora za okupljanje građana, u kome su taksativno navedena mesta na kojima se javni skupovi mogu odvijati bez ugrožavanja i izmeštanja saobraćaja, kao i ona mesta koja zahtevaju privremeno izmeštanje javnog saobraćaja.

Zakonom su propisana dva različita postupka u kojima se može zabraniti održavanje prijavljenog javnog skupa. Prvi, koji se odnosi na privremenu zabranu održavanja javnog skupa koji je usmeren na nasilno menjanje Ustavom utvrđenog poretka, narušavanje teritorijalne celovitosti i nezavisnosti Republike Srbije, kršenje Ustavom zajemčenih sloboda i prava čoveka i građanina, izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti i mržnje. Drugi se odnosi na zabranu javnog skupa koji bi mogao da ometa javni saobraćaj ili da ugrozi zdravlje, javni moral i bezbednost ljudi i imovine. U oba slučaja propisan je pravni lek protiv donetih rešenja.

Zakonom o okupljanju građana propisano je: da su okupljanja građana slobodna i da se ostvaruju na način propisan ovim zakonom (član 1); da se okupljanjem građana, u smislu ovog zakona, smatra sazivanje i održavanje zbora ili drugog skupa na za to primerenom prostoru (u daljem tekstu: javni skup), da se prostorom primerenim za javni skup smatra prostor koji je pristupačan i pogodan za okupljanje lica čiji broj i iden-

titet nisu unapred određeni i na kome okupljanje građana ne do-
vodi do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, jav-
nog morala ili bezbednosti ljudi i imovine, te da se prostorom
primerenim za javni skup smatra i prostor na kome se odvija
javni saobraćaj prevoznim sredstvima kad je moguće dodatnim
merama obezbediti privremenu izmenu režima saobraćaja, kao
i zaštitu zdravlja i bezbednost ljudi i imovine, za šta se obezbe-
đuju sredstva u skladu s ovim zakonom.

Javni skup se ne može održavati u blizini Narodne skup-
štine Republike Srbije neposredno pre i u vreme njihovog zase-
danja.⁶⁴ Učesnicima okupljanja i jeste često upravo najvažnije
da se pred Skupštinom okupe baš onda kada su poslanici u njoj,
kako bi političkim činiocima preneli svoju poruku. Pored toga,
do skora⁶⁵ nigde se nije preciziralo šta se smatra mestom „u bli-
zini“ Skupštine, što je otvaralo dodatni prostor za arbitrnost.
Postavlja se pitanje opravdanosti ovakve opšte zabrane, jer se
postojanje Ustavom propisanih osnova za ograničenje ovog
prava mora utvrditi u svakom pojedinačnom slučaju. Zakon,
pritom, ostavlja nadležnim organima kojima se skup prijavljuje
(policija) da diskreciono ocene šta se smatra periodom „ne-
posredno pre zasedanja.“ Kako se prema Ustavu smatra da je
zasedanje parlamenta period u kome se održavaju sednice (dva
redovna zasedanja koja traju po nekoliko meseci uz mogućnost
vanrednih zasedanja), može se doći do osnovanog zaključka da
se ovakvim odredbama sloboda javnog okupljanja na pojedini-
nim lokacijama može potpuno uskratiti. Ovo je moguće čak i
aktom opštine, odnosno grada. Naime, lokalne samouprave od-
ređuju prostore iz st. 2 i 3 ovog člana, s tim da se na prostoru iz
stava 3 ovog člana javni skup može održavati od 8 do 14 i 18 do
23 sata i može trajati najduže tri sata (član 2); Zakonom je pred-
viđeno da opština, odnosno grad, unapred donose odluke koji
su prostori „primereni“ za održavanje javnih skupova. Ovo re-

---

⁶⁴ Zakon o okupljanju građana, čl. 2 st. 4.

⁶⁵ Do juna 2015, kada je doneta Odluka o unutrašnjem redu u zgradi
Narodne skupštine gde je precizno navedeno koja su to mesta. [http://
www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190615/190615-vest15.html](http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190615/190615-vest15.html)

šenje previše je restriktivno i ostavlja prostor za zloupotrebe jer faktički omogućava zabranjivanje okupljanja na svim mestima koja nisu obuhvaćena jednom takvom listom, iako okupljanje na tim mestima ne mora da dovede do ugrožavanja nijednog, Ustavom predviđenog, interesa.⁶⁶ Ne postoji nikakav razlog da se odrede samo pojedina mesta kao podobna za okupljanje, već se mora ostaviti organizatorima da sami izaberu gde će održati okupljanje, a na vlastima je da u konkretnom slučaju procene da li je neki od osnova za ograničenje primenljiv.

Javni skup može se prijaviti i odvijati kao kretanje učesnika javnog skupa na određenom prostoru (u daljem tekstu: javni skup u pokretu) i da se javni skup u pokretu na prostoru iz člana 2 stav 3 može odvijati samo neprekinutim kretanjem, osim na mestu polaska i završetka (član 3); Javne skupove u pokretu Zakon nepotrebno ograničava tako što određuje da se skupovi koji se održavaju na prostoru na kome se odvija javni saobraćaj mogu odvijati samo neprekinutim kretanjem (čl. 3 st. 2). Prijavu za održavanje javnog skupa može podneti svako fizičko, odnosno pravno lice (u daljem tekstu: sazivač) (član 4 stav 1); da je za održavanje reda na javnom skupu odgovoran sazivač i da poslove zaštite lične i imovinske sigurnosti učesnika javnog skupa i drugih građana, održavanje javnog reda i mira, bezbednosti saobraćaja i druge poslove koji se odnose na obezbeđivanje javnog skupa obavlja Ministarstvo unutrašnjih poslova (član 5 st. 1 i 2); da prijavu za održavanje javnog skupa sazivač podnosi Ministarstvu unutrašnjih poslova - organizacionoj jedinici na području održavanja javnog skupa (u daljem tekstu: nadležni organ), najkasnije 48 sati pre vremena za koje je javni skup zakazan; da prijavu za održavanje javnog skupa iz člana 2 stav 3 ovog zakona, sazivač podnosi nadležnom organu najkasnije pet dana pre vremena za koje je javni skup zakazan, da se prijava podnosi lično ili preporučenom pošiljkom i da mora biti potpisana, da rok za prijavu podnetu preporučenom

⁶⁶ M. Antonijević *et al*, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2013, 140.

pošiljkom teče od dana prispeća pošiljke, da prijava sadrži program i cilj javnog skupa, podatke o određenom mestu, vremenu održavanja i trajanju javnog skupa i podatke o merama koje sazivač preduzima za održavanje reda u redarskoj službi koju radi toga organizuje, sa procenom broja učesnika javnog skupa, da prijava javnog skupa u pokretu sadrži i detaljno određenu trasu kretanja, mesto polaska i mesto završetka i da kopiju prijave sazivač istovremeno dostavlja nadležnom organu opštine, odnosno grada iz člana 5. stav 3. ovog zakona (član 6).

Odredbama člana 9 navedenog zakona propisano je: da će nadležni organ privremeno zabraniti održavanje javnog skupa koji je usmeren na nasilno menjanje Ustavom utvrđenog poretka, narušavanje teritorijalne celovitosti i nezavisnosti Republike Srbije, kršenje Ustavom zajemčenih sloboda i prava čoveka i građanina, izazivanje i podsticanje nacionalne, rasne i verske netrpeljivosti i mržnje (stav 1.); da će o privremenoj zabrani javnog skupa nadležni organ obavestiti sazivača najkasnije u roku od 12 sati pre vremena za koje je skup zakazan (stav 2.); da će nadležni organ u roku iz stava 2 ovog člana uputiti mesno nadležnom okružnom sudu obrazložen zahtev za odlučivanje o zabrani javnog skupa iz razloga sadržanih u stavu 1 ovog člana (u daljem tekstu: zahtev) (stav 3).

Zakonom o okupljanju građana policiji je dato široko diskreciono ovlašćenje prilikom ocene da li jedan skup treba zabraniti ili ne. Organizovanje Parade ponosa je u 2011. godini okončano donošenjem Rešenja o zabrani održavanja skupa, u čijem obrazloženju je samo navedeno da su se „stekli razlozi“ za zabranu, bez konkretizacije činjeničnog i pravnog osnova.

Članom 11. istog zakona propisano je: da nadležni organ može da zabrani održavanje javnog skupa radi sprečavanja ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine (stav 1), da je o zabrani održavanja javnog skupa nadležni organ dužan da obavesti sazivača najkasnije 12 sati pre vremena za koje je skup zakazan (stav 2); da žalba na zabranu iz stava 1 ovog člana ne odlaže izvršenje rešenja (stav 3). Nejasno je zašto se u slučaju privremene zabrane iz člana 9 Zakona pruža veća pravna zaštita pro-

pisivanjem obaveznog učešća sudova i vremenskih rokova za donošenje odluke, dok se u slučaju trajne zabrane iz člana 11 sazivač upućuje na upravni spor.

Zakon o policiji propisuje da službenici ne mogu u uniformi prisustvovati stranačkim i drugim političkim skupovima, izuzev ako su u službi. (čl. 134 st. 3).

Ograničenje garantije slobode okupljanja samo na državljane problematičnim je ocenila i Venecijanska komisija u svom Mišljenju o Zakonu o javnom okupljanju Republike Srbije.

U važećem zakonu nije uopšte regulisano pitanje kontra demonstracija. S obzirom na praktičnu potrebu da se regulišu pitanja koja se postavljaju u vezi s kontrademonstracijama, npr. kako rešiti situaciju kada dva sazivača žele da održe skup na istom mestu u isto vreme, što je bio slučaj prilikom pokušaja organizacije Parade ponosa prethodnih godina, bilo bi neophodno da zakon postavi neke smernice za regulisanje tog pitanja.

5.3. Ustavni sud o Zakonu o okupljanju građana

Aktuelni Zakon o okupljanju građana Ustavni sud Srbije proglasio je neustavnim na sednici održanoj 9. aprila 2015. i odložio objavljivanje obrazloženja odluke za šest meseci.⁶⁷ Pitanje ustavnosti je pokrenuo Ustavni sud pre skoro dve godine, a zbog nedostataka u Zakonu u pogledu: 1. predviđenih pravnih lekova, 2. odredbi koje se odnose na „primerenost“ prostora za održavanje javnog skupa, i 3. listu saglasnosti i odobrenja koja organizatori skupova moraju da podnesu kako bi im skup bio odobren. Taj period od 6 meseci bi trebalo da se iskoristi za izradu predloga novog zakona u čije pisanje treba uključiti eksperte/kinje i predstavnike/ce civilnog društva. Time bi se u participativnom procesu dobiti kvalitetan predlog novog zakona i omogućiti javnosti da učestvuje u procesu izrade, pre nego što se zakon nađe pred poslanicima Narodne Skupštine Srbije.⁶⁸

⁶⁷ IU3 – 204/2013 <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>

⁶⁸ Građanske Inicijative i YUCOM traže pokretanje procesa izrade novog Zakona o okupljanju građana, 21.04.2015

Odluka Ustavnog suda (objavljena je u oktobru 2015.), kojom se utvrđuje da Zakon o okupljanju građana nije u saglasnosti sa Ustavom⁶⁹, kao sistemski problem postavlja pitanje saglasnosti navedenog zakona sa važećim Ustavom, i to pre svega zbog mogućnosti ograničenja slobode javnog okupljanja zakonom na način različit od ustavnog. Iako Ustavni sud ukazuje da različite formulacije zakona koji se oslanja jedan raniji Ustav, ne moraju automatski značiti da zakonske odredbe u materijalnopravnom smislu nisu saglasne sa Ustavom, to je tako samo ako ne vode proširivanju ustavnih osnova dopuštenog ograničenja slobode okupljanja. Naime, za zakonsko ograničenje zajemčene slobode ili prava nije dovoljno da Ustav dopušta ograničenje, već do ograničenja može doći samo u svrhe radi kojih ga Ustav dopušta, u obimu koji je neophodan da se ustavna svrha ograničenja zadovolji u demokratskom društvu i bez zadiranja u suštinu zajemčenog prava (na str. 6 Odluke).

U Odluci se kao sporno navodi i pitanje ustavnopravne zasnovanosti, Zakonom datog, ovlašćenja jedinicama lokalne samouprave da svojim aktom odrede prostor primeren za održavanje javnog skupa (na str. 2 Odluke). U pogledu mesta, navodi se da iz Ustava sledi da je održavanje javnih skupova načelno dozvoljeno svuda, te zato nema ustavnopravnog osnova za određivanje prostora na kome održavanje javnog skupa jeste dozvoljeno, već može biti propisano samo izuzimanje određenog prostora na kome se može održati javni skup, i to zbog zaštite onih vrednosti koje su Ustavom utvrđene kao osnov ograničenja same slobode (na str. 7 Odluke).

Pitanju nedelotvornosti pravnog leka u toj Odluci Ustavnog suda posvećeno je najviše pažnje. Naime, po oceni Ustavnog suda, celokupan postupak ostvarivanja zajemčene slobode okupljanja uređen na način koji ne zadovoljava kriterijum delotvornosti (na str. 8 Odluke). Ustavni sud ocenjuje da ostvarivanje zajemčene slobode okupljanja uključuje i to da se javni

---

⁶⁹ IUz -204/2013 (*Sl. glasnik RS*, br. 88/15) <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>

skup održi upravo u vreme za koje je prijavljen, te da se zato pre tog vremena mora učiniti izvesnim i pravno nespornim da li ima osnova za ograničenje ove slobode (na str. 7 Odluke). Ustavni sud konstatuje da u ovom slučaju ne samo da Zakonom nije predviđena sudska zaštita povodom rešenja o zabrani prijavljenog javnog skupa, već da propisani postupak ne ispunjava ni minimalne pretpostavke delotvornog okončanja upravnog postupka u kome se odlučuje o podnetoj prijavi.

Imajući u vidu da se iznete ocene o ustavnopravnoj neutemeljenosti Zakona o okupljanju građana u odredbama Ustava Republike Srbije od 2006. godine odnose na one zakonske odredbe na kojima počiva suština ostvarivanja zajemčene slobode okupljanja, a to je njena zaštita, Ustavni sud je ocenio da Zakon u celini nije u saglasnosti sa Ustavom pa se zato nije ni upuštao u dalju analizu pojedinih odredaba kojima bi izneta ocena, tačke, bila potkrepljena (na str. 7 i 8 Odluke).

Odluka Ustavnog suda nije bila jednoglasna jer je sudija Dragan Stojanović, izdvojio svoje mišljenje zbog njene izreke, koju smatra preambicioznom, kao i zbog, po njegovom mišljenju, krajnje siromašne, ali i ustavnopravno neodržive, argumentacije u njenom obrazlaganju. Po njegovom mišljenju, Ustavni sud se maltene pretvorio u drugi dom parlamenta koji raspolaže pravom zakonodavnog veta (na str. 9 i 10 Odluke). Zbog toga on navodi da nije zadatak Ustavnog suda da merom potpune kasacije uklanja „anahrone“ zakone iz pravnog poretka i time doprinosi onome što on naziva „osavremenjivanjem“ zakona, već jedino zakone za koje je snažnom i dovoljnom ustavnopravnom argumentacijom nesumnjivo dokazano da su doista *in toto* protivni Ustavu. Iako se u Odluci Ustavnog suda pominje samo Evropska Konvencija o ljudskim pravima, čiji je višedecenijski pravni autoritet nespornan, u tom izdvojenom mišljenju se potcenjivački pominju „stvarni ili tobožnji evropski standardi“. Na kraju se konstatuje da se sloboda pravnog oblikovanja jedino može i mora priznati demokratskom zakonodavcu, pa se Odluka naziva neopravdanim „sudskim aktivizmom“ (na str. 16 Odluke).

5.4. *Krivično i prekršajno sankcionisanje*

Sloboda mirnog okupljanja izražena u formi dozvoljenih demonstracija je od takve važnosti da se ne može ni na koji način ograničiti pojedincu sve dok on sam ne počini neko kažnjivo delo. Krivični zakonik⁷⁰ predviđa, glavom 31, krivična dela protiv javnog reda i mira, izazivanje panike i nereda (čl. 343), nasilničko ponašanje (čl. 344), nasilničko ponašanje na javnom skupu ili sportskoj priredbi (čl. 344), učestvovanje u grupi koja vrši krivično delo (čl. 349), učestvovanje u grupi koja sprečava službeno lice u vršenju službene radnje (čl. 324); protiv slobode čoveka i građanina (glava 14), protiv prava na osnovu rada (glava 16), protiv ustavnog uređenja i bezbednosti (glava 28), protiv državnih organa (glava 29).

Zakon o javnom redu i miru⁷¹ iz 2005. predviđa kao prekršaje ponašanja do kojih može doći i prilikom javnih skupova u čl. 6: ugrožavanje sigurnosti drugog lica pretnjom da će napasti na život ili telo tog ili njemu bliskog, i ugrožavanje spokojsva građana ili remećenje javnog reda i mira vređanjem ili zloupotrebom drugog, vršenjem nasilja nad drugim, izazivanjem tuče ili učestvovanjem u njoj. Krivično delo predviđeno je čl. 23: Ometanje ovlašćenog službenog lica u obavljanju poslova bezbednosti ili održavanja javnog reda i mira.

5.5. *Zakon o štrajku*⁷² (1996, poslednja dopuna 2012)

Štrajk se može organizovati u preduzeću ili drugom pravnom licu. (Član 2) Ako se štrajk ispoljava okupljanjem zaposlenih, mesto okupljanja učesnika u štrajku ne može biti van

⁷⁰ Krivični Zakonik (*Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 – ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)

⁷¹ Zakon o javnom redu i miru (*Sl. glasnik RS*, br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - dr. zakon i 85/2005 - dr. zakon)

⁷² Zakon o štrajku (*Sl. list SRJ*, br. 29/96; *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005 - dr. zakon i 103/2012 - odluka US)

poslovnih - radnih prostorija, odnosno van kruga poslovnog prostora zaposlenih koji stupaju u štrajk. (Član 5 st. 3) Na taj način se radnicima koji štrajkuju onemogućavaju javne demonstracije. Savezni sud sredinom devedesetih prošlog veka nije prihvatio da ispita ustavnost ovih odredbi, smatrajući da se one ne odnose na način ostvarivanja ljudskih prava garantovanih Ustavom SRJ.⁷³

5. 6. Zakon o policiji⁷⁴

Sindikalno, profesionalno i drugo organizovanje i delovane član 134 st. 3. Policijski službenici ne mogu u uniformi prisustvovati stranačkim i drugim političkim skupovima, izuzev ako su u službi.

5. 7. Podzakonski akti

5.7.1. Rešenjem o određivanju prostora za okupljanje građana u Beogradu („Službeni list grada Beograda“, broj 13/97), pored ostalog, predviđeno je: da se ovim rešenjem, u skladu sa Zakonom, određuju prostori primereni za okupljanje građana u Beogradu i način plaćanja kaucije (I); da se, kao prostori primereni za okupljanje građana u Beogradu, na kojima okupljanje građana ne dovodi do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, ili bezbednosti ljudi i imovine, određuju, pored ostalih, Park prijateljstva, površine 130.000 m² sa mogućnošću okupljanja do 400.000 građana i plato kod novog Filozofskog fakulteta, površine 2.600 m², sa mogućnošću oku-

⁷³ Prema rečima Suda: Zakonsko vezivanje mesta okupljanja učesnika u štrajku za poslovni prostor zaposlenih ne znači ograničavanje ličnih i političkih sloboda građana koje se ispoljavaju u slobodi svih građana da se kreću, misle, govore i okupljaju (*Rešenje IU*, br. 132/96 od 9. oktobra 1996; *Odluke i rešenja SUS*, 1996, str. 33-34).

⁷⁴ Zakon o policiji (*Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 - odluka US, 92/2011 i 64/2015).

pljanja do 10.000 građana ((II tač. 2) i 5)); da se javni skup u pokretu može odvijati na prostoru na kome se ne ometa javni saobraćaj i na prostoru na kome se odvija javni saobraćaj, a od mesta polaska do mesta završetka skupa moguće je obezbediti privremenu izmenu režima saobraćaja, kao i zaštitu zdravlja i bezbednosti ljudi i imovine (IV tačka 1).

5.7.2. Odlukom o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine iz 2015,⁷⁵ uređuje se unutrašnji red u zgradi Narodne skupštine kao i red na prostoru oko Narodne skupštine. Pod prostorom oko zgrade Narodne skupštine smatraju se: ulazni trem, prilaz do dvorišta i dvorište Zgrade Narodne skupštine, prilazna rampa i prostor za parkiranje oko Doma Narodne skupštine predviđen aktom kojim se uređuje korišćenje prostora za parkiranje vozila oko Zgrade Narodne skupštine.⁷⁶ Prostor oko Narodne skupštine ne može da se koristi za održavanje javnih skupova.⁷⁷ Ministar policije, Stefanović, je podržao da prostor oko zgrada republičkog parlamenta ne može da se koristi za održavanje javnih skupova jer smatra da je „bilo trenutaka kada je Skupština bila pod velikim pritiskom, i ako hoćete da jedna nezavisna institucija i najviše zakonodavno telo radi bez problema i donosi zakone, onda ne možete da dozvolite da neko baš svaki dan bude ispred i da se to često politički zloupotrebljava“ - rekao je Stefanović.⁷⁸

---

⁷⁵ *Odluka o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine*, 06.2015. <http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190615/190615-vest15.html>

⁷⁶ *Odluka o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine*, Odbor za administrativno budžetska i mandatsko imunitetna pitanja na 51 sednici održanoj 04.06.2015.

⁷⁷ VI Red na prostoru oko zgrade Narodne skupštine, *Odluka o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine*, .33 st. 2.

⁷⁸ Stefanović: Zabrana okupljanja pred Skupštinom doprineće radu bez pritiska, *Tanjug, Blic*, 05.06.2015.

5. 8. *Javne politike*

Značajni dokumenti javnih politika oblasti javnog okupljanja su Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije doneta 2012.⁷⁹ i Akcioni plan za primenu te Strategije u periodu 2014. do 2018. godine.⁸⁰ Kao jedan od posebnih ciljeva Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije je Sloboda mirnog okupljanja, sloboda izražavanja i politička i društvena participacija LGBT osoba⁸¹ koji sadrži i Mere⁸² od koji se br. 2 i br. 10 odnose na oblast slobode javnog okupljanja: 2) Obezbediti puno ostvarivanje prava na mirno okupljanje u otvorenom i zatvorenom prostoru LGBT osobama, kroz obezbeđenje mehanizama zaštite učesnika takvih okupljanja i preventivno delovati u pravcu identifikovanja potencijalnih bezbednosnih pretnji i njihovog otklanjanja; 10) Sprečiti širenje, promovisanje i podsticanja mržnje i druge netrpeljivosti prema LGBT osobama, bilo da su učinjeni na javnim skupovima, putem medija i interneta, kroz grafite mržnje i na druge načine; Omogućavanje održavanja javnih manifestacija u skladu sa pozitivnim propisima, uz osiguranu bezbednost učesnika pre, za vreme i posle samog događaja. Preduzimanje mera preventivnih i zaštitnih mera radi postizanja bezbednosti učesnika mirnih javnih skupova u korist ljudskih prava lezbejki, gejeva, biseksualnih i transrodnih osoba od bilo kakvih pokušaja nezakonitog ometanja ili sprečavanja efektivnog uživanja njihovog prava na slobodu izražavanja i mirno okupljanje. Preventivno delovanje radi sprečavanja svakog pokušaja pretnje, napada ili onemogućavanja organizovanja takvih javnih skupova. Edukacija o pravima LGBT osoba.

⁷⁹ Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, 2012, 44

⁸⁰ Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine

⁸¹ Posebni cilj 4.4.5.1.

⁸² U okviru Posebnog cilja sloboda mirnog okupljanja, sloboda izražavanja i politička i društvena participacija je i Mera 4.4.4.

Akcioni plan za sprovođenje Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije⁸³ u posebnoj oblasti „Bezbednost, unutrašnji poslovi i pravosuđe“, predviđa kao meru: Afirmisanje kulture tolerancije kod širokog kruga građana prema LGBT/transrodnim osobama, unapređenje dijaloga o neophodnosti postizanja pune ravnopravnosti radi ostvarivanja načela jednakosti i jednakih prava i preventivno delovanje radi ostvarivanja prava na mirno okupljanje. Ta mera se sprovodi kontinuirano, u celom periodu od 2014. do 2018. U oblasti „Obrazovanje i profesionalna edukacija“ predviđena je i mera obezbeđivanja stručne obuke za pripadnike policije u vezi sa zabranom diskriminacije LGBT osoba, kao i priprema, organizovanje i sprovođenje obuke o pravu na mirno okupljanje LGBT osoba, kao i uzrocima bezbednosnih rizika, i razvijanje kulture tolerancije kao osnove njihove bezbednosti. I ova mera se sprovodi kontinuirano u svakoj kalendarskoj godini.

---

⁸³ Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018. godine

6. Inicijative, projekti i pokušaji za izmenu Zakona o javnom okupljanju građana

6.1. *Inicijativa Ministarstva za ljudska i manjinska prava 2010.*

U martu 2010. godine na inicijativu Ministarstva za ljudska i manjinska prava uz podršku Misije OEBS u Srbiji formirana je Radna grupa za analizu pravnog okvira koji uređuje pravo na slobodu okupljanja u Republici Srbiji i izradu preporuka za njegovo unapređenje.⁸⁴ Paralelno sa radom Radne grupe, Ministarstvo je zatražilo u julu iste godine, mišljenje Panela eksperata OEBS/ODIHR i Evropske komisije za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija) o Zakonu o okupljanju građana.⁸⁵ Zajedničko mišljenje, poslato u oktobru 2010. godi-

---

⁸⁴ Ministarstvo unutrašnjih poslova, kao ministarstvo nadležno za ovu oblast, sačinilo je 2012. godine nacrt novog zakona, o kome, međutim, nije bilo javne rasprave. Taj nacrt je sadržao neka poboljšanja u odnosu na važeći zakon, ali neka ozbiljno kritikovana rešenja iz važećeg zakona nisu izmenjena, a uz to ima i novih rešenja koja zaslužuju kritiku. *Ljudska prava u Srbiji 2014. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2015, 195-207.

⁸⁵ Ovu inicijativu, kao i traženje mišljenja od OEBS/ODIHR i Venecijanske komisije o postojećem zakonu, pozdravio je BG centar za ljudska prava. Radna grupa je još 2010. godine završila rad i usvojila preporuke, u kojima je uzeto u obzir i mišljenje OEBS/ODIHR i Venecijanske komisije.

Beogradski centar za ljudska prava, op. cit. str. 196.

ne, ukazivalo je na niz neusaglašenosti i nedoslednosti Zakona o okupljanju građana sa prihvaćenim međunarodnim standardima i posebno Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i osnovnim slobodama. Istovremeno, jedan od prvih zaključaka Radne grupe bio je da je postojeći Zakon neusaglašen sa Ustavom i da je neophodno doneti novi Zakon o slobodi okupljanja građana. Okrugli sto „Sloboda okupljanja u Republici Srbiji: Postojeći pravni okvir i preporuke za njegovo unapređenje“, održan 13. juna 2011. godine u Beogradu u organizaciji Organizacije za evropsku bezbednost i saradnju, Misija u Srbiji i Mreže Odbora za ljudska prava u Srbiji CHRIS, organizovan je u cilju priprema nevladinih organizacija za proces monitoringa. Ovaj skup je bio prilika da se predstavnici prisutnih nevladinih organizacija upoznaju sa postojećim pravnim okvirom koji reguliše Slobodu okupljanja, mišljenjima i preporukama ODIHR-a i Venecijanske komisije, kao i zaključcima i preporukama Radne grupe Ministarstva za ljudska i manjinska prava.⁸⁶

6. 2. Projekat grupe NVOa i Misije OEBSa u Srbiji i ODIHRa „Posmatranje javnog okupljanja sa preporukama za donošenje novog zakona“ iz 2012.⁸⁷

Aktivnosti ovog projekta imale su za cilj obavljanje monitoringa javnih okupljanja radi uočavanja konkretnih neusaglašenosti domaćih propisa i prakse sa standardima OEBS/ODIHRa. U cilju unapređenja slobode okupljanja, izveštaji će

---

⁸⁶ Pokrivena su najvažnija pitanja koja se odnose na slobodu okupljanja, od definisanja pojma sl. okupljanja, ograničenja (restrikcije), u kojim slučajevima je ista primenljiva u praksi, eventualni problemi do kojih može doći u primeni zakona u skladu sa mišljenjima i preporukama ODIHR-a i Venecijanske komisije, kao i problemi s kojima su se susretali predstavnici organizacija koje su organizovale javne skupove (Parada ponosa Beograd, Žene u crnom i Gej strejt alijansa).

⁸⁷ Završna studija ovog projekta nije nigde javno objavljena.

predstavljati dopunu Vladine inicijative iz 2011. godine da se usvoji novi zakon o slobodi okupljanja kojim bi se zakonodavstvo i praksa doveli u sklad sa Ustavom i međunarodno prihvaćenim standardima.

Organizovan je dvodnevni trening za članove nevladinih organizacija, decembra 2011. godine u Beogradu. Trening je organizovala Misija OEBS u Srbiji i Odeljenja za ljudska prava ODIHR, a osnovni cilj treninga bio je da se dodatno edukuju i osposobe predstavnici nevladinih organizacija za sam proces monitoringa.⁸⁸ Nakon završetka 1. faze projekta 8. juna 2012. u Beogradu je organizovan sastanak sa posmatračima. Sastanak je imao za cilj da se u direktnom razgovoru sa posmatračima razmene individualna i timska iskustva sa realizacije prve faze monitoringa, preporuče naredne aktivnosti i obavi selekcija skupova koji će biti monitorisani. Selekcija skupova je obavljena na osnovu kriterijuma: 1. što veća raznovrsnost skupova kako bi se stekao što bolji uvid u postupanje organa koji imaju određena ovlašćenja u odnosu na konkretan skup i osnažili kapaciteti organizacija koje su sprovodile projekat; 2. osim skupova u okvirima predizborne kampanje, bilo je neophodno pratiti skupove organizovanih i van nje, od strane nevladinih organizacija, sindikata, formalnih ili neformalnih grupa; 3. skupovi koji su organizovani spontano.

Mreža posmatrača⁸⁹ posmatrala je ukupno 57 okupljanja u periodu od 27. marta do 15. novembra 2012: skupove koje su organizovale političke partije u okviru predizbornih kampanja (28) i skupove koje su organizovale nevladine organizacije, sindikalna, profesionalna i studentska udruženja, navijačke grupe,

---

⁸⁸ Izveštaj projekta „Praćenje slobode okupljanja” koji je realizovan u periodu mart - novembar 2012, u saradnji Misije OEBSa u Srbiji u partnerstvu sa Odeljenjem za ljudska prava ODIHR i dve lokalne nevladine organizacije, Mrežom odbora za ljudska prava (CHRIS mreže) i Komitetom pravnika za ljudska prava (YUCOM).

⁸⁹ Posmatračima je koordinisala Mreža odbora za ljudska prava (CHRIS mreža) i Komitet pravnika za ljudska prava (YUCOM).

kao i više grupa građana i pojedinaca (29).⁹⁰ Posmatrači su pratili skupove u deset gradova: Beogradu (28), Nišu (9), Negotinu (3), Novom Sadu (4), Novom Pazaru (6), Sjenici (1), Tutinu (1), Valjevu (3), Zaječaru (1) i Banji Koviljači (1). Od 57 posmatranih okupljanja, 15 su bili skupovi u pokretu. Na svim posmatramim skupovima je prema opštoj proceni učestvovalo više od 67.000 ljudi.

Projekat „Posmatranje javnog okupljanja“, rezultirao je definisanjem sledećih neusaglašenosti sa OEBS/ODIHR i drugim međunarodnim standardima: definisanje javnog okupljanja, određivanje lokacije, činjenica da samo građani mogu da budu organizatori, rokovi za prijavljivanje, teški finansijski zahtevi koji se stavljaju pred organizatora, kažnjavanje organizatora neprijavljenih, ali na svaki način mirnih okupljanja, nepostojanje mogućnosti proporcionalnog odgovora od strane policije zasnovane na zakonu već samo zabrana, mogućnost zabrane okupljanja koje se zasniva na ometanju saobraćaja, zabrana privremenih okupljanja koja se bazira na pretpostavljenoj neustavnoj svrsi, širenju govora mržnje pre nego što se okupljanje dogodilo, blanketna zabrana okupljanja, potreba za efikasnijim pravnim lekovima, veoma striktno kazne, uključujući zatvor za organizatore skupova koji se ne pridržavaju propisa, nedostatak pravne obaveze da se zaštite učesnici skupa od nasilnih učesnika protiv skupova, nedostatak regulative paralelnih okupljanja i kontra demonstracija.⁹¹

⁹⁰ 13 skupova organizovalo je više nevladinih organizacija (Žene u crnom, Pokret za slobodu, Gej strejt alijansa i Parada Ponosa u Beogradu, GSA u Nišu, itd.), 4 skupa su organizovala sindikalna udruženja (u Beogradu i Nišu), 1 skup su organizovala dva novinarska udruženja u Beogradu, 5 skupova u Beogradu je organizovalo više studentskih udruženja, 5 skupova su organizovale različite grupa građana i pojedinaca (u Beogradu i Banji Koviljači).

⁹¹ Problematika suštinskog ispitivanja u dodatku proceduralnog ispitivanja: rokovi; policija donosi odluku o promeni lokacije umesto zabrane, usled čega pravni lekovi nisu više bili na raspoloženju žaliocima; kratki rokovi za izricanje sudske zaštite, i sl. *Report on Freedom of Pea-*

Na osnovu uočenih problema formulisane su sledeće preporuke: 1) Potrebna je jedinstvena forma za prijavljivanje koja ne bi bila obavezujuća za sve organizatore, ali bi oni mogli da je koriste kao predloženi model, listu potrebnih podataka, i uputstva za proces prijavljivanja, čime bi se izbeglo propuštanje nekih obaveznih elemenata za prijavu skupa;⁹² 2) Potrebno je smanjiti zahteve koje moraju da ispune organizatori u toku procesa prijave (npr. izbaciti procenu očekivanog broja učesnika, specifikaciju mera za održavanje reda i sl.); 3) Dozvoliti izuzetke od prijavljivanja kada su u pitanju spontani skupovi ili okupljanja malog broja učesnika; 4) Određivanje mesta na teritorijama lokalnih samouprava na kojima bi građani mogli da se okupljaju bez prethodne najave; 5) Omogućavanje elektronske prijave skupa; 6) Uvođenje standardne prakse zbog postojanja sadašnjih ogromnih zahteva stavljenih na organizatore skupova koji su neformalno proglašeni za bezbednosno rizične (kao što je Parada ponosa); 7) Jasno razlikovati odgovornost organizatora skupa od odgovornosti onih koji žele da ometaju skup; 8) Prekinuti praksu lokalnih samouprava da odlučuju o održavanju skupova umesto tumačenja obaveze podnošenja kopija prijave skupa lokalnoj samoupravi kao čiste informativne prijave tim vlastima, a ne kao njihovu mogućnost da odlučuju da li će skup moći da se održi ili ne; 9) Prekinuti sa praksom javnih komunalnih preduzeća da nameću administrativne i finansijske zahteve organizatorima skupova (kao što je pribavljanje

---

ceful Assembly in Serbia in the period April-November 2012, The OSCE Mission to Serbia, in partnership with the ODIHR's Human Rights Department and two local non-governmental organisations, the Network of the Committees for Human Rights in Serbia (CHRIS Network) and the Lawyers' Committee for Human Rights (YUCOM), in the period March - November 2012 implemented the project entitled *Monitoring Freedom of Assembly*.

⁹² Taj formular bi mogao da bude postavljen na veb-sajt nevladinih organizacija koje se bave slobodom okupljanja, a mogao bi, takođe, da bude ponuđen i Ministarstvu unutrašnjih poslova i lokalnim samoupravama za njihove veb-sajtove.

odluke o registraciji koju izdaje Agencija za poslovne registre); 10) Pribavljanje jednake pravne zaštite u slučajevima trajne ili privremene zabrane okupljanja, npr. uvođenje istih pravnih lekova u oba slučaja; 11) Otvaranje rasprave o zabrani održavanja javnih skupova za vreme zasedanja Narodne skupštine u blizini zgrade Narodne skupštine. Objasniti šta se time štiti i da li je takva zabrana opravdana; 12) Odluke o zabrani okupljanja donete od strane policije obično nemaju objašnjenje ili se objašnjenje sastoji samo od citiranih zakonskih članova koji zabranjuju okupljanja, što takve odluke čini nezakonitim. Policija naime, mora da da detaljni opis činjenica i okolnosti koji se odnose na zabranu okupljanja u nameri da njihova odluka bude zakonita kao i da omoguće korišćenje prava na efikasan pravni lek; 13) Neophodno je da se konstatuje eksplicitno na koji konkretno zakonski osnov ograničenja se odnosi odluka policije (bezbednost ljudi, imovine, javnog zdravlja, morala i sl.) i da poklone posebnu pažnju određivanju čime javni moral može da bude ugrožen; 14) Omogućavanje održavanje dva ili više skupova zakazana istovremeno na istom mestu, kao i da se prestane upotreba ranije prijave drugog skupa kao razlog za zabranu, kao i da preduzmu sve što je neophodno za održavanje dva ili više skupova na miran način; 15) Činjenje informacije o prijavljenim skupovima javnim; 16) Uskladiti rokove za prijavu skupova i rokova za sudski postupak da bi se obezbedilo da pravni lekovi budu efikasni u slučaju zabrane; 17) Obezbediti da aktivnosti nadležnih vlasti budu u potpunosti u saglasnosti sa odlukom Ustavnog suda.

6.3. *Nacrt Zakona o mirnim okupljanjima 2014.*

Ministarstvo unutrašnjih poslova je 2014. godine izradilo novi Nacrt Zakona o mirnim okupljanjima. Ni povodom izrade Novog nacrta nije organizovana javna rasprava,⁹³ pa je zbog

---

⁹³ Treba podsetiti da se organizatorima ovakve obaveze ne mogu nametati. Održavanje reda i mira u nadležnosti je policije. Čak i u slučaju

toga, ali i niza drugih neusaglašenosti sa međunarodnim standardima za javna okupljanja, od strane NVO javnosti upućeno niz zamerki.⁹⁴

---

da se pojedinci na skupu ponašaju nasilno, ne može se smatrati da je ceo skup nasilan. U svakom slučaju, kad postoje elementi nasilja, na policiji je da reaguje, ne može odgovornost prebacivati na redare. Ako je nasilje takvo da se uklanjanjem pojedinaca sa skupa ne može otkloniti, tada policija može da rasturi skup.

⁹⁴ M. Antonijević *et al*, *Ljudska prava u Srbiji 2014. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava* Beogradski centar za ljudska prava, Beograd 2015, 195.

7. Nezavisna tela⁹⁵

7.1. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti

7.1.1. 2010

Parada ponosa 2009. je otkazana zbog toga što vlasti nisu mogle da garantuju bezbednost učesnica/ka u uslovima izražavanja otvorenih pretnji organizatorima i učesnicima od strane ekstremističkih i desničarskih grupa, kao i zbog stvorene atmosfere linča, što je doprinelo osećaju nesigurnosti. Zaokret je učinjen 2010. godine, kada je Parada ponosa održana uz jako policijsko obezbeđenje, nakon jasne podrške koju su dali mnogi visoki državni zvaničnici, javne ličnosti, kao i predstavnici međunarodnih organizacija.⁹⁶

Uoči najavljenog održavanja Parade ponosa 2010. sve su učestalije izjave funkcionera kojima se ova manifestacija osuđuje i izražava otvorena netrpeljivost prema pripadnicima seksualnih manjina. Zabrinjavajuće je da ovakve izjave daju i pojedini narodni poslanici, koji bi trebalo da poštuju Ustav Republike Srbije i njene zakone. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti upozorava da se homofobičnim izjavama izaziva i podstiče neravnopravnost, mržnja i netrpeljivost prema seksualnim manjinama, što spada u teške slučajeve diskriminacije koje su zakonom zabranjeni i kažnjivi. Ovakve izjave su posebno opasne jer mo-

⁹⁵ Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Zaštitnik građana, Ustavni sud, nauka Izveštaji, preporuke, mišljenja i saopštenja nezavisnih tela

⁹⁶ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2010. godinu*, Beograd 2011, 30.

gu unapred opravdati i podstaći nasilje nad učesnicima Parade ponosa.⁹⁷ Važno je da svi, a posebno političari i javni funkcioneri, kao i nadležni državni organi, doprinesu da se ovogodišnja Parada ponosa održi u sigurnom i bezbednom okruženju.⁹⁸

7. 1. 2. 2011.

Specifičnost položaja LGBT populacije se ogleda i u činjenici da su oni jedina grupa čije se pravo na javno okupljanje osporava i oko kojeg se poslednjih godina vodi debata u javnosti, uprkos postojanju ustavne garancije slobode okupljanja. Događaj koji je obeležio 2011. godinu svakako je otkazivanje najavljene Parade ponosa u septembru, što je doprinelo povećanoj, višemesečnoj medijskoj vidljivosti egzistencije LGBT populacije u Srbiji. Povećana je, međutim, i vidljivost ekstremno negativne društvene percepcije LGBT osoba, stepena homofobije, netolerancije, diskriminacije i nasilja kojem su svakodnevno izloženi.⁹⁹

Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je više puta u toku 2011. godine upozoravala javnost na diskriminaciju LGBT zajednice, govor mržnje, rasprostranjenost homofobije i visok stepen nasilja, podržala je napore organizatora, apelujući na građane i organe javne vlasti da podrže organizaciju Parade ponosa. Reagujući na otkazivanje Parade ponosa, poverenica je upozorila da zabrana održavanja Parade ponosa zbog visokog bezbednosnog rizika, „najdirektnije pokazuje koliko je visok stepen homofobije u Srbiji. Atmosfera straha, pretnje nasiljem i brojni teški oblici diskriminacije koji su zakonom zabranjeni i kažnjivi, dostigli su kulminaciju i postigli cilj ovakvom odlukom. Nemoć i nespremnost države da zaštiti Ustavom garantovana

---

⁹⁷ Upozorenje Poverenice 12. septembra 2010. godine, povodom predstojeće Parade ponosa

⁹⁸ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2010. godinu*, Beograd 2011, 51.

⁹⁹ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2011. godinu*, Beograd 2012

osnovna ljudska prava, uključujući i pravo na mirno okupljanje i slobodu govora, pokazuju koliko se malo učinilo svih ovih godina na promovisanju vladavine prava i kulture mira i tolerancije.¹⁰⁰

7. 1. 3. 2012.

Događaj koji je obeležio ovu godinu svakako je neodržana Parada ponosa u oktobru 2012. godine.¹⁰¹ I ove godine je pred Paradu ponosa povećana vidljivost problema sa kojima se suočavaju pripadnici LGBT zajednice u Srbiji,¹⁰² ali je ujedno povećana i vidljivost negativnog društvenog stava prema LGBT osobama, homofobije, netolerancije, diskriminacije i nasilja kome su te osobe svakodnevno izložene. Specifičnost položaja LGBT populacije se ogleda i u činjenici da je to jedina grupa čije se pravo na javno okupljanje osporava, oko čega se poslednjih godina vodi debata u javnosti uprkos postojanju ustavne garancije slobode okupljanja.¹⁰³

U Upozorenju od 14. septembra 2012. izražena je velika zabrinutost zbog činjenice da su tri nedelje uoči najavljene Parade ponosa i manifestacija koje su najavljene tim povodom učestale pretnje, govor mržnje i nasilje nad LGBT populacijom. Istovremeno, ova grupacija je i dalje jedina u Srbiji kojoj se osporava i negira pravo na slobodno okupljanje. Istaknuto je da se otvorenim pretnjama i nasiljem stvara atmosfera straha i podstiču netrpeljivost, mržnja i neprijateljstvo prema LGBT osobama, što predstavlja svojevrsni pokušaj da se pripremi alibi za neodržavanje Parade ponosa. Navedeno je da svi u Srbiji treba da budu zabrinuti zbog količine mržnje, netrpeljivosti i nasilja nad jednom manjinskom grupom. Državni organi su pozvani da preduzmu sve neophodne mere kako bi se osigurala

¹⁰⁰ Op. cit. str. 41.

¹⁰¹ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2012. godinu*, Beograd 2013.

¹⁰² U okviru Nedelje ponosa održan je čitav niz manifestacija koje je trebalo da ukažu na probleme LGBT populacije.

¹⁰³ Op. cit str. 47.

bezbednost učesnika planiranih manifestacija i stvorili svi neophodni uslovi za njihovo mirno okupljanje. Vlasti moraju pokazati moć i spremnost da zaštite Ustavom garantovana osnovna ljudska prava, pa i pravo na mirno okupljanje i slobodu govora.¹⁰⁴

7. 1. 4. 2013.

Ni 2013. nije održana Parada ponosa koja je najavljiavana za septembar 2013., ali je u ovom periodu godine povećana vidljivost problema s kojima se suočavaju pripadnici LGBT zajednice, kao i vidljivost negativnog društvenog stava prema njima, homofobije, netolerancije, diskriminacije i nasilja kom su svakodnevi izloženi.¹⁰⁵ Analiza stavova javnog mnjenja koju je pripremila ta institucija ukazuje na visok nivo homofobije u društvu.¹⁰⁶

7. 1. 5. 2014.

Ključna pozitivna promena jeste da se o problemima sa kojima se suočava LGBT populacija više govori u javnosti, a položaj LGBT zajednice sagledava se kao pitanje ljudskih prava. Veliki uspeh je da je, nakon tri pokušaja organizacije Parade po-

---

¹⁰⁴ Op. cit. str. 84.

¹⁰⁵ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2013. godinu*, Beograd 2014, 80.

¹⁰⁶ Analiza rezultata istraživanja javnog mnjenja pokazuje da su visoko na listi najviše diskriminiranih grupa pripadnici seksualnih manjina (16,4%), i da postoje značajne predispozicije da se diskriminacija vrši prema LGBT osobama. Zabrinjavajuće je da se 49% ispitanih građana slaže s tvrdnjom da je homoseksualizam bolest koju treba lečiti, a 82% ne želi LGBT osobe u svojoj porodici. Najveća socijalna distanca postoji prema LGBT populaciji i osobama koje žive sa HIV-om. Da su pripadnici LGBT populacije medijski veoma eksponirani smatra 39% ispitanika, a jedna četvrtina je mišljenja da društvo ne treba da se bavi njihovim problemima. Zbog diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije u 2013. podneto je ukupno 25 pritužbi (3,7%), što je znatno veći broj u odnosu na prethodnu godinu, kada je bilo samo osam pritužbi po ovom osnovu. Međutim, ovaj broj pritužbi i dalje je mali, i slučajevi diskriminacije ne prijavljuju se u dovoljnoj meri.

nosa, u septembru 2014. godine, organizovana Nedelja ponosa koja je završena Parodom ponosa, uz jake mere obezbeđenja.¹⁰⁷ Iako je nesmetano održavanje Parade ponosa veoma važno, pokazalo se da samo održavanje ove manifestacije nije dovoljno.¹⁰⁸

Napad na Žene u crnom¹⁰⁹. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Nevena Petrušić, najoštrije osuđuje napad na aktiviste i aktivistkinje nevladine organizacije Žene u crnom i bicikliste iz memorijalne povorke ka Srebrenici, koji se sinoć dogodio u Valjevu. Poverenica izražava nadu da će svi napadači, koji su u međuvremenu privedeni, biti adekvatno kažnjeni. Država je dužna da zaštiti osnovna ljudska prava i slobodu svakog pojedinca i pojedinke i osigura punu bezbednost. Poverenica upozorava da je nedopustivo da se bilo kome osporava pravo na mirno okupljanje i ocenjuje da su skandalozne pretnje, nasilje i govor mržnje kojima su bili izloženi predstavnici i predstavnice Žena u crnom. Mržnja i netrepeljivost neće nestati sami od sebe već svi nadležni, baš kao i svaki pojedinac i pojedinka, treba da doprinesu izgradnji društva okrenutog ka miru i toleranciji, i zasnovanog na poštovanju ljudskih prava i ravnopravnosti, zaključuje Poverenica.

7. 2. Zaštitnik građana: redovni godišnji izveštaji, saopštenja, preporuke, aktivnosti

Poseban izveštaj „Položaj LGBT populacije u Srbiji“ 2011

7. 2. 1. 2007.

Još uvek nije moguće bezbedno održati Paradu ponosa seksualnih manjina, iako je to jedno od tradicionalnih političkih sredstava borbe protiv homofobije, sa izuzetno bitnim političkim značajem usmeravanja pažnje javnosti na ljudska prava

¹⁰⁷ Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014. godinu*, Beograd 2015.

¹⁰⁸ Op. cit. str. 55.

¹⁰⁹ Upozorenje Poverenice, *Napad na Žene u crnom*, Beograd 2014.

seksualnih manjina, jačanju vidljivosti i postavljanju zahteva za poštovanje prava osoba drugačije seksualne orijentacije. U 2007. godini organi unutrašnjih poslova redovno su i efikasno obezbeđivali protestne skupove organizacija koje okupljaju homoseksualnu populaciju ili se zalažu za poštovanje njihovih prava.¹¹⁰

7. 2. 2. 2008.

Jedan od glavnih problema ljudskih prava seksualnih manjina je pravo na slobodu javnog okupljanja, koje svake godine dolazi u centar pažnje, posebno od juna meseca, kada se u svetu organizuju marševi ponosa, tj. okupljanja na javnim mestima, kojima se skreće pažnja na diskriminisani položaj te društvene grupacije. U Srbiji još uvek ne postoje uslovi za bezbednu organizaciju takvih događaja. Napredak u odnosu na 2007. godinu vidi se u tome što su tokom 2008. godine održane dve javne manifestacije, doduše u zatvorenim prostorima, i to Letnji festival lezbejske kulture, u organizaciji Novosadske lezbejske organizacije (NLO) i Kvir festival, u septembru, u Beogradu. Prva manifestacija je iz predostrožnosti održana bez najave, sa izveštajem medija tek po završetku izložbe i ostalih kulturnih programa, a na drugoj, Kvir festivalu, učesnici su fizički napadnuti, što je Zaštitnik građana javno osudio. Ohrabruje da je policija blagovremeno reagovala, što predstavlja dokaz da se bezbednost seksualnih manjina i njihovog prava na kulturne manifestacije ozbiljno shvata, i da se preduzimaju neophodne mere za obezbeđivanje takvih skupova.¹¹¹

Zaštitnik građana redovno komunicira sa predstavnicima LGBT zajednice jer se radi o jednoj od društvenih grupacija čija su prava najugroženija. Osim razmatranja trenutnih problema, razmatra se i pitanje prava na slobodu javnog okupljanja

---

¹¹⁰ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2007.godinu*, Beograd 2008, 19.

¹¹¹ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2008. godinu*, Beograd 2009, 34.

kao jednog od nerešenih problema u ostvarivanju ljudskih prava istopolno orijentisanih osoba. Ohrabruje postojanje odlučnog LGBT aktivizma u Srbiji, koji se u 2008. godini pokazao kroz aktivnosti Gejtana, Gej strejt alijanse, Kvirije, Labrisa, NLO, kao i drugih grupa i pojedinaca.¹¹²

Sloboda okupljanja generalno je poštovana i omogućena. Najznačajniji izuzetak predstavlja neuspeh državnih organa da omoguće bezbedno održavanje „Parade ponosa“. Istovremeno, organi unutrašnjih poslova počeli su, pravilno, zabranjivati i sprečavati okupljanja osoba koje, vršenjem nasilja i podrškom nasilju, krše prava drugih.¹¹³

Zaštitnik građana izražava zadovoljstvo zbog brze i efikasne reakcije policije u zaštiti učesnika Kvir Beograd festivala, kojom je pokazana odlučnost državnih organa da zaštite bezbednost svih građana, bez diskriminacije.¹¹⁴ Nasilje nije ni način promene tuđih stavova ni sredstvo za zaštitu svojih, već krivično delo. Javni skupovi koje organizuju homoseksualci, lezbejke, biseksualci i transrodne osobe nemaju za cilj propagiranje bilo koje seksualne orijentacije, već se njima želi skrenuti pažnja javnosti na diskriminaciju građana koji pripadaju nekoj od ovih grupa. Zaštitnik građana izražava uverenje da će nadležni organi Republike Srbije i dalje efikasno i bez diskriminacije štiti Ustavom garatovano pravo svih na mirno okupljanje, i da će procesuirati kako nasilnike tako i one koji na nasilje pozivaju, istovremeno se nadajući da će takvih slučajeva biti što manje.

Zaštitnik građana izražava zadovoljstvo zbog efikasnog, pravilnog i zakonitog postupanja pripadnika Ministarstva unutrašnjih poslova koje je sprečilo okupljanje neonacističkih or-

¹¹² Op. cit. str. 35.

¹¹³ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2009. godinu*, Beograd 2010, 38.

¹¹⁴ Saopštenje povodom napada na učesnike Kvir Beograd festivala, 22. septembar 2008.

ganizacija i istovremeno osiguralo bezbednost učesnika antifašističkog skupa 11. oktobra u Beogradu.¹¹⁵

7. 2. 3. 2009.

U danima neposredno uoči Parade ponosa, Zaštitnik građana je uložio posredničke napore između nadležnih ministarstava i organizatora Parade, sa pokušajima da se promenom mesta Parade tj. njenim izmeštanjem iz nebezbednog strogog gradskog centra na plato ispred zgrade Vlade na Novom Beogradu, ipak pronadu modaliteti i stvore uslovi da se ovaj događaj održi.

Zaštitnik građana je, u skladu sa svojim zakonskim ovlašćenjima, započeo postupak medijacije povodom poštovanja prava na slobodu javnog okupljanja LGBT populacije, radi izrade studije bezbednosti održavanja tog javnog događaja sa predstavnicima organizatora, kao i sa ciljem dogovora praktičnih pitanja obezbeđivanja Parade sa predstavnicima Ministarstva unutrašnjih poslova.

Iako u Srbiji postoje grupe koje su u težem položaju od homoseksualaca ili lezbejki, nijednoj od njih se na ovakav način, pretnjama, mržnjom i zamenom teza, ne sprečava ostvarivanje jednog od osnovnih ljudskih prava - prava na mirno okupljanje, pa i više od toga - pravo na život, pravo na samo postojanje.¹¹⁶ Zaštitnik građana ponavlja da pripadnici LGBT zajednice nisu pretnja bilo čijoj slobodi, vaspitanju i sistemu vrednosti.

Zabrana skupa bez objašnjenja.¹¹⁷ Zaštitnik građana je utvrdio da, nakon prijave za održavanje javnog skupa Društva srpsko-kineskog prijateljstva FDH, Policijska stanica Stari grad u Beogradu u rešenju o zabrani održavanja javnog skupa nije

---

¹¹⁵ *Saopštenje o sprečavanju neonacističkih skupova od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije*, 13.10.2008.

¹¹⁶ *Saopštenje za javnost Zaštitnika građana povodom predstojeće Povorke ponosa*, 17.09.2009.

¹¹⁷ Zaštitnik građana, „Zabrana skupa bez objašnjenja“, *Postupci kontrole*, 2015.

navela sve relevantne činjenice i okolnosti na kojima se zasniva rešenje.¹¹⁸

Zaštitnik građana, čija je posebna obaveza staranje o posebno ranjivim društvenim grupama, ovim povodom još jednom podseća da ostvarivanje garantovanih prava pripadnika LGBT populacije nije na štetu bilo koga drugog, i poziva na usmeravanje pojedinačnih i kolektivnih napora na rešavanje nagomilanih suštinskih ljudskih i društvenih problema, umesto bega u homofobiju.¹¹⁹

7. 2. 4. 2010.

Na dan održavanja Parade ponosa na beogradskim ulicama došlo je do otvorenog fizičkog sukoba većih razmera, između oko 6 hiljada organizovanih napadača i oko 5 hiljada policajaca koji su uspešno zaštitili učesnike Parade. Zaštitnik građana Republike Srbije bio je 10. oktobra među učesnicima Parade ponosa, ali je boravio i van područja zaštite, tokom nasilnih događaja. Napadnute su prostorije Zaštitnika građana i razbijena stakla na ulazu i u prizemlju, i povređeni policajci koji su štitili zgradu. U okviru predavanja u okviru Škole ljudskih prava Beogradskog centra za ljudska prava, 27. oktobra, Zaštitnik građana je istakao da u Srbiji postoje mnogo ranjivih grupa, ali da je LGBT populacija jedina kojoj se otvoreno pretilo uništenjem i nasiljem, i zato im je potrebna posebna podrška i zaštita javne vlasti.¹²⁰

Prva Parada ponosa, održana 10. oktobra 2010. godine u Beogradu, nije ostavila ukupan dobar utisak, ali su njeni orga-

¹¹⁸ U obrazloženju navedenog rešenja, pored kratkog izlaganja sadržine prijave za održavanje javnog skupa, stoji da je „u sprovedenom postupku utvrđeno da su se stekli razlozi iz člana 11 stav 1 Zakona o okupljanju građana Republike Srbije, odnosno da na skupu može doći do ometanja javnog saobraćaja, ugrožavanja zdravlja, bezbednosti ljudi i imovine“.

¹¹⁹ *Saopštenje za javnost Zaštitnika građana, Saše Jankovića, povodom predstojećeg Dana ponosa, 26.06.2009.*

¹²⁰ Op. cit. str. 25.

nizatori ipak jednoglasno ponosni što je do nje uopšte došlo. Nasilništvo i vandalizam izvan zone samog događaja ocenjeno je kao nešto što je moglo da bude, a ipak nije sprečeno i pored svih operativnih podataka koje su bezbednosne službe imale još od 2009. godine, pa i 2001. (za nasilje 2001. tokom pokušaja organizovanja Parade još uvek niko nije odgovarao). Država se stavila na stranu učesnika Parade i na stranu vladavine ljudskih prava. Postupanje policije bilo je od ključnog značaja i vredno svake pohvale. Organizacija Povorke ponosa 2010. godine donela je najveću vidljivost LGBT osoba u Srbiji ikad, sa svim dobrim i lošim posledicama.¹²¹

7.2.5. 2011.

Samo je mirno okupljanje zaštićeno slobodom okupljanja. Izraz „mirno“ tumači se tako da obuhvata ponašanje koje može da smeta onima koje se ne slažu sa idejama ili tvrdnjama koje okupljanje promoviše ili ih vređa. Skupovi na kontroverzne, provokativne ili iritativne teme kojima se izražavaju stavovi u suprotnosti sa stavovima većine stanovnika, takođe se smatraju mirnim. Tu treba imati u vidu da se većina protestnih skupova i organizuje upravo kao mesto izražavanja stavova različitih od većine, a ne radi izražavanja opšte ili široko prihvaćenih stavova i mišljenja za koje postoji prostor unutar institucija, javnih ustanova uopšte, medija. Postojanje suprotnosti stavova predstavnika manjine koja protestuje u odnosu na stavove većine, nije nešto što bi samo po sebi ugrozilo miran karakter okupljanja. Dužnost države da štiti mirno okupljanje je od posebnog značaja tamo gde se osobe koje održavaju ili pokušavaju da održe okupljanje zalažu za nepopularno mišljenje jer to može povećati verovatnoću izbijanja nasilnog suprotstavljanja.¹²² Sloboda mirnog okupljanja je priznata kao jedan od temelja funkcional-

---

¹²¹ Zaštitnik građana, *Posebni izveštaj: LGBT populacija u Srbiji – Stanje ljudskih prava i društveni položaj*, Beograd 2011.

¹²² Zaštitnik građana, *Posebni izveštaj: LGBT populacija u Srbiji – Stanje ljudskih prava i društveni položaj*, Beograd 2011.

ne demokratije. Svi imaju pravo da javnim okupljanjem ukažu na svoj diskriminirani društveni položaj ili druge probleme s kojima se suočavaju (nasiljem na primer), i time apeluju na institucije da adekvatno reaguju. Kao takva, sloboda okupljanja predstavlja oblik direktne demokratije. Ona omogućava dijalog unutar građanskog društva, kao i između građanskog društva, političkih lidera i vlade. Sloboda mirnog okupljanja služi interesima demokratije i ključna je u stvaranju tolerantnog društva u kojem grupe sa različitim i/ili suprotnim uverenjima, praksama ili politikama mogu da mirno egzistiraju zajedno.¹²³

Nakon održavanja Parade ponosa 2010. godine, Srbija se u poštovanju prava LGBT populacije vratila korak unazad, uskraćivanjem prava ovoj populaciji na slobodu javnog okupljanja u 2011. godini, te su problemi lične bezbednosti organizatora Parade i pripadnika LGBT populacije, bili u fokusu Zaštitnika građana tokom 2011. godine. Zaštitnik građana je u 2011. godini održao sastanak sa predstavnicima organizacije „Prajd 2011“ o izazovima i preprekama u organizaciji Parade ponosa u 2011. godini i ponovio svoju podršku organizatorima, prateći istovremeno rad nadležnih državnih organa zaduženih za obezbeđivanje uslova za održavanje Parade. U više navrata, u komunikaciji sa državnim organima i u javnim, medijskim nastupima Zaštitnik građana je isticao da ostvarivanje garantovanih prava pripadnika LGBT nije na štetu bilo kog drugog.¹²⁴

Zaštitnik građana je uputio Preporuku Ministarstvu unutrašnjih poslova da sprovede mere kojima će omogućiti LGBT osobama uživanje prava na slobodno okupljanje i osigurati bezbednost učesnika/ka na skupovima, kao i braniteljima ljudskih prava.¹²⁵

Predstavnici organizatora, Goran Miletić i Jovanka Todrović, istakli su odlučnost da iskoriste pravo na mirno okuplja-

¹²³ Op. cit. str. 6.

¹²⁴ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2011. godinu*, Beograd 2012, 60-61.

¹²⁵ Op. cit. str. 168

nje i preneli Zaštitniku građana razočarenje zbog zamene teza u delu javnosti, da su za eventualno nasilje, troškove i štetu krivi oni, a ne nasilnici i vandali koji su i prošle godine rušili Beograd, i zbog kojih je i potrebno angažovanje snažnih policijskih snaga. Na sastanak kod Zaštitnika građana u vezi sa Paradom ponosa bila je pozvana i organizacija Dveri, ali je njihov uslov za razgovor bio da Parada ponosa prethodno bude otkazana.¹²⁶

Zaštitnik građana, Saša Janković, izrazio je nadu da Parada ponosa neće ponovo biti iskorišćena kao povod za nasilje, podele i destrukciju. U razgovoru sa organizatorima Parade ponosa u Beogradu, Janković je istakao da niko nema pravo da od njih zahteva da se odreknu svog, Ustavom zagaranovanog, prava na mirno okupljanje, i da za eventualnu štetu i nasilje odgovornost imaju samo oni koji ga organizuju, sprovode i tolerišu.¹²⁷

7. 2. 6. 2012.

Postoji veliki problem zbog odsustva mehanizama i volje za primenu postojećih zakona i nedovoljnom promocijom tolerancije prema LGBT populaciji od strane državnih institucija. Navedeno je najslikovitije izraženo nemogućnošću ostvarivanja prava na okupljanje, odnosno ponovna zabrana održavanja Parade ponosa, i u 2012. godini, uprkos odluci Ustavnog suda Srbije iz 2011. godine da su državni organi zabranom Parade ponosa 2009. godine prekršili slobodu mirnog okupljanja građana.¹²⁸

7. 2. 7. 2013.

Među predlozima za poboljšanje rada uprave, navedeno je i da Vlada treba da obezbedi puno ostvarivanje i zaštitu prava LGBT osoba, a naročito zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta

---

¹²⁶ Zaštitnik građana: Odgovornost za štetu i nasilje imaju oni koji ga organizuju, sprovode i tolerišu, http://www.zastitnik.rs/index.php/lang-sr_YU/2011-12-25-10-17-15/1511-2011-09-29-09-40-51, 29.09.2011.

¹²⁷ Op. cit.

¹²⁸ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2012. godinu*, Beograd 2013, 65.

i slobodu okupljanja kao i da obezbedi održavanje Parade ponosa.¹²⁹

Zaštitnik građana Republike Srbije, Saša Janković, i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, Nevena Petrušić, izražavaju uverenje da će Parada ponosa te godine u Beogradu biti održana bezbedno i bez incidenata. „Paradom ponosa se širom sveta manifestuje otpor diskriminaciji po seksualnom, rodnom i svakom drugom obeležju i poziva na ravnopravnost. Nema suštinskog razloga niti pravnog utemeljenja da u Srbiji bude drugačije. Zbog toga je država dužna da zaštiti pravo na javno okupljanje, a od građana drugačijih opredeljenja očekuje se da pokažu toleranciju“, ističu Zaštitnik građana i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti.¹³⁰

7. 2. 8. 2014.

Vlada je obezbedila mirno održavanje Parade ponosa u Beogradu. Na neophodnost da se obezbedi pravo LGBTI osoba na mirno okupljanje i značaj održavanja Parade ponosa, Zaštitnik građana je tokom prethodnih godina ukazivao svojim mišljenjima, stavovima i preporukama. Zaštitnik građana je svojim aktivnostima učinio vidljivijim položaj LGBTI osoba i potrebu da njihova prava budu u većoj meri ostvarena i bolje zaštićena.¹³¹

Odbor za ljudska i manjinska prava i ravnopravnost polova, Odbor za evropske integracije Narodne skupštine, Zaštitnik građana i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti pozvali su nadležne organe da preduzimaju aktivnije mere u cilju većeg ostvarivanja i bolje zaštite prava LGBTI osoba, ostvarivanja efika-

¹²⁹ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2013. godinu*, Beograd 2014, 63.

¹³⁰ Zaštitnik građana i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti: Parada ponosa da protekne bezbedno i bez incidenata, http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr_YU/2011-12-25-10-17-15/3007-2013-09-14-06-21-25, 14.09.2013.

¹³¹ Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2014. godinu*, Beograd 2015, 68.

snije sudske zaštite u slučajevima nasilja nad LGBTI osobama, njihove diskriminacije i govora mržnje, obezbeđivanja prava na slobodno i bezbedno okupljanje, edukacije dece u školama i zaposlenih u državnim i drugim organima i podizanja svesti javnosti o položaju ove grupe građana.¹³²

Među predlozima za poboljšanje položaja građana u odnosu na organe uprave, nalazi se i predlog da Vlada treba da obezbedi puno ostvarivanje i zaštitu prava LGBTI osoba, a posebno zaštitu fizičkog i psihičkog integriteta i pravo na mirno okupljanje, naročito kroz održavanje Parade ponosa.¹³³

---

¹³² Op. cit. str. 77.

¹³³ Op. cit. str. 180.

8. Ustavni sud

Ustavni sud je doneo dve odluke povodom zabrana javnog okupljanja, jednu zbog zabrane Parade ponosa 2009. i drugu zbog zabrane javnog okupljanja radi proslave Osmog marta 2008. godine, odluka doneta 2012. godine.

8.1. *Odluka Ustavnog suda povodom zabrane Parade ponosa 2009.*

Odlukom¹³⁴ Ustavnog suda Srbije usvojena je 2012. ustavna žalba organizacionog odbora Parade ponosa 2009. i utvrđeno je da su rešenjem Direkcije policije od 19. septembra 2009. godine povređena prava podnositelaca ustavne žalbe na slobodu okupljanja i prava na pravno sredstvo garantovana Ustavom Srbije. Te godine Parada ponosa nije održana jer su, neposredno pred njen početak, predstavnici policije tražili da se promeni mesto održavanja parade, uz obrazloženje da ne mogu obezbediti sigurnost učesnika na zakazanom mestu.¹³⁵

U ovom slučaju uložena je žalba 19. septembra 2009. od strane osoba koje su bile među organizatorima Parade ponosa, skupa čiji je cilj bio promovisanje prava LGBT ljudi. Kao što je Ustavni sud utvrdio, vlasti su na vreme i na odgovarajuć način dobile prijavu skupa i dale su svoje odobrenje. Ipak, taj

¹³⁴ Odluka dostupna na <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudencije/35/>

¹³⁵ Poverenica za zaštitu ravnopravnosti je ocenila da je za poboljšanje položaja LGBT populacije veoma značajna ta Odluka. Poverenica za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2011. godinu*, Beograd 2012, 40.

skup je bio *de facto* zabranjen na način da je dan pre zakazanog skupa policija donela odluku o promeni lokacije, iako Zakon o okupljanju građana ne predviđa takvu mogućnost usled čega nije postojao raspoloživ pravni lek kojim bi se mogla osporiti ta odluka. U dodatku toga, Ustavni sud je utvrdio da čak i da su žalioци upotreбили neki pravni lek, da on ne bi mogao da se smatra efektivnim jer bi odluka po njemu mogla da bude doneta tek posle zakazanog početka skupa. Kratki rokovi za postojeću sudsku zaštitu stvaraju jedan od problema koji postoji u odnosu uživanja prava na slobodu javnog okupljanja i vrlo je važno što je Ustavni sud jasno ukazao da *post-hoc* odluke ne mogu da obezbede efektivnu zaštitu. Sud je utvrdio da je pravo na slobodu javnog okupljanja uskraćeno u ovom slučaju, kao i da je jedino zadovoljenje javno objavljivanje sudske presude, a ne kroz nadoknadu žalioциma, jer nije postojao samo jedan organizator skupa, kao i uzimajući u obzir prava drugih osoba koja su bila potencijalni učesnici tog skupa.

U istoj odluci Ustavni sud konstatuje da se pod mirnim okupljanjem podrazumeva način na koji se organizuje jedan skup i na kome se izražavaju određena mišljenja, ideje i stavovi. Pod mirnim okupljanjem ne podrazumeva se sadržina iznetog mišljenja. Ali ukoliko se na nekom skupu izražava mišljenje koje predstavlja govor mržnje ili kojim se poziva na rat ili diskriminaciju, onda se mora postaviti jasna linija razgraničenja između prava na slobodu okupljanja i prava na slobodu izražavanja.

Ustavni sud se nije upuštao u ocenu da li je u konkretnom slučaju bilo zakonito, legitimno, proporcionalno i neophodno u demokratskom društvu zabraniti održavanje Parade ponosa, već je zaključio da je sloboda mirnog okupljanja „posredno” povređena, na taj način što je organizatorima skupa uskraćeno pravo na delotvorni pravni lek. Bilo bi značajno da je Ustavni sud cenio i da li je zabrana slobode okupljanja bila legitimna, proporcionalna i neophodna u demokratskom društvu, posebno iz razloga što je zabrana Parade ponosa postala gotovo sistematsko ograničenje slobode okupljanja u Republici Srbiji. Odluka Ustavnog suda koja bi to potvrdila bi svakako imala uticaja na buduće postupanje MUP-a i urušila bi kredibilitet homofobičnih izjava državnih funkcionera koje se mogu čuti u

medijima uoči organizacije Parade ponosa. Odluka Ustavnog suda o suštini (ne)dozvoljenosti ograničenja slobode okupljanja bi svakako svojim autoritetom uticala na stvaranje klime tolerancije i razumevanja u društvu.¹³⁶

Ustavni sud je sledeće, 2013. godine, doneo odluku kojom je odbacio žalbu istog sadržaja¹³⁷ našavši da fizička lica, koja su je podnela, a koja su predstavnici Udruženja „Parada ponosa Beograd” i koja bi bila učesnici skupa da je on održan, nisu bila aktivno legitimisana u postupku, već je to bilo samo Udruženje „Parada ponosa Beograd” kao pravno lice koje je prijavilo održavanje skupa. BG centar za ljudska prava takođe kritikuje ovo shvatanje Ustavnog suda¹³⁸ sa pozivom na praksu Evropskog suda za ljudska prava po članu 11. Evropske konvencije po kojoj aktivnu legitimaciju, odnosno status žrtve kršenja slobode okupljanja, imaju i fizička lica koja su učestvovala na skupu, ili bi na njemu učestvovala da je on održan.¹³⁹ A po Smernicama ODIHRA o slobodi mirnog okupljanja, predviđeno je da ne samo organizatori javnog okupljanja već i oni čija će prava i slobode biti direktno pogođena skupom treba da imaju priliku na usmenu i pismenu žalbu direktno regulatornom telu.¹⁴⁰

8. 2. Odluka Ustavnog suda u pogledu skupa povodom zabrane proslave 8. marta 2008.¹⁴¹

U ovom slučaju predmet žalbe uložene od strane NVO Žene u crnom je zabrana javnog skupa koji je ta organizacija

¹³⁶ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2014, 207.

¹³⁷ Odluka UŽ 8463/2012 od 9. jula.

¹³⁸ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2014, 202.

¹³⁹ Op. cit. str. 202.

¹⁴⁰ v. „Dobra uprava”

¹⁴¹ Odluka dostupna na <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudencije/35/>.

imala nameru da organizuje 2008. radi proslave 8. marta. Sud je našao da sporna odluka nije objašnjena na prihvatljiv način (prvostepena vlast je samo „procenila da postoje razlozi za zabranu skupa predviđeni u članu 11. stav 1. Zakona o okupljanju građana, kao i da bi skup mogao da omete saobraćaj, ugrozi zdravlje i bezbednost ljudi i imovine”), pri čemu nigde nije pokazano koje su konkretne činjenice postojale da nadležna vlast stekne uverenje da će navedene vrednosti biti ugrožene održavanjem prijavljenog skupa. Nedostatak takvog objašnjenja sporne odluke Policijske stanice Stari grad sprečilo je razmatranje suštine te odluke sa stanovišta ustavom garantovanog prava na slobodu javnog okupljanja. Ustavni sud je zaključio da osporeno rešenje nije obrazloženo na ustavnopravno prihvatljiv način jer se iz obrazloženja ne može utvrditi na čemu je nadležni organ zasnovao svoje uverenje. Ova odluka veoma je značajna jer je takvo „obrazlaganje“ rešenja o zabrani okupljanja dugogodišnja praksa nadležnih organa.

Zbog toga je Ustavni sud naglasio da odluka nadležne vlasti kojom se zabranjuje održavanje prijavljenog skupa mora da sadrži razloge o neophodnosti zabrane toga skupa u skladu sa čl. 11. stav 1. Zakona o okupljanju građana. Sud je takođe objasnio da jedna od proceduralnih garancija jeste obaveza organa koji donosi pojedinačno rešenje kojim se odlučuje o nečijem pravu da obrazloži odluku na način kojim se omogućuje upotreba ustavne garancije na žalbu. Ustavni sud je konstatovao da nedostatak obrazloženja može prouzrokovati teškoće u korišćenju sudskih procedura jer to sprečava efikasnu žalbenu proceduru koja se odnosi na osnove po kojima je prvostepeni organ odlučivao. Posebno je naglašeno da u takvom slučaju žalba ne može da bude precizno sadržajno sastavljena jer sporna prvostepena odluka ne sadrži ni jedan suštinski razlog. Uzimajući u obzir sve gore rečeno, Ustavni sud je odlučio da je odlukom Upravnog suda u ovom konkretnom slučaju pravo na pravično suđenje prekršeno.

Ipak, Ustavni sud je naglasio da pravo na slobodu okupljanja nije uvek prekršeno u slučajevima zabrane skupa koji može

da vodi u nasilje, pa čak i u slučajevima kada organizatori i učesnici nemaju nasilne namere.

8. 2. 3. Ocena ustavnosti aktuelnog Zakona o okupljanju građana pokrenuta od strane Ustavnog suda 2015.

Pitanje ustavnosti aktuelnog Zakona o okupljanju građana Ustavni sud je pokrenuo 2013. zbog nedostataka u pogledu predviđenih pravnih lekova, odredbi koje se odnose na „primerenost“ prostora za održavanje javnog skupa i listu saglasnosti i odobrenja koja organizatori skupova moraju da podnesu kako bi im skup bio odobren. Ustavni sud Srbije proglasio je aktuelni Zakon o okupljanju građana neustavnim na sednici održanoj 9. aprila 2015. i odložio objavljivanje obrazloženja odluke za šest meseci.¹⁴²

---

¹⁴² Detaljnije gore u ovom tekstu pod naslovom „Ustavni sud o Zakonu o okupljanju građana”

9. Nauka¹⁴³

Nauka je dodata nezavisnim institucijama kao delatnost čiju slobodu garantuje Ustav.¹⁴⁴

Naučna i društvena potreba za proučavanjem jednog od osnovnih ljudskih prava današnjice, slobode mirnog okupljanja, teško je osporiva. Presek stanja domaće nauke u ovoj oblasti napravljen je za period od 2005. do 2015. godine¹⁴⁵ i obuhvatio je pretraživanje najrazličitijih baza podataka koje obuhvataju, pre svih, Virtuelnu biblioteku Srbije (COBBIS)¹⁴⁶, Srpski citatni index (SCIndex), Digitalni repozitorijum Univerziteta u Beogradu (Phaidra i u okviru njega formirani repozitorijum doktorskih disertacija „e-teze” Univerziteta u Beogradu, Nišu, Novom Sadu i Kragujevcu), Google Scholar i Google Books. Nadalje, uspostavljen je kontakt sa kolegama iz Instituta za međunarodnu politiku i privredu, Instituta za kriminološka i sociološka istraživanja, Instituta za uporedno pravo, kao i Instituta društvenih nauka, radi olakšane pretrage njihovih izdanja. Sveobuhvatnom i detaljnom analizom više od pedeset naučnih ča-

---

¹⁴³ Ovaj naslov je napisao i oblast istraživački obradio Bojan Perović.

¹⁴⁴ Ustav odredbama čl. 73 garantuje slobodu naučnog i umetničkog stvaranja. Naučno stvaralaštvo je slobodno. Autorima naučnih jemče se moralna i materijalna prava, u skladu sa zakonom. Republika Srbija podstiče i pomaže razvoj nauke.

¹⁴⁵ Usled deficita radova za navedeni period, konsultovani su i raniji radovi.

¹⁴⁶ Ova uzajamna bibliografski-kataloška baza podataka broji više od 150 srpskih biblioteka.

sopisa¹⁴⁷, pre svega iz oblasti prava i politikologije, ali i ostalih društveno-humanističkih nauka, koji su dostupni u digitalnoj formi, izvršena je pretraga naučnih članaka koji se neposredno ili posredno bave temom prava na mirno okupljanje.¹⁴⁸ Uprkos postojanju ogromnog broja tekstova, kolumni i blogova koji se bave slobodom okupljanja u Srbiji, u poslednjoj deceniji, najčešće u kontekstu održavanja Prajd parade, oni nemaju naučno uporište i mahom reflektuju različite *pro et contra* političke diskurse prenebregavajući uspostavljene međunarodno-pravne standarde slobode okupljanja koji su u demokratskim društvima u stalnom porastu u korist slobode okupljanja, te je njihov debatan status daleko od onog koji je prisutan u kritičkoj javnosti Srbije i zato ne predstavljaju predmet dalje analize.

Sama činjenica da u oblasti nauke u Srbiji danas postoji samo jedna monografija koja na sveobuhvatan način tretira uživanje slobode okupljanja, svedoči o jazu koji postoji u ovoj oblasti.¹⁴⁹ Ovaj podatak je još alarmantniji ako se dovede u kontekst turbulentnih društveno-ekonomskih prilika u državi u poslednje dve decenije. Kao država koja, stremljenički nastoji da ostvari demokratske vrednostima, neobična je činjenica da jedan od stubova funkcionisanja demokratskog društva ne dobija bitniju pažnju naučne javnosti. Međutim, praksa odsustva negovanja i praćenja savremenih tendencija slobode okupljanja nije novost jer ova sloboda ni ranije nije bila praćena adekvatnim naučnim pristupom.¹⁵⁰

---

¹⁴⁷ Prema poslednjoj kategorizaciji domaćih časopisa u Web of Science i Journal Citation Reportu Ministarstva nauke iz 2013.godine.

¹⁴⁸ Lista časopisa sa navedenim godinama za koja su izdanja bila dostupna, nalaze se u prilogu.

¹⁴⁹ Z. Mršević, *Ka demokratskom društvu - sloboda javnog okupljanja, pravo svih*, Institut društvenih nauka, Beograd.

¹⁵⁰ U periodima masovnih okupljanja tokom devedestih godina prošlog veka, pravo na mirno okupljanje tek se sporadično pojavljivalo u naučnim žurnalima. Izdvajamo:

D. Vranjanac, „Sloboda javnog okupljanja u Velikoj Britaniji”, *Strani pravni život*, 3/1997, 25-33.

U domaćoj naučnoj javnosti široko je usvojen pristup kojim se sloboda okupljanja ne posmatra kao rutina koja doprinosi pluralizmu i demokratiji, već se pre posmatra kroz prizmu zastarele slike o različitim tipovima skupova koji su bili aktuelni pre više decenija, ne uviđajući promene koje se dešavaju na globalnom nivou. Ignorisanje ili, pak, nepoznavanje vodećih principa slobode mirnog okupljanja danas (OEBS-ODIHR i Venecijanska komisija Saveta Evrope) prisutno je u domaćim naučnim radovima koji, ne prepoznajući značaj razlikovanja sportskih, komercijalnih i sl. skupova od onih čija je osnovna funkcija da prenesu poruku određenog sadržaja, doprinose da se okupljanja koja su suštinski različita i po svojoj prirodi immanentna demokratskoj emancipaciji društva posmatraju jednako, i na taj način društveno-politički tretiraju na isti način.¹⁵¹

O. Nikolić, „Sloboda okupljanja i udruživanja”. *Strani pravni život*, 1-3/2002, 147-156.

G. Dajović, „Sloboda javnog okupljanja u Francuskoj i Švajcarskoj”, *Strani pravni život*, 1-2/1999, 29-38.

M. Paunović, N. Vučković-Šahović, „Međunarodni standardi prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja”, *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 5/1992, 416-427.

Lj. Radulović, Krivično delo sprečavanja ili ometanja javnog skupa (čl.76 KZ Republike Srbije), *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 1993, 284-294.

¹⁵¹ Videti: N. Željko, „Sloboda javnog okupljanja i aktivnosti policije MUP RS na zaštitu prava na život i drugih vrednosti”, *Pravni život*, 9/2014, 227-248.

Retki su autori/ke koji kontinuirano, na posredan¹⁵² ili neposredan¹⁵³ način, prikazuju savremene tendencije u oblasti slobode okupljanja. Svakako, postoje i autori čija oblast istraživanja nije dominantno vezana za polje slobode okupljanja, ali koji su svojim naučnim doprinosom obogatili skromnu zainteresovanost struke o ovom pitanju.¹⁵⁴ Kako se kriterijum vrednovanja napretka u političkom i društvenom kontekstu i demokratizacije država, naročito mladih demokratija, danas dominantno

¹⁵² Dr Vladimir Barović kao medijski ekspert se građanskim skupovima bavi u kontekstu novinarskog izveštavanja sa javnih skupova. Vidi više: V. Barović, „Bezbednosni izazovi novinarskog izveštavanja sa građanskih okupljanja kao kriznih situacija visokog rizika”, *Bezbednost*, 2/2010 Beograd, 134 – 148.

V. Barović, „Regionalna saradnja pri izveštavanju sa građanskih okupljanja - kriznih situacija visokog rizika”, *Mesto i značaj medijskih studija za međuregionalnu saradnju* : zbornik radova, 2011, 139-157.

V. Barović, „Izveštavanje elektronskih medija sa javnih skupova građana”, *Godišnjak Filozofskog fakulteta* , 2010, 99-112.

¹⁵³ Pravna ekspertkinja Zorica Mršević, autorka jedine sveobuhvatne monografije o slobodi okupljanja, jedna je od retkih koja se tematikom kontinuirano bavi godinama.

Vidi više: Z. Mršević, „Kršenje slobode javnog okupljanja”, *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, 11-12/2007, 417-431.

Z. Mršević, „Sloboda javnog okupljanja - pravo svih : implikacije međunarodnog prava na organizovanje „parade ponosa“, *Pravni život : časopis za pravnu teoriju i praksu*, 14/2007, 691-706.

Z. Mršević, „Sloboda javnog okupljanja između politike i međunarodnog prava”, *Strani pravni život*, br. 2/2009, 315-344.

¹⁵⁴ Vidi više: V. Dimitrijević, „Ograničenja slobode udruživanja i srodnih prava dozvoljena u međunarodnom pravu, Ustavno ograničenje slobode udruživanja”, *Zbornik radova, Ustavni sud Republike Srbije i Evropska komisija za demokratiju putem prava – Venecijanska komisija*, 1/2010, 63-81.

O. Nikolić, „Zabrana diskriminacije LGBT populacije i sloboda okupljanja i udruživanja”, *Usklađivanje prava Republike Srbije sa pravnim tekovinama EU : prioriteti, problemi, perspektive*, Institut za uporedno pravo, 2012, 139-151.

meri stanjem ljudskih prava i sloboda u određenoj državi, to je nužnost doprinosa naučnih radnika slobodi okupljanja neophodna. Ta neophodnost ima dvostruku opravdanost. Naučnu, kojom bi se premostio evidentni jaz u domaćoj naučnoj literaturi koja ne prati dinamiku i kontinuirane promene u ovoj oblasti, ali i društvenu. Ona se, naime, nalazi u obavezi posvećivanja dužne pažnje jednom od osnovnih ljudskih prava koje je najčešće uskraćeno najugroženijim kategorijama stanovništva. Društvena opravdanost se povećava i težnjom da se šira javnost bliže upozna sa ovim dinamičnim pravom, koje poslednjih decenija predstavlja graničnu temu između prava i politike.

10. Nevladine organizacije o slobodi javnog okupljanja

10.1. *Beogradski centar za ljudska prava: kritički komentari slobode javnog okupljanja u Srbiji*

Beogradski centar za ljudska prava kontinuirano prati slobodu javnog okupljanja u Srbiji. U svojim godišnjim izveštajima o stanju ljudskih prava između ostalog navodi se ne samo detaljna analitička deskripcija javnih okupljanja u svakoj godini, već i kritički komentar (ne)usaglašenosti konstatovane prakse sa domaćim propisima i međunarodnim standardima, a povremeno i preporuke pravaca njihovog usaglašavanja. Naime, u zemlji u kojoj dugo nije postojala tradicija održavanja javnih demonstracija od strane privatnih aktera postoje uočene praznine i nerazumevanja suštine ovog ljudskog prava. Od posebnog značaja su izveštaji BG centra i zbog toga što su to retka dokumenta u kojima se pominju OEBS/ODIHR standardi za javna okupljanja.

Tako je u više godišnjih izveštaja istaknuto da „(ne)ometanje javnog saobraćaja“ predstavlja isuviše restriktivan osnov za ograničenje slobode okupljanja, i u suprotnosti je s međunarodnim standardima. Osnov za ovakvo ograničenje ne postoji ni u Ustavu, ni u međunarodnim standardima, i neprihvatljivo je da zakon sadrži takvu odredbu.

10.1.1. *Definicija javnog okupljanja*

Ukazuje se i na problem definicije javnog okupljanja. Zakon iz 1992, koji je još uvek na snazi, ne sadrži preciznu defi-

niciju okupljanja, već samo navodi da se okupljanjem građana, u smislu ovog zakona, smatra sazivanje i održavanje zbora ili drugog skupa na za to primerenom prostoru. Kao što se vidi, zakon ne precizira da se pod okupljanjima u smislu zakona podrazumevaju samo ona okupljanja koja se održavaju u cilju izražavanja zajedničkih uverenja i ciljeva, što su okupljanja zaštićena međunarodnim pravom ljudskih prava.¹⁵⁵ Uključivanje ovakvih „oblika okupljanja” u zakon kojim se reguliše sloboda okupljanja nije opravdano, jer okupljanje u smislu međunarodno garantovanog prava na slobodu okupljanja ponekad može zahtevati veću toleranciju od nekih drugih manifestacija na kojima se okuplja veći broj ljudi, pošto se slobodom okupljanja štite fundamentalne demokratske vrednosti, dok na primer jedna sportska manifestacija nema takav značaj za društvo. Zbog toga, na primer, policija može da ima veću slobodu kad procenjuje da li će dopustiti prisustvo navijača na utakmici nego kad procenjuje da li će dozvoliti neki skup koji prenosi političku poruku.¹⁵⁶

---

¹⁵⁵ Usled toga dolazi do zabune da li npr. sportski događaji ili događaji komercijalnog tipa spadaju u okvir zakonodavstva o slobodi mirnog okupljanja. Nacrt novog zakona sadrži član posvećen definiciji okupljanja, i određuje da je u smislu zakona okupljanje „svako organizovano okupljanje više od 10 lica, koje se održava radi javnog izražavanja, ostvarivanja i promovisanja političkih, socijalnih i nacionalnih uverenja i ciljeva, kao i drugi oblici okupljanja”. Pod drugim oblicima okupljanja podrazumevaju se javne priredbe, odnosno „okupljanja kojima je svrha ostvarivanje državnih, verskih, kulturnih, humanitarnih, sportskih, zabavnih i drugih interesa”.

¹⁵⁶ Neprecizna zakonska definicija slobode okupljanja dovodi i do toga da policija sportske događaje i vašare kvalifikuje kao javne skupove, što nije opravdano jer okupljanje u smislu međunarodno garantovanog prava na slobodu okupljanja ponekad može zahtevati veću toleranciju od nekih drugih manifestacija na kojima se okuplja veći broj ljudi, pošto se slobodom okupljanja štite fundamentalne demokratske vrednosti. Policijska stanica Mladenovac sportske manifestacije takođe kvalifikuje kao javne skupove.

U novembru 2013. godine je u Bogovađi, u opštini Lajkovac, organizovan protestni skup zbog tražilaca azila kojima nije bio obezbeđen smeštaj za azil u Centru za azil u Bogovađi, i koji su iz tog razloga boravili u šumi u Bogovađi.¹⁵⁷ Prema mišljenju organizatora protestnog skupa, tražioci azila su stvarali bezbednosne probleme lokalnom stanovništvu. Protest je trajao jedan sat uz blokadu centralne seoske raskrsnice i okupio je oko 200 meštana Bogovađe, Donjeg Lajkovca i Vračevića.¹⁵⁸ To je bio jedini skup koji je prijavljen na teritoriji opštine Lajkovac u novembru, a u istom mesecu nijedan skup nije zabranjen. Krajem novembra je, međutim, u istom mestu, organizovan protestni skup koji nije prijavljen, a koji je prema izveštavanju medija trajao dva dana. Naime, meštani sela Vračevići su blokirali put od Bogovađe do sela Vračevići, onemogućavajući dopremanje hrane tražiocima azila. Postavlja se pitanje zbog čega ovaj skup nije zabranjen ili prekinut, imajući u vidu da je usled njegovog održavanja došlo do ozbiljnog ugrožavanja prava drugih, što je Ustavom i međunarodnim dokumentima predviđen osnov za ograničavanje slobode okupljanja.

10. 1. 2. Neovlašćeni organi zabranjuju javne skupove

Ustav i međunarodni instrumenti dozvoljavaju ograničenja slobode okupljanja samo na osnovu zakona. Odredbom kojom se lokalnim vlastima ostavlja diskreciono pravo da odrede mesta pogodna za okupljanja građana, na mala vrata se uvodi mogućnost ograničavanja slobode okupljanja kroz administrativne akte lokalnih samouprava. Zakon ne traži od organizatora da nabave različita odobrenja od komunalnih organa, ali se to u praksi traži na osnovu propisa lokalnih samouprava, čime se dolazi u situaciju da komunalni organi nekada praktično odlučuju o održavanju okupljanja. Tako je 2011. godine u Kragujevcu Gradska uprava za komunalne poslove i nadzor donela

---

¹⁵⁷ Op.cit. str 194.

¹⁵⁸ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2014, 193.

rešenje kojim je Gej strejt alijansi zabranjeno da održi skup. Praktično rešenje o zabrani skupa donelo je Odeljenje za komunalne poslove, koje takvo ovlašćenje prema Zakonu o okupljanju građana uopšte nema. Nije jasno ni po kom zakonskom osnovu je procenu bezbednosti u pogledu održavanja Parade ponosa u Beogradu 2012. vršio Savet za nacionalnu bezbednost koji je zabranio održavanje Parade ponosa.¹⁵⁹

10. 1. 3. Mesto održavanja javnih skupova

Ne postoji ni bilo kakav razlog da se odrede samo pojedina mesta kao podobna za okupljanje, već se mora ostaviti organizatorima da sami izaberu gde će održati okupljanje, a na vlastima je da u konkretnom slučaju procene da li je neki od osnova za ograničenje primenljiv i da li je ograničenje neophodno.

10. 1. 4. Administrativne obaveze organizatora

Posebno veliki problem predstavlja konstatovana praksa nametanja administrativnih obaveza, što se kritikuje kako zbog njihovog obima, tako i diskriminatorne prakse nametanja tih obaveza samo organizatorima parada ponosa. Prema važećem zakonskom rešenju, prijava se podnosi Ministarstvu unutrašnjih poslova, a kopija prijave dostavlja se i nadležnom organu opštine, odnosno grada, koji je zadužen za komunalne usluge u vezi sa održavanjem skupa. Problem je što zakonom nije jasno utvrđeno kojim službama i sa kakvim zahtevom organizator treba da se javi, kao i kako negativan odgovor ovih službi utiče na održavanje skupa. Zakon ne traži od organizatora da nabave različita odobrenja od komunalnih organa, ali se to u praksi traži na osnovu propisa lokalnih samouprava, čime se dolazi u situaciju da komunalni organi nekada praktično odlučuju o održavanju okupljanja. Za prijavu Parade ponosa 2011. organizatori su bili obavezni da plate brojne takse i druge troškove

---

¹⁵⁹ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012, 34

organizovanja skupa, kao na primer troškove za vozila Hitne pomoći, privremeni priključak za struju, profesionalnu službu obezbeđenja itd. Organizatori su podneli i elaborate o izmeni saobraćaja i postavljanju bine – to je od njih traženo i ranijih godina. Takvi elaborati predstavljaju značajno finansijsko opterećenje za organizatore (npr. elaborat o postavljanju bine mora da sačini, odnosno, potpiše licencirani inženjer).

S druge strane, skup u pokretu Srpske radikalne stranke povodom desetogodišnjice od dobrovoljnog odlaska Vojislava Šešelja u Haški tribunal i skup u pokretu „Stop navijačkim žrtvama”, koji je organizovalo udruženje navijačkih grupa, održani su samo uz prijavu nadležnoj policijskoj upravi. Ovakva praksa ukazuje na nejednak tretman organizatora skupova od strane nadležnih organa, koja je u potpunosti neosnovana i može predstavljati ozbiljno ograničenje slobode okupljanja zasnovano na diskriminaciji.

Organizatori parada ponosa redovno su proteklih godina prikupljali obimnu dokumentaciju u cilju dobijanja dozvole za održavanje skupa, što pored toga što zahteva veliku organizaciju i vreme, nosi sa sobom i značajne troškove. Isti slučaj bio je i 2014. godine. Pribavljanje potrebne dokumentacije nekad može da prouzrokuje značajne troškove, čime se ograničava pravo na slobodu mirnog okupljanja. Skup je prijavljen 17. juna 2014. godine PU Savski venac i PU Stari grad. Pored prijave skupa Ministarstvo unutrašnjih poslova je od organizatora tražilo i dostavljanje dodatne dokumentacije: Saglasnost Sekretarijata za saobraćaj za koju se plaća taksa 5.150 dinara, Saglasnost JKP Zelenilo, Odluku Oštine Stari grad, Saglasnost Direkcije za javni prevoz. Nakon dobijanja ovih dokumenata, organizatori su predali zahteve Upravi saobraćajne policije za grad Beograd, Gradskom zavodu za hitnu medicinsku pomoć i molbe Upravi grada Beograda za uklanjanje žardinjera, kanti za smeće, ustupanje 700 zapreka za mase i za oslobađanje od novčane naknade. Takođe je bilo potrebno podneti i molbu JKP Beogradski vodovod i kanalizacija za ustupanje dve cisterne sa pijaćom vodom. Kopije svih zahteva i saglasnosti bilo je potrebno dostaviti PU Stari grad i PU Savski venac. Problem je

što se na odluke o ovim zahtevima i molbama dugo čeka i što odluke o jednim zahtevima uslovljavaju odluke o drugim.

Još jedno opterećenje za organizatore sadržano je u odredbi kojom se predviđa da će se svaka izmena sadržine prijave (što znači i u slučaju kad se dostavlja organizatoru da je ispravi ili dopuni jer nije uredna) smatrati podnošenjem nove prijave, zbog čega bi moglo doći do toga da prijava, iako je inicijalno podneta na vreme, na kraju ne bude blagovremena jer je sadržala neke minimalne nedostatke.

Od organizatora se zahteva da u prijavi navede i procenu broja učesnika. Zakon ne predviđa kakve su posledice u slučaju pogrešne procene. U Mišljenju OEBS/ODIHR i Venecijanske komisije istaknuto je da greška u proceni broja učesnika ne sme za sobom povlačiti nikakve posledice. Prijava ne sme preterano da opterećuje organizatora, nigde u zakonu se ne pominje da ograničenja smeju da se nametnu samo ako su neophodna, a ni osnovi za ograničenje ne korespondiraju međunarodnim i ustavnim standardima. Zakon ne predviđa mogućnost da se primeni neka manje restriktivna mera.

10.1.5. Troškovi

U više izveštaja pominje se pitanje troškova održavanja javnih skupova gde se navodi da su vlasti dužne da snose sve troškove obezbeđivanja skupa, uključujući i regulisanje saobraćaja, jer nametanje troškova organizatorima može da za posledicu ima odvracanje organizatora od toga da organizuje okupljanje i da tako negativno utiče na ostvarivanje prava na slobodu okupljanja.¹⁶⁰

10.1.6. Neprijavljeni skupovi

Ukoliko se skup održava bez prethodne prijave, policija, prema Zakonu, treba takav skup da onemogući (čl. 14). Održa-

---

¹⁶⁰ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2010. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2011, 160- 163.

vanje skupa bez prethodne prijave predstavlja prekršaj za koji se može izreći novčana kazna od 10.000 dinara ili kazna zatvora do 60 dana (čl. 15). Ovo nije u skladu s međunarodnim standardima, koji, iako prihvataju da sistem prijave u načelu može da postoji, zahtevaju takođe da postoje izuzeci za slučajeve kada je skup po svojoj prirodi takav da nije bilo moguće prijaviti ga na vreme. Praksa je ipak nešto fleksibilnija od Zakona. Prvi primer: Učesnici konferencije „Prava pripadaju nama – LGBT prava na putu ka pristupanju“ organizovali su protestnu šetnju 13. septembra 2014. nakon napada na učesnika konferencije, nemačkog državljanina. Napad se dogodio rano ujutru 13. septembra 2014. godine oko tri sata u Brankovoj ulici. Šetnja se odvijala od hotela „Metropol“ kroz ulicu Bulevar kralja Aleksandra, uz blokiranje javnog saobraćaja, a krajnja destinacija je bila Skupštine grada Beograda. Kako je ovaj skup u pokretu predstavljao reakciju na napad na nemačkog državljanina organizatori nisu mogli blagovremeno da ga prijave. Ipak, skup nije zabranjen, a policija je obezbeđivala skup.¹⁶¹ Takođe, organizatorima skupa je Policijska uprava za grad Beograd saopštila da iako ne poštuju zakonsku proceduru za prijavu skupa, organizatori neće biti prekršajno gonjeni.¹⁶² Drugi primer: Revoltirani još jednom zabranom Parade ponosa, organizatori i potencijalni učesnici Parade ponosa su uveče 27. septembra 2013. organizovali protestnu šetnju ispred Vlade Republike Srbije, koja je protekla bez incidenata uz pratnju policije.

Na teritoriji za koju je nadležna Policijska uprava Valjevo u periodu od 1. januara do 20. novembra 2014. bilo održano 15 neprijavljenih skupova. U 14 slučajeva se radilo o narodnim vašarima koji nisu bili zabranjeni, dok je jedna neprijavljena košarkaška utakmica zabranjena, a protiv organizatora je podneta prekršajna prijava.¹⁶³

¹⁶¹ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2014. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2015, 199.

¹⁶² Op. cit. str. 200.

¹⁶³ Op. cit. str. 200.

10.1.7. Napadi na novinare

Kritički su ocenjeni napadi na novinare za vreme javnih skupova, posebno onih održanih 2008. kada su demonstranti bili veoma neprijateljski raspoloženi prema snimateljima, foto-reporterima i novinarima, koje su fizički napadali i pretili im.¹⁶⁴ Napadi na novinare 2008. dešavali su se više puta, tokom demonstracija povodom proglašenja nezavisnosti Kosova i izručivanja haških optuženika. U napadima demonstranata povređeno je više policajaca i novinara. Bez obzira na prisustvo policije, demonstranti su se u centru Beograda sukobljavali sa novinarima i tom prilikom povređen je snimatelj televizije B92.¹⁶⁵

10.1.8. Kritička analiza ponašanja države u pogledu održavanja paradi ponosa

Ta analiza sadrži pre svega navod da država, prema međunarodnim standardima, nema samo obavezu da se uzdrži od neopravdanog ograničavanja slobode mirnog okupljanja, već ima i pozitivne obaveze koje se sastoje u zaštiti mirnih demonstracija od pretnji nasiljem od strane trećih lica. Konstantovana je pasivnost države u obračunu s ekstremističkim grupama. Državni organi, u celini, 2009.g. nisu pružili nedvosmislenu podršku održavanju ovog skupa, već se njihova podrška uglavnom svodila na tehničke dogovore policije s organizatorima, čime su posredno ohrabрили nasilnike da otvoreno prete nasiljem na

---

¹⁶⁴ Reakcija policije usledila je tek posle dva sata nereda po gradu. Žandarmerija je tokom celog protesta mirno stajala posmatrajući divljanje demonstranata, i tek pred sam kraj protesta bacanjem suzavca uspjela je da potisne demonstrante. Strani diplomati su prigovarali da policija, uz navodnu prečutnu saglasnost Vlade Vojislava Koštunice, nije preduzela energične mere da spreči i suzbije incidente. Posle napada na strana predstavništva usledila je i reakcija Saveta bezbednosti, koji je najoštrije osudio ovakvo ponašanje vandala, kao i srpsku vlast koja nije preduzela potrebne mere kako bi se ovi incidenti sprečili.

¹⁶⁵ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2008. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2009, 324-25.

ulicama.¹⁶⁶ Donošenjem rešenja o zabrani održavanja Parade ponosa Republika Srbija je povredila pravo građana na slobodu mirnog okupljanja jer je bez legitimnog razloga, koji je neophodan u demokratskom društvu, zabranila održavanje Parade ponosa i nije ispunila svoju pozitivnu obavezu zaštite učesnika skupa od trećih lica, pripadnika ekstremističkih organizacija. Nikada ne može biti neophodno da se zabrani mirno okupljanje, čiji su učesnici potpuno nenasilni, zbog pretnje nasiljem od strane drugih. Postoje osnovani razlozi za verovanje da državni organi nisu zaštitili slobodu okupljanja organizatora. Beogradski centar je povodom ovog slučaja podneo predstavku i Evropskom sudu za ljudska prava. Umesto da se ovaj događaj podrži kao događaj koji promovise jednakost i ljudska prava, neretko je to deklarativno pružanje podrške bilo praćeno objašnjenjem da je održavanje Parade nešto što se od Srbije očekuje na putu evropskih integracija, čime se, u stvari, široj javnosti slala potpuno pogrešna poruka.

Zabrana svih okupljanja u Srbiji 2012. uključujući Paradu i sva druga nenasilna okupljanja čiji se učesnici možda ne slažu s održavanjem Parade, čini mešanje države u slobodu okupljanja građana samo još nesrazmernijim, a nikako ne može predstavljati opravdanje za zabranu i same Parade. Država je mogla i trebalo je da zabrani okupljanja onih koji su pretili nasiljem, ali ne i samu Paradu. Drugo, država je takođe prekršila svoju obavezu da preduzima pozitivne mere kako bi obezbedila slobodu okupljanja.

Propuštanje države tokom prethodnih godina da kazni one koji prete učesnicima Parade ponosa ili onima koji su 2010. izazvali nemire u vreme održavanja Povorke ponosa jasno govori da u državnom vrhu ne postoji volja da se s ovim grupama suoči, što doprinosi i daljem jačanju takvih grupa u društvu. Nemoguće je da država sa celokupnim bezbednosnim aparata-

---

¹⁶⁶ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2009. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2010, 320- 324.

tom i monopolom fizičke prinude nije bila u stanju da zaštiti nekoliko stotina ljudi koji bi mirno šetali u jednom strogo ograničenom krugu u centru Beograda. To što bi bezbednosne mere državu koštale, i što bi treća lica mirno okupljanje koristila kao povod za nasilje, ne daje državi pravo da zabrani to mirno okupljanje

Ako se ustavne slobode i prava primenjuju samo kada za to nema rizika, one gube smisao. Nije na državnim zvaničnicima da ocenjuju celishodnost Parade ponosa, već je na državi bilo da ih zaštiti od tuđe mržnje i nasilja. Četvrti slučaj zabrane Parade ponosa što ukazuje na sistemsku prirodu kršenja slobode okupljanja kada se radi o promovisanju stava koji većina ne odobrava. Kao da je poruka, štitićemo ih, ali samo ako nam se sviđaju i ako nam to ne pravi probleme u biračkom telu.¹⁶⁷ Republika Srbija je, dakle i u 2013. godini propustila da ispuni svoju pozitivnu obavezu da učesnike Parade ponosa zaštititi od trećih lica, pre svega pripadnika ekstremnih organizacija, koja su nasilno želela da spreče Paradu ponosa.

Kritikovana je i zakonska mogućnost na pravno sredstvo.¹⁶⁸ Naime, žalba u upravnom postupku i podnošenje tužbe Upravnom sudu nisu efikasno pravno sredstvo, posebno iz razloga što je organizatorima Rešenje uručeno svega dva dana pre zakazanog skupa, iako su državni organi mesecima unapred znali kada će se Parada ponosa održati. Donošenjem spornog Rešenja o zabrani održavanja Parade ponosa Republika Srbija je povredila pravo građana na slobodu mirnog okupljanja jer je bez legitimnog razloga, koji je neophodan u demokratskom društvu, zabranila održavanje Parade ponosa. Država takođe nije ispunila svoju pozitivnu obavezu zaštite učesnika skupa od trećih lica, pripadnika ekstremističkih organizacija.

---

¹⁶⁷ Op. cit. str. 197.

¹⁶⁸ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2010. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd, 2011, 308-314.

10.1.9. *Standard „da se vidi i čuje”*

Prvi put posle 2010. godine održana je Parada ponosa u Beogradu 28. septembra.

Mnogi koju su želeli da prisustvuju Paradi ponosa nisu imali pristup skupu. Takođe, rigorozna policijska kontrola, onemogućila je da građani, koji nisu bili učesnici Parade ponosa, budu prisutni na ulicama Beograda, tako da poruke organizatora skupa praktično nisu bile dovoljno vidljive, osim u elektronskim i štampanim medijima. Nije u potpunosti dakle, ispoštovan standard „Da se vide i čuje” koji obezbeđuje da se javna okupljanja održavaju da bi prenela poruku posebno ciljanjnoj osobi, grupi ili organizaciji.

Taj standard takođe znači i da mirne kontrademonstracije treba da se održe tako da njihove poruke budu vidljive onima protiv kojih demonstriraju. Ali, vrlo je važna konstatacija BG centra da pravo da se održe kontrademonstracije ne može ići dotle da se onemogućí pravo da se održe inicijalne demonstracije. Štaviše, ako kontrademonstracije upravo teže da onemoguće glavne demonstracije, dakle da spreče vršenje prava drugih lica, one se više ne mogu smatrati mirnim i u tom slučaju ne bi uživale zaštitu.

U decembru 2014. grupa stranaca, aktivista organizacije Falun Gong podneli su ukupno 9 zahteva za održavanje javnog skupa. Skupovi su planirani za 15, 16, 17. i 18. decembar, a prijave su podnete Policijskoj upravi za grad Beograd, Policijskoj stanici Stari grad i Policijskoj stanici Novi Beograd. Javna okupljanja je trebalo da se održe uoči i tokom samita Kine i zemalja centralne i istočne Evrope u Beogradu sa ciljem da se ukaže na veoma loše stanje ljudskih prava i na progon aktivista Falun Gongu u Kini. Rešenje o zabrani skupa doneto je 11. decembra 2014. uz obrazloženje da su se stekli uslovi za zabranu javnog skupa iz člana 11. Zakona o okupljanju građana, bez ikakvog navođenja konkretnih okolnosti slučaja.¹⁶⁹ Policija je 14. decembra lišila slobode devet aktivista, državljana Bugarske, a 15. decembra jednog aktivistu iz Finske i jednog iz Slovačke.

---

¹⁶⁹ Op. cit. str. 194.

Svi uhapšeni stranci su odvedeni u Prihvatilište za strance u Padinskoj Skeli gde im je uručeno rešenje o otkazu boravka u kome im se nalaže da odmah napuste Republiku Srbiju. Prema rečima aktivista Falun Gong iz Srbije strancima je policija ponudila da potpišu izjave da su došli u Srbiju radi učestvovanja u neprijavljenom skupu kako bi ih pustili na slobodu iz Prihvatilišta za strance, a ako odbiju da potpišu izjavu, policija im je saopštila da će biti deportovani nakon završetka samita. Stranci su navodno deportovani 17. decembra 2014.¹⁷⁰ Time je uskraćena mogućnost da se izrazi javni protest i da on bude čut i viđen od strane kineske državne delegacije.

Ne postoje zakonske mogućnosti da se primeni neka manje restriktivna mera, kao što je, na primer, promena mesta ili vremena održavanja skupa, već kao jedinu mogućnost predviđa zabranu skupa. Slično, kad je skup već u toku, trebalo bi da postoji mogućnost da nadležni organ preduzme sve potrebne radnje da uspostavi red na skupu (npr. tako što će udaljiti pojedinca ili grupu koja vrši nasilje), a da raspuštanje skupa bude samo krajnja mera.

10. 1. 10. Preporuke u pogledu poboljšanja realizacije slobode mirnog okupljanja

Preporuke u pogledu poboljšanja realizacije slobode mirnog okupljanja BG centar je doneo u svojim Izveštajima za 2012. i 2013. godinu uz napomenu da ono što zabrinjava je da, i pored konstatovanja propusta i problema, praksa nadležnih organa nije izmenjena.¹⁷¹ Preporuke iz 2012. : 1. Uvesti praksu da se policija prilikom donošenja odluke o zabrani skupa pored pozivanja na zakonski osnov za njegovu zabranu pruži

---

¹⁷⁰ Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM. Vidi takođe: *Proterani aktivisti Falun Gong uoči beogradskog samita*, Radio Slobodna Evropa.

¹⁷¹ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2014, 48-49 i 187-203.

obrazloženje za donošenje svake pojedinačne odluke. 2. Obezbediti efikasno pravno sredstvo kojim bi organizatori mogli da osporavaju zabranu održavanja skupa. 3. Održati javnu raspravu o predlogu Zakona o okupljanju građana i uskladiti predlog zakona sa međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava. 4. Preduzeti neophodne pozivne mera kako bi se omogućilo uživanje u slobodi okupljanja branitelja ljudska prava LGBT osoba.

Preporuke iz 2013. : 1. Obezbediti efikasno pravno sredstvo protiv ograničenja slobode mirnog okupljanja. 2. Obezbediti da rešenja o zabrani javnog skupa sadrže detaljno činjenično obrazloženje pored pravnog osnova za zabranu skupa. 3. Održati javnu raspravu o predlogu Zakona o okupljanju građana. 4. Usvojiti novi Zakon o okupljanju građana i obezbediti da on bude u saglasnosti sa Ustavom Republike Srbije i međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava. 5. Obezbediti održavanje Parade ponosa u 2014 godini. 6. Preduzeti preventivne mere radi sprečavanja nasilja prema budućim organizatorima i učesnicima Parade ponosa.¹⁷²

10.2. YUCOM – Komitet pravnika za ljudska prava

YUCOM - Komitet pravnika za ljudska prava nekoliko puta se bavio problematikom javnog okupljanja u Srbiji. Najvažnija aktivnost je bila praćene konkretne realizacije slobode javnog okupljanja na konkretnim primerima javnih skupova¹⁷³ što je u tekstu ove studije navedeno u Inicijativama za zakonske promene. Jukom je zahtevao promenu aktuelnog Zakona o okupljanju građana. Pravni tim Jukoma je takođe nastupao u nekoliko sudskih potupaka protiv učesnika i organizatora javnih skupova.

---

¹⁷² Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2013, 217.

¹⁷³ Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM i Beogradski centar za ljudska prava, *Praćenje ostvarivanja prava na slobodu okupljanja*, 23.02.2013.

10. 2. 1. *Postupak povodom skupa podrške ruskom bendu Pusi Rajot održanom ispred ambasade Rusije u Beogradu*

Pravni tim YUCOM-a zastupao je B.M. pred Prekršajnim sudom u Beogradu, koja je putem socijalnih mreža najavila organizovanje skupa podrške ruskom bendu „Pussy Riot“ u Beogradu.¹⁷⁴ Skup je održan 17. avgusta 2012. godine, ispred ruske ambasade, a razlog okupljanja bila je činjenica da su članice imenovanog benda osuđene i zatvorene zbog performansa koji su izvele u crkvi Hrista spasitelja u Moskvi. Skupovi podrške „Pussy Riot“ održavani su u svim većim gradovima sveta, tako da je ova akcija predstavljala samo deo jedne globalne akcije sa ciljem izražavanja neslaganja sa činjenjima ruskih vlasti. Pomenuto okupljanje u Beogradu bilo je izrazito mirnog karaktera, a prisustvovalo je oko 20 osoba i veliki broj policajaca. Policija je ubrzo pokrenula prekršajni postupak protiv organizatorke skupa B.M. zbog povreda odredba Zakona o okupljanju građana, tj. neprijavlivanja javnog skupa. Na osnovu iznetih argumenata sud je doneo presudu kojom joj je izrekao opomenu. U cilju unapređenja ljudskih prava u Srbiji, posebno slobode okupljanja, Jukom je 6 avgusta 2012. izrazio da od vlasti očekuje sledeće: 1) Da se usvoji novi, savremeniji Zakon o slobodi okupljanja građana, kako bi se adekvatnije i efikasnije regulisalo i obezbedilo ostvarivanje prava na slobodu mirnog okupljanja; 2) Da prekršajni sudovi nastave sa praksom blaže kaznene politike; 3) Da se dosledno primenjuju odredbe Zakona o slobodi okupljanja i odluke Ustavnog suda i da se omogući svim društvenim grupama da bez diskriminacije ostvaruju Ustavom garantovano pravo na slobodu mirnog okupljanja.

10. 2. 2. *Postupak protiv aktiviste Žena u crnom zbog ometanja saobraćaja*

Protiv Miloša Uroševića, aktiviste udruženja Žene u crnom, 2013. godine podnet je Predlog za pokretanje prekršaj-

---

¹⁷⁴ Op. cit.

nog postupka od strane Ministarstva unutrašnjih poslova, PU za grad Beograd zbog navodno učinjenog prekršaja iz člana 331. stav 1 tač. 37. Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima. Zakon u navedenom članu propisuje kaznu za povredu čl. 123. koji glasi „Zabranjeno je održavanje sportskih ili drugih priredbi na putu“.¹⁷⁵ U Predlogu za pokretanje postupka izneto je da je Miloš kao organizator javnog skupa povodom osmog marta, a u organizaciji Žene u crnom sa NN licima izvršio radnje kojima je ometao javni saobraćaj u ulicama Terazije, Kralja Milana, Svetozara Markovića i Birčaninovoj „tako što su isti zauzimali kolovoz u pravcu kretanja i nisu dozvoljavali kretanje saobraćaja“. U odbrani, YUCOM se ovoga puta pozvao na nedostatak pasivne legitimacije, odnosno da Miloš Urošević nije organizator skupa već je samo fizički odneo prijavu u prostorije MUP-a, kao aktivista udruženja Žene u crnom i bio naveden kao lice zaduženo za bezbednost. Sud je Miloša oslobodio krivice na osnovu činjenice da je okrivljeni podneo prijavu kao radnik i aktivista udruženja, što nije dovoljno da bi se isti legitimisao kao organizator. Jukom je u svom saopštenju povodom ovog slučaja konstatovao da Ministarstvo unutrašnjih poslova nema ujednačenu praksu i selektivno pokreće prekršajne postupke, da začuđuje da je reagovalo u slučaju mirnog protesta povodom Osmog marta, i da očekuje da se pitanje slobode okupljanja konačno uredi savremenim zakonom.¹⁷⁶

Ovaj sudski postupak bio je povod za kritičku analizu više momenata koji ometaju održavanje javnih skupova. Tako Jukom navodi da je organizacija Žene u crnom više puta podnosi-

¹⁷⁵ Zakon o bezbednosti saobraćaja na putevima zabranjuje „sportske i druge priredbe na putu“, odnosno, izuzetno dozvoljava, uz prethodno dozvolu MUP-a za čije su pribavljanje propisani strogi uslovi u vidu rokova, oglašavanja u javnim glasilima i troškova organizatora koji mogu da budu isključivo domaća pravna lica. Takođe, ovaj zakon ne definiše sportsku i drugu priredbu, zbog čega se ovi pojmovi mogu široko tumačiti i predstavljati opasnost da sloboda okupljanja bude ograničena.

¹⁷⁶ Saopštenje YUCOMa 15.05.2014. godine

la zahtev za dobijanje potrebnog rešenja o korišćenju kolovoza i preusmeravanju saobraćaja od Gradske uprave Sekretarijata za saobraćaj, ali ga nikad nisu dobile. Zbog očiglednog nefunkcionisanja ovog organa i beogradska policija prestala da upućuje organizatore javnih skupova. Dodatno zabrinjava i činjenica da Zakon o okupljanju građana ni na koji način ne upućuje na pribavljanje ovog rešenja kako bi se održao skup u pokretu. Ometanje javnog saobraćaja, po Zakonu koji predstavlja *lex specialis*, predstavlja osnov za fakultativnu zabranu pre održavanja skupa kao i fakultativnu zabranu daljeg održavanja skupa (prekidanje). Istaknuta kolizija Zakona o okupljanju građana i Zakona o bezbednosti saobraćaja na putevima još jedan je dokaz da je Zakon o okupljanju građana potrebno menjati i ustanoviti pravnu sigurnost u oblasti ostvarivanja jedne od najvažnijih ljudskih sloboda. Naime, u martu 2012. godine, Ustavni sud Srbije doneo je, po ustavnoj žalbi koju je u ime Žena u crnom podneo YUCOM, odluku da je ovoj organizaciji, zabranom skupa Sto godina borbe, 8. marta 2008. godine, povredila niz ljudskih prava - pravo na slobodu okupljanja, pravo na pravično suđenje, pravo na suđenje u razumnom roku i pravo na delotvorni pravni lek. Njihovo okupljanje tada je zabranjeno bez obrazloženja, a u postupku koji je usledio pred državnim organima i sudovima, Direkcija policije je navela da predmetni skup nije odobren jer je „kritičnog dana na teritoriji grada Beograda održano više sportskih, kulturnih i drugih manifestacija povišenog rizika, gde se osnovano moglo očekivati okupljanje neformalnih grupa i ekstremnih navijačkih grupa, što bi za posledicu imalo ugrožavanje bezbednosti i imovine”. Istovremeno, da podsetimo, 8. mart su na Trgu Republike proslavljale mnoge organizacije. Tadašnja odluka da se braniteljima ljudskih prava zabrani održavanje skupa u pokretu predstavljala je arbitrarnu odluku zasnovanu na političkim motivima. Međutim, proces koji je Komitet pravnika za ljudska prava vodio do najviših instanci, pokazao je većinu nedostataka regulacije slobode okupljanja, pre svega nepostojanje delotvornih pravnih sredstava za njenu zaštitu. „Ustavni sud je ovako zaključio, imajući u vidu stanovište Evropskog suda za ljudska prava iznetu u navedenom predmetu Baczkowski i drugi protiv Poljske. Taj sud je

naglasio da je za efektivno uživanje slobode okupljanja važno da se zakonom propišu rokovi u kojima nadležni organi treba da donesu odluke. Za razliku od toga, ukoliko ne postoji obaveza konačnog odlučivanja pre planiranog datuma održavanja skupa, ne može se zaključiti da sredstva koja žalilac ima na raspolaganju – s obzirom na njihov *post hoc* karakter, omogućavaju adekvatnu zaštitu zbog ograničavanja slobode okupljanja.”

10.2.3 Zahtev YUCOMa za promenu aktuelnog Zakona o okupljanju građana

YUCOM je svojim Saopštenjem objavljenim 21. aprila 2015. zahtevao pokretanje procesa izrade novog Zakona o okupljanju građana, kao i uključivanje civilnog društva u njegovu izradu.¹⁷⁷ Naime, Udruženje građana za demokratiju i građansko obrazovanje Građanske inicijative i Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM pozivaju organe vlasti da što pre pokrenu proces izrade novog Zakona o okupljanju građana. Pokretanjem procesa izrade novog zakona i uključivanja civilnog društva na samom početku procesa omogućiće se izrada kvalitetnog zakona i sprečiti dugotrajnija primena zakona koji je proglašen neustavnim. Do ove inicijative je došlo pošto je aktuelni Zakon o okupljanju građana Ustavni sud Srbije proglasio neustavnim na sednici održanoj 9. aprila 2015. i odložio objavljivanje obrazloženja odluke za šest meseci.

10.3. Labris i Gej strejt alijansa o poštovanju slobode javnog okupljanja u 2014.

Izabrana je samo poslednja godina jer obe organizacije izveštavaju o organizovanju i održavanju Parade ponosa već niz godina, ukazujući na manje-više iste ili slične probleme koji se stalno ponavljaju u kontinuitetu iz godine u godinu.

---

¹⁷⁷ YUCOM, *Pokrenuti proces izrade novog Zakona o okupljanju građana*, 21.04.2015.

10.3.1. *Labris*

Nakon tri godine uzastopne zabrane, u Beogradu je 28. septembra 2014. održana Parada ponosa.¹⁷⁸ Skup su obezbeđivale izuzetno jake policijske snage. Oko Nemanjine ulice, učesnike/ce Parade ponosa čuvala su tri prstena obezbeđenja, borbeno vozila i vodeni topovi, a prema pisanju medija, na ulicama je tog dana bilo oko 6000 policajaca. Oko pedesetak mladića koji su nosili četnička obeležja, bacalo je kamenice na policiju i uzvikivalo „Idite na Kosovo“ i „Peder gradom neće šetati“. Oko dvadeset protivnika Parade ponosa pokušalo je da se iz Knez Mihailove ulice probije ka Trgu republike, ali ih je u tome sprečio kordon policije. Grupa od dvadesetak huligana je napala zgradu B92 i policiju koja je obezbeđivala objekat televizije. Tom prilikom je povređen jedan policajac. Huligani su bacili više dimnih bombi, baklji i ostalih pirotehničkih sredstava na pripadnike policije na samom ulazu u zgradu u kojoj se nalazi B92. Izražavajući nezadovoljstvo zbog održane Parade ponosa, pristalice Pokreta Dveri kasnije su istog dana organizovale protestnu šetnju centralnim gradskim ulicama. Kao što se navodi u izveštaju Evropske komisije o napretku Srbije, održavanje Parade ponosa bez većih incidenata, veliki je i značajan korak ka efektivnom ostvarivanju prva LGBT osoba, ali je neophodna doslednost i politička posvećenost promovisanju kulture poštovanja prema LGBT zajednici, što će biti moguće oceniti tek u godinama koje dolaze.

10.3.2. *Gej strejt alijansa 179*

Pravo na slobodu okupljanja LGBT osoba se u 2014. godini u potpunosti poštovalo. Nakon zabrane tri godine zaredom od strane nadležnih državnih institucija (od 2011. do 2013), u Beogradu je 28. septembra 2014. godine održana druga Para-

---

¹⁷⁸ Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2014. godinu*, Beograd 2015, 16.

¹⁷⁹ GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji za 2014. godinu*, Beograd 2015, 19-21.

da ponosa koja je, za razliku od one iz 2010. godine, protekla bez incidenata i organizovanih napada na učesnike ovog skupa kako za vreme tako ni u periodu neposredno pre i nakon nje-govog održavanja. Nadležne institucije, na čelu sa premijerom Srbije, su mnogo ozbiljnije nego do tada pristupile stvaranju uslova da se Parada desi. Parada ponosa 2014. svakako predstavlja veoma pozitivnu prekretnicu u podršci LGBT populaciji i njenim osnovnim ljudskim pravima, a nedvosmislena politička podrška ovom skupu izražena je i kroz prisustvo mnogobrojnih visokih državnih i gradskih funkcionera, kao i opozicionih političara. Paradi ponosa tj. šetnji centralnim gradskim ulicama prethodila je Nedelja ponosa koja je obuhvatila različite događaje kao što su izložbe, debate, koncerti, radionice i sl.

Smanjenje velikog broja policajaca, koji su u ovoj funkciji prisutni na Paradi ponosa i drugim javnim skupovima koji se tiču LGBT populacije i ostvarivanja njenih ljudskih prava, je takođe jedan od izazova u narednom periodu, čije rešavanje iziskuje višegodišnji rad u mnogim oblastima kako bi se smanjila netolerancija koja još uvek postoji u društvu. Jedan od mehanizama za to je i donošenje novog Zakona o slobodi okupljanja koji bi bio usklađen sa evropskim standardima i postojećim preporukama Venecijanske komisije, kao i što šira javna rasprava koja bi pratila taj proces, s obzirom na to da se ovaj zakon tiče svih građana i građanki Srbije, a ne samo LGBT osoba. Paradu ponosa staviti u funkciju smanjenja homofobije i transfobije u društvu.

Bitno je napomenuti da su se događaji 2014. godine odvijali i u specifičnom društveno-političkom ambijentu, uzevši u obzir vanredne parlamentarne izbore koji su se održali u martu, ali pre svega katastrofalne poplave koje su pogodile Srbiju u maju mesecu, zbog čega je Parada ponosa, planirana za maj, odložena za septembar, a akcija Zona slobodna od mržnje, kojom se obeležava Međunarodni dan ponosa, svedena je na manji obim. Paradi ponosa tj. šetnji centralnim gradskim ulicama prethodila je Nedelja ponosa koja je obuhvatila različite događaje kao što su izložbe, debate, koncerti, radionice i sl.

Takođe, u sklopu priprema Parade ponosa organizatori su se sastali sa čelnicima mnogobrojnih institucija. Sastanak Biroa za koordinaciju rada službi bezbednosti, održan 27. 09. 2014, nije doneo odluku o zabrani Parada ponosa. U nedelju, 28. 09. 2014. godine, oko 1000 učesnika Parade se okupilo ispred Vlade Republike Srbije, nakon čega su se uputili u šetnju centralnim gradskim ulicama ka Platou ispred Skupštine grada Beograda gde je, uz obraćanje predstavnika međunarodne zajednice, nevladinog sektora i organizatora, skup završen. Kao i 2010. godine, centar Beograda bio je zatvoren, a događaj je održan pod snažnim policijskim obezbeđenjem koje je, prema pisanjima medija, činilo više od 7000 pripadnika policije. Šetnja i skup su protekli u potpunom redu, bez napada na učesnike Parade, sa manjim brojem incidenata po gradu.

Kontra skup. Otpor desnice protiv održavanja Parade nije izostao ni 2014. godine. U danu održavanja Parade, neposredno nakon njenog završetka, u Hramu Svetog Save održan je moleban, nakon čega je usledila šetnja ulicama Beograda, takođe u organizaciji pokreta „Dveri”. Šetnja se završila ispred Saborne crkve i protekla je bez incidenata, mada su tokom šetnje zabeležene uvrede na račun premijera i policije od strane učesnika. Prema rečima organizatora, povod šetnje je bio da se „u duhovnom smislu dezinfikuje grad”.

Održavanje Parade ponosa svakako je značajan uspeh kako za državu tako i za organizatore. Naročito je važno njeno održavanje iz ugla ostvarivanja prava na slobodu okupljanja. Održavanjem Parade se šalje jasna poruka da svi građani jednako mogu da uživaju ovo pravo, kao i da ih neprijateljski nastrojene grupe u tome ne smeju ometati. Takođe, prethodnih godina nasilje i netrpeljivost prema LGBT osobama uvek je raslo u periodu oko Parade, kada su beleženi učestaliji fizički napadi na njih, što ove godine nije bio slučaj i predstavlja pozitivan trend koji treba održavati u budućnosti..

U 2014. godini organizovano je još nekoliko događaja u centru Beograda koji se tiču LGBT osoba, a koji su imali karakter skupa u pokretu, među kojima su akcija „Zona slobodna od mržnje” kojom je obeležen 27. jun – Međunarodni dan po-

nosa LGBT osoba, kao i protest povodom napada na nemačkog državljanina, učesnika dvodnevne međunarodne konferencije o ljudskim pravima LGBT osoba u Beogradu, koji je održan 13. septembra.

Takođe, povodom Dana zaljubljenih, 14. februara, u centru Novog Sada je održana šetnja LGBT osoba sa zastavama duginih boja i drugim obeležjima LGBT pokreta. Sve nabrojane skupove, a posebno Paradu ponosa, obezbeđivale su jake policijske snage, a policija je i u 2014. nastavila da štiti mesta okupljanja LGBT osoba, kao i različite događaje koje su realizovale organizacije koje se bave promocijom i zaštitom ljudskih prava LGBT zajednice.

11. OEBS/ODIHR standardi regulisanja javnog okupljanja

Jedan od suštinskih prioriteta za zakonsko regulisanje prava na javno okupljanje je pre svega poznavanje izvora koji sadrže standarde javnog okupljanja, jer oni nisu sadržani u jednom dokumentu, već je u pitanju specifičan *aquis* tip izgradnje višestruke dokumentacione osnove. U slučaju Srbije radi se zapravo o četiri relevantna dokumenta (ali i nizu relevantnih mišljenja pomenutih u tekstu), koji se odnose konkretno na našu situaciju. Standardi slobode mirnog javnog okupljanja sadržana su u četiri OEBS/ODIHR dokumenta.

Standardi slobode mirnog javnog okupljanja sadržana su u četiri OEBS/ODIHR dokumenta:

1. Smernice za slobodu mirnog okupljanja, 2008, dopunjene 2010.g., ODIHR-a i Venecijanska komisija Saveta Evrope.¹⁸⁰
2. Zajedničko mišljenje o Zakonu o javnom okupljanju Republike Srbije Venecijanske komisije i OEBS/ODIHRa usvojen od strane Venecijanske komisije na 84toj Plenarnoj sesiji u Veneciji 15. i 16. oktobra 2010.¹⁸¹

---

¹⁸⁰ The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission, *Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly*

¹⁸¹ Opinion no. 597/2010 ODIHR Opinion-Nr.: FOA – SERB/165/2010 CDL-AD(2010)031 Or. Engl European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Joint Opinion on the Public Assembly Act of the Republic of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15-16 October 2010) Strasbourg, Warsaw 18.10.2010.

3. Izveštaj nagledanje slobode mirnog okupljanja u izabranim državama članicama (maj 2011 – jun 2012), OEBS, Biro za demokratske institucije i ljudska prava.¹⁸²
4. Kompilacija mišljenja Venecijanske komisije o slobodi okupljanja (revidirano jula 2014), Evropska komisija za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija).¹⁸³

Glavni dokument koji čini okosnicu ovih standarda su Smernice za slobodu mirnog okupljanja, a odmah po značaju za Srbiju je Mišljenje Venecijanske komisije o srpskom Zakonu o okupljanju građana. Od značaja su takođe još dva ODIHR dokumenta, jedan o monitoringu javnih skupova koji je obavljen i u Srbiji i drugi koji je kompilacija različitih mišljenja Venecijanske komisije o slobodi javnog okupljanja.

11. 1. Smernice za slobodu mirnog okupljanja

Sloboda mirnog okupljanja je osnovno ljudsko pravo koje se može uživati i ostvariti od strane pojedinaca i grupa, ne-registrovanih zajednica, pravnih entiteta i korporativnih tela.¹⁸⁴ Prema Smernicama OEBS/ODIHR, pod okupljanjem u smislu prava na slobodu okupljanja podrazumeva se „namerno i privremeno prisustvo jednog broja pojedinaca na javnom mestu koje nije zgrada ili zdanje radi izražavanja zajedničke ideje”.¹⁸⁵

---

¹⁸² OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, *Report Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States (May 2011 – June 2012)*, Warsaw 9.11.2012

¹⁸³ European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), *Compilation of Venice Commission Opinions concerning Freedom of Assembly*, 2014.

¹⁸⁴ Sloboda mirnog okupljanja, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 1.1, 15.

¹⁸⁵ „An assembly is the intentional and temporary presence of a number of individuals in a public place that is not a building or structure for a common expressive purpose”, *Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly*.

Međunarodnim standardima iz oblasti ljudskih prava se, dakle, ne štiti svako okupljanje. Pod skupovima se, u smislu prava na slobodu okupljanja, podrazumevaju samo skupovi koji prenose neku poruku (dakle, najčešće su tesno vezani s pravom na slobodu izražavanja), dok npr. privatne proslave, komercijalne i kulturne manifestacije ili sportske priredbe, ne spadaju u opseg ovog prava. Pored toga, zaštita se pruža isključivo mirnim, dakle nenasilnim skupovima. Nasilni skupovi ili skupovi s kojih se širi govor mržnje, poziva na diskriminaciju itd, ne uživaju zaštitu.

Prema Smernicama OEBS/ODIHR, okupljanje će se smatrati mirnim ako organizatori imaju mirne namere, odnosno ciljeve, ali se pojam „mirno” u tom kontekstu ne tumači previše restriktivno, već treba imati u vidu da su pravom na slobodu mirnog okupljanja zaštićeni i skupovi koji su takvi da iritiraju ili vređaju osobe koje se protive idejama koje skup prenosi. Isti stav zauzeo je i Evropski sud za ljudska prava.¹⁸⁶

Kao osnovno pravo, sloboda mirnog okupljanja će, koliko god je moguće, biti uživana bez regulisanja.¹⁸⁷ Sve što nije izričito zabranjeno zakonom, pretpostavlja se da je dopušteno, a onima koji žele da se okupe ne sme se nametati obaveza dobijanja dozvole da to učine. Pretpostavka u korist ove slobode mora biti jasno i izričito (eksplicitno) utvrđena zakonom.

Primarna odgovornost države je da uspostavi odgovarajuće mehanizme i procedure kako bi se obezbedilo da se ta sloboda praktično uživa i da ne podleže nepotrebnim birokratskim propisima.¹⁸⁸ Posebno, država treba uvek nastojati da omogućiti i

¹⁸⁶ „Samo mirna okupljanja su zaštićena”, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 1.3. *Stankov i organizacija ujedinjenih Makedonaca Ilinden protiv Bugarske*, app. no. 29221/95 i 29225/95, 2001, *Alekseyev protiv Rusije*, App. No. 4916/07, 25924/08 i 14599/09, 2010.

¹⁸⁷ „Pretpostavka u korist održavanja skupa”, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.1, 15.

¹⁸⁸ „Pozitivna obaveza države da olakša i zaštiti mirno okupljanje”, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.2, 15.

zaštiti javno okupljanje na mestu koje je u skladu sa željom organizatora, a takođe se moraju učiniti napori da se širenje i objavljivanje informacija o predstojećim okupljanjima ne ometaju.

Svako nametnuto ograničenje mora imati formalnu osnovu u zakonu i biti u skladu s Evropskom konvencijom o ljudskim pravima i drugim međunarodnim instrumentima ljudskih prava.¹⁸⁹ U tu svrhu, dobro izrađeno zakonodavstvo je ključno u formulisanju domena diskrecionog prava koje je dato vlastima. Sam zakon mora biti u skladu s međunarodnim standardima ljudskih prava i mora biti dovoljno precizan kako bi se omogućilo svakome da proceni da li njegovo ponašanje predstavlja povredu zakona, kao i moguće posledice takvih povreda.

Sva ograničenja slobode okupljanja moraju biti srazmerna.¹⁹⁰ Prednost se po pravilu daje najmanje ograničavajućim načinima za postizanja legitimnog cilja koji se sprovede od strane vlasti. Načelo srazmernosti zahteva da vlasti ne nameću rutinski ograničenja koja bi iz temelja menjala karakter događaja, kao što je izmeštanje skupova na manje centralne delove grada. Blanketna primena zakonskih ograničenja ima tendenciju prekomernog obuhvatanja i stoga ne prolazi test proporcionalnosti, zato što se ne uzimaju u obzir specifične okolnosti svakog pojedinog slučaja.

Sloboda mirnog okupljanja se uživa jednako od strane svih.¹⁹¹ U regulisanju slobode okupljanja nadležne vlasti ne smeju diskriminisati bilo kojeg pojedinca ili grupu po bilo kojoj osnovi. Sloboda organizovanja i učestvovanja u javnim okupljanjima mora biti garantovana pojedincima, grupama, neregistrovanim udruženjima, pravnim licima, korporacijama; članovima manjinskih etničkih, nacionalnih, seksualnih ili verskih grupa; državljanima i ne-državljanima (uključujući i lica

¹⁸⁹ „Zakonitost/legalnost“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.3, 16.

¹⁹⁰ „Proporcionalnost/srazmernost“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.4, 16.

¹⁹¹ „Nediskriminacija“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.5, 16.

bez državljanstva, izbeglice, strance, tražioce azila, migrante i turiste); deci, ženama i muškarcima; policijskim snagama (osobljem koje sprovodi zakon); i osobama bez pune pravne sposobnosti, uključujući i osobe s mentalnim bolestima.

Javnost mora biti obavještena koji je državni organ odgovoran za donošenje odluka o regulisanju slobode okupljanja, i to mora biti jasno navedeno u zakonu.¹⁹² Regulatorni organ mora da obezbedi javnosti adekvatan pristup pouzdanim informacijama o njihovim postupcima i procedurama. Organizatori javnog okupljanja i oni čija će prava i slobode biti direktno pogođena skupom moraju imati mogućnost da se usmeno i pismeno direktno obrate regulatornom organu. Regulatorni proces mora da omogući poštenu i objektivnu procenu svih dostupnih podataka. Bilo koje ograničenje skupa mora se dostaviti odmah i pismeno organizatoru toga skupa, sa objašnjenjem razloga za svako ograničenje. Takve odluke se moraju doneti što je pre moguće tako da se žalbeni postupak nezavisnom sudu može završiti pre datuma predviđenog u obavještenju za okupljanje.

Regulatorni organi moraju postupati u skladu sa svojim zakonskim obavezama i odgovorni su za svaki propust - proceduralni ili suštinski.¹⁹³ Odgovornost se ceni u skladu s relevantnim načelima upravnog prava i sudske kontrole koja se odnosi na zloupotrebu javnih ovlašćenja

11. 1. 1. Ograničenja slobode okupljanja. Legitimni razlozi za ograničenje su oni koji su propisani u međunarodnim i regionalnim instrumentima ljudskih prava.¹⁹⁴ Oni se ne smeju dopunjavati dodatnim razlozima u domaćem zakonodavstvu.

¹⁹² „Dobra uprava“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.6, 16.

¹⁹³ „Odgovornost regulatornog tela“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.7, 17.

¹⁹⁴ „Legitimne osnove za ograničenja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 3.1, 17.

Skupovi legitimno koriste javni prostor, na isti način kao i komercijalne delatnosti ili automobilski ili pešački promet.¹⁹⁵ Ovo se mora uvažiti kada se razmatra nužnost bilo kog ograničenja.

Skupovi se održavaju sa ciljem zajedničkog izražavanja, radi prenošenja neke poruke.¹⁹⁶ Ograničenja vizuelnog ili zvučnog sadržaja bilo koje poruke moraju se ceniti sa visoko postavljenim kriterijumima i izriču se samo ako postoji neposredna opasnost od nasilja.

Regulatorni organ ima na raspolaganju širok spektar mogućih ograničenja koja ne ometaju prenošenje poruke.¹⁹⁷ Ukoliko su nametnuta bilo koja ograničenja u pogledu vremena, mesta i načina održavanja skupa, obavezno je ponuditi razumne alternative.

Javna okupljanja se održavaju da bi prenela poruku posebno ciljanoj osobi, grupi ili organizaciji.¹⁹⁸ Dakle, kao opšte pravilo, javnim skupovima se mora omogućiti da ih „vidi i čuje” njihova ciljana publika.

11. 1. 2. Proceduralna pitanja. Prema međunarodnom pravu koje reguliše ljudska prava domaće zakonodavstvo ne treba da zahteva prethodno prijavljivanje skupa.¹⁹⁹ Doista, u otvorenom društvu, mnoge vrste okupljanja ne zahtevaju nikakav oblik zvaničnog regulisanja. Prethodna najava se zahteva samo onda kada mu je svrha da omogući državi da preduzmu potrebne mere kako

¹⁹⁵ „Javni prostor“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 3.2, 17.

¹⁹⁶ „Ograničenja na osnovu sadržaja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 3.3, 17.

¹⁹⁷ „Vreme, mesto i način ograničenja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 3.4, 17.

¹⁹⁸ „Da se vide i čuju“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 3.5, 17.

¹⁹⁹ „Prijavljivanje“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.1, 17.

bi se olakšala sloboda okupljanja i da bi se zaštitio javni red, javna bezbednost, prava i sloboda drugih. Svaka takva zakonska odredba od organizatora okupljanja treba da zahteva prijavljivanje namera radije nego traženje dozvole. Proces prijavljivnja ne sme da bude težak ili birokratski opterećen. Period obaveštavanja ne treba biti nepotrebno dugotrajan, ali treba dati dovoljno vremena nadležnim državnim telima da naprave potrebne planove i pripreme kako bi zadovoljili svoje proceduralne obaveze. Potrebno je omogućiti i podnošenje žalbe zbog eventualnih ograničenja ili zabrane o kojoj će se doneti brza odluka suda. Ako vlasti odmah ne dostave primedbe na prijavu, organizatori javnog okupljanja su u mogućnosti da nastave sa svojim aktivnostima u skladu s uslovima prikazanim u prijavi i bez ograničenja.

Tamo gde je prethodna prijava zakonski obavezna, zakon mora izričito predvideti izuzetak za slučaj kada je prijava pre skupa neizvodljiva (zbog eventualnih neočekivanih okolnosti, npr. protest zbog napada na nemačkog državljanina u septembru 2014).²⁰⁰ Takav izuzetak bi se primenjivao samo u okolnostima u kojima se ne može ispoštovati zakonski uspostavljeni rok. Vlasti su uvek dužne da štite i olakšaju svako spontano okupljanje sve dok je ono po svojoj prirodi mirnog karaktera.

Gde postoji najava dva ili više skupa na istom mestu i u isto vreme koji nisu povezani, održavanje svih njih treba da bude omogućeno na najbolji mogući način.²⁰¹ Zabrana javnog okupljanja isključivo zbog toga što se održava u isto vreme i mesto kao i neko drugo javno okupljanje će verovatno biti nesrazmerni odgovor ukoliko se oba skupa mogu razumno smestiti. Načelo nediskriminacije zahteva, nadalje, da se skupovi u uporedivim okolnostima ne suočavaju sa različitim nivoima ograničenja.

Kontrademonstracije su određeni oblik istovremenog (simultanog) okupljanja u kojima učesnici žele da izraze svoje ne-

²⁰⁰ „Spontana okupljanja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.2, 18.

²⁰¹ „Simultana okupljanja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.3, 18.

slaganje sa stavovima koji se iznose na drugom okupljanju.²⁰² Pravo na kontrademonstracije postoji ako se ne zahteva onemogućavanje ili zabrana prava drugih da demonstriraju. U stvari, demonstranti treba da poštuju prava drugih da demonstriraju takođe. Naglasak treba da bude na dužnost države da zaštiti i omogući svaki događaj gde se kontrademonstracije organizuju ili dešavaju, i država bi trebalo da stavi na raspolaganje odgovarajuće policijske resurse kako bi se omogućilo odvijanje takvih srodnih simultanih skupova, u meri u kojoj je to moguće, i da jedni drugi mogu da se „vide i čuju”.

Regulatorni organi su dužni da obezbede da je proces donošenja odluka dostupan i jasno objašnjen.²⁰³ Taj proces treba da omogući poštenu i objektivnu procenu svih dostupnih podataka. Svako ograničenje skupa treba dostaviti odmah i pismeno organizatorima događaja, uz objašnjenje razloga za svako ograničenje. Takve odluke treba doneti što je pre moguće, tako da žalbeni postupak pred nezavisnim sudom može biti završen pre datuma za okupljanje navedenog u prijavi.

Pravo na delotvorni pravni lek podrazumeva pravo žalbe na suštinu bilo kojih ograničenja ili zabrana na okupljanje.²⁰⁴ Inicijalna mogućnost revizije u upravnom postupku može da smanji opterećenje sudova i da pomogne izgradnji konstruktivnijeg odnosa između vlasti i javnosti. Međutim, ako takva revizija ne zadovoljava podnosioca, tamo treba da postoji mehanizam za žalbu nezavisnom sudu. Žalbe treba razmatrati brzo i blagovremeno, da bi se sve izmene odluke vlasti mogle sprovesti bez dalje štete na prava podnosioca. Konačno rešenje, ili barem olakšice kroz sudski nalog, treba dakle, dati pre datuma za okupljanje naznačenog u prijavi.

²⁰² „Kontra-demonstracije“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.4, 18.

²⁰³ „Odlučivanje“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.5, 19.

²⁰⁴ „Revizija i žalba“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.6, 19.

11. 1. 3. *Implemetiranje propisa o slobodi mirnog okupljanja.*

Gde god je to moguće, a posebno u slučajevima velikih skupova ili skupova u vezi s kontroverznim pitanjima, preporučuje se da organizator razgovara sa policijskim službenicima o bezbednosnim i merama javne sigurnosti koje treba preduzeti pre događaja.²⁰⁵ Takvi razgovori mogu, na primer, pokrivati teme koje se tiču angažovanja policijskih snaga, redara i posebna pitanja koja se odnose na rad policije.

Troškovi pružanja odgovarajuće bezbednosti i sigurnosti (uključujući saobraćaj i upravljanje masom) treba da budu u potpunosti pokriveni od strane javnih vlasti. Država ne sme ubirati nikakvu dodatnu finansijsku naknadu za obezbeđivanje adekvanih policijskih snaga.²⁰⁶ Od organizatora nekomercijalnih javnih okupljanja se ne sme zahtevati da imaju osiguranje od odgovornosti za taj događaj koji organizuju.

Postupanje policije kod javnih skupova mora da bude rukovođeno načelima ljudskih prava - zakonitosti, nužnosti, srazmernosti i nediskriminacije, te se mora pridržavati važećih standarda ljudskih prava.²⁰⁷ Posebno, država ima pozitivnu obavezu da preduzme razumne i odgovarajuće mere kako bi se omogućilo mirno okupljanje bez straha od fizičkog nasilja za učesnike. Policija mora da štiti učesnike mirnog okupljanja od svih lica ili grupe (uključujući agente provokatore i kontrademonstrante) koji na bilo koji način pokušavaju da ometaju ili spreče skup.

Pregovoravanje ili posredovani dijalog (medijacija) može da bude prikladno sredstvo kao pokušaj za postizanje prihvatljivog rešenja ako je došlo do zastoja ili nekog drugog spora u

²⁰⁵ „Planiranje pre događaja sa policijskim službenicima“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.1, 19.

²⁰⁶ „Troškovi“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.2, 19.

²⁰⁷ „Ljudsko-pravni pristup policijskog postupanja kod javnih skupova“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.3, 19.

toku okupljanja.²⁰⁸ Takav dijalog - iako ne uvek uspešan - može da posluži kao preventivno sredstvo kako bi se izbegla eskalacija sukoba, nametanje proizvoljnih ili nepotrebnih ograničenja, ili pribegavanje upotrebi sile.

Upotreba sile mora biti regulisana domaćim pravom, koje treba da definiše okolnosti koje opravdavaju njeno korišćenje (uključujući potrebu adekvatnog prethodnog upozoravanja) i stepena sile koji je prihvatljiv za rešavanje različitih pretnji.²⁰⁹ Vlade treba da razviju raznovrsne odgovore koji omogućavaju srazmernu upotrebu sile. Ovi odgovori treba da uključuju razvitak upotrebe nesmrtonosnog oružja za onesposobljavanje u odgovarajućim situacijama u kojima druge mirnije intervencije nisu bile uspešne.

Ako upotrebljena sila nije dozvoljena zakonom ili ukoliko je upotrebljeno više sile nego što je potrebno u datim okolnostima, pripadnici policije treba da snose građansku i / ili krivičnu odgovornost, kao i da se protiv njih vodi disciplinski postupak.²¹⁰ Policijski službenici će takođe biti odgovorni i ukoliko nisu intervenisali ako je takva intervencija mogla da spreči druge pripadnike policije da koriste prekomernu silu. Gde postoje navodi da je neka osoba fizički povređena od strane pripadnika policije ili je lišena života, mora biti sprovedena efikasna, nezavisna i brza istraga.

Organizatore okupljanja ne treba smatrati odgovornima za neizvršavanje svojih dužnosti, ako su uložili razumne napore da to učine.²¹¹ Organizatore ne treba smatrati odgovornim za

---

²⁰⁸ „Korišćenje pregovora i/ili posredovanja (medijacije) za smanjenje intenziteta sukoba“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.4, 20.

²⁰⁹ „Upotreba sile“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.5, 20.

²¹⁰ „Obaveza i odgovornost pripadnika policije za sprovođenje zakona“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.6, 20.

²¹¹ „Odgovornost organizatora“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.7, 20.

postupke pojedinih učesnika ili za postupke onih koji ne učestvuju ili agenata provokatora. Umesto toga, trebalo bi da postoji individualna odgovornost svake pojedine osobe koja je lično učinila prekršaj ili se nije pridržavala zakonitih naređenja pripadnika policije.

Preporučuje se da organizatori skupova budu ohrabreni da angažuju jasno prepoznatljive redare kako bi se olakšalo održavanje događaja i obezbedili usklađenost sa svim zakonito određenim ograničenjima.²¹² Redari nemaju ovlašćenja koja imaju pripadnici policije i ne smeju da koriste silu, ali, umesto toga, njihova svrha je saradnja sa učesnicima okupljanja pomoću ubeđivanja.

Nezavisni nadzor javnih okupljanja pruža vitalni izvor informacija o ponašanju učesnika okupljanja i pripadnika policije.²¹³ Ove informacije se mogu koristiti za podsticanje javne rasprave i, korisno, mogu služiti kao osnova za dijalog između vlade, lokalnih vlasti, pripadnika policije i civilnog društva. Nevladine organizacije i organizacije civilnog društva imaju ključnu ulogu u obavljanju takvog nadziranja (*watchdog*) svake demokratije i stoga im mora biti dopušteno da slobodno posmatraju javna okupljanja.

Uloga medija kao javnih čuvara (*watchdogs*) je da saopštava informacije i ideje o pitanjima od javnog interesa - informacije koje javnost takođe ima pravo da zna.²¹⁴ Izveštaji medija tako mogu osigurati na drugi način inače odsutni element javne odgovornosti, kako organizatora okupljanja, tako i pripadnika, policije. Medijski profesionalci stoga treba da imaju u najvećoj mogućoj meri zagarantovan pristup javnim okupljanjima kao i svim policijskim operacijama u vezi sa njima.

²¹² „Redari skupova“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.8, 20.

²¹³ „Monitori (posmatrači)“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.9, 21.

²¹⁴ „Pristup medijima“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.10, 21.

11. 2. *Mišljenje Venecijanske komisije o srpskom Zakonu o okupljanju građana*²¹⁵

Venecijanska komisija Saveta Evrope i Biro za demokratiju i ljudska prava OEBS su 2010. godine u zajedničkom mišljenju kritikovali srpski Zakon, našavši da on ne sadrži efikasne mehanizme zaštite slobode okupljanja jer sadrži brojne nedostatke tako da njegova primena može imati za rezultat kršenje osnovnog prava na okupljanje koje je garantovano Ustavom Srbije i Evropskom poveljom o ljudskim pravima.

Ključne preporuke odnose se već i na naziv Zakona, afirmisanje sistema prijave, a ne dozvole, rokove za prijavu skupa, primenu slobode okupljanja i na nedržavljanje, mesta održavanja javnih skupova, eliminaciju blanketnih normi za zabranu skupova, smanjivanje razloga za suspenziju, zabranu ili prekid skupova, da organizatori nisu odgovorni za troškove skupa, kao i period odlučivanja o žalbi organizatora.

A. Naziv Zakona koji je sada „Zakon o javnom okupljanju građana”, treba da se preformuliše u „Zakon o slobodi okupljanja” ili „Zakon o slobodi mirnog okupljanja”

B. Važno je da se navede da se „prijava/molba” odnosi na prijavljivanje skupova, a ne na dobijanje dozvole. Zakon takođe treba da obezbedi izuzetak od zahteva podnošenja prijave koji se odnosi na spontana okupljanja;

C. U slučaju da se ostavi određeni period potreban za prijavljivanje, njegova dužina i uslovi treba da budu razumni, ne samo u odnosu na organ koji prima prijavu, već i za sudsko odlučivanje koje treba da se desi pre zakazanog datuma okupljanja. Propuštanje prijave treba da bude lako za ispravljanje bez prouzrokovanja nepotrebnog odlaganja skupa;

²¹⁵ Mišljenje br 597/2010 ODIHR Opinion-Nr.: FOA – SERB/165/2010 CDL-AD (2010) 031 Or. Engl,
Zajedničko mišljenje o Zakonu o javnom okupljanju Republike Srbije Venecijanske komisije i OSCE/ODIHRa 84. Plenarna sesija, Venecija 15. i 16.10.2010.

D. Taj Zakon treba da se primenjuje i na domaće državljane i ne državljane, kao i na druge kategorije ljudi, kao što su stranci, manjine i migranti;

E. Svako javno mesto treba da bude smatrano kao pogodno mesto za okupljanje, izuzev rizičnih objekata koje su zatvorene za javnost;

F. Sve odredbe koje uspostavljaju blanketna ograničenja u pogledu vremena i lokacije nekog mirnog skupa potrebno je da budu revidirani ili izbačeni iz Zakona. Zakon treba da konstatuje da sva ograničenja u pogledu vremena i lokacije održavanja svakog pojedinačnog skupa treba da prođu test srazmernosti u svakom pojedinačnom slučaju.

G. Razlog suspenzije, zabrane ili prekida nekog skupa treba da bude sužen samo na pretnje javnoj bezbednosti ili na neposrednu opasnost od nasilja;

H. Mere koje se preduzimaju treba da budu preduzete samo protiv onih osoba koje krše javni red, koriste govor mržnje ili izazivaju nasilje, ali ne protiv celog skupa;

I. Organizatori ne treba da budu odgovorni za finansiranje aktivnosti javnih službi koje su preduzete tokom nekog skupa i njihove dužnosti u pogledu održavanja javnog reda treba da budu smanjene;

J. Postupak ispitivanja odluke o zabrani nekog skupa treba da bude uspostavljen na takav način da se obezbedi da odluka o legalnosti zabrane tog skupa bude dostupna organizatorima pre planiranog datuma skupa. Uzimajući u obzir tesan raspored ovo najbolje može da se postigne na način omogućavanja privremenog sudskog naloga.

Pored navedenih glavnih, Mišljenje sadrži i Dodatne preporuke:

K. Zahtev za podnošenje opisa skupa treba da bude ograničen na pribavljanje rasporeda zbivanja i izjavu o cilju skupa;

L. Zakon treba da definiše 'spontano okupljanje';

M. Zakon treba da zahteva od vlasti da izdaju pismenu potvrdu organizatorima odmah po prijemu; svaki propust organa da da potvrdu imaće isti značaj kao i da je ta potvrda izdata;

N. Potrebno je da se izričito navede da nedostatak prijave skupa ne vodi automatski do zabrane toga skupa;

O. Taj Zakon treba da koristi jezik ICCPR²¹⁶ i da se odnosi na „svakoga” kada definiše kategorije ljudi koji imaju pravo na slobodu mirnog okupljanja;

P. Održavanje skupova ne treba da bude ograničeno na određena mesta, koja treba da budu široko definisana kao svako „javno mesto”;

Q. Domen ovog zakona treba da pokrije javne skupove koji se dešavaju na javnim mestima koja su ona mesta koja su opšte slobodna za pristup javnosti;

R. Taj Zakon treba da predvidi mogućnost organizatora da angažuju redare koji mogu da pomognu održavanje skupa;

S. U tom Zakonu treba da bude definisano koje pravne lekove imaju organizatori i učesnici na raspolaganju u slučaju neodgovarajućeg prekida ili rasturanja skupova;

T. Odredbe koje se odnose na prekidanje skupova treba da budu donete u skladu sa principima legaliteta i proporcionaliteta srazmernosti;

U. Treba da bude obezbeđeno da teret dokazivanja za zabranu skupa leži na onom organu koji traži da konkretni skup bude zabranjen.

---

²¹⁶ *UN International Covenant on Civil and Political Rights*, 1996.

11. 3. *Izveštaj nadgledanja slobode mirnog okupljanja u izabranim državama članicama*²¹⁷ (od maja 2011. do juna 2012)²¹⁸ objavljen od strane OEBS Biroa za demokratske institucije i ljudska prava.²¹⁹

U Srbiji ODIHR je angažovao monitoring tim da nadgleda 2011. Beogradsku paradu ponosa koja je trebalo da se održi 2. oktobra 2011. mediji su izvestili 30. septembra da je Savet za nacionalnu bezbednost, visok nivo nacionalnog bezbednosnog tela, usvojio rezoluciju kojom zabranjuje okupljanja u celoj Srbiji iz razloga bezbednosti, 1. i 2. oktobra 2011.

Blanketna zabrana okupljanja, kao što se desilo u Srbiji 1. i 2. oktobra 2011., je, kako stvari stoje, neproporcionalna jer propušta da uzme u obzir individualne okolnosti svih tih okupljanja. Policija i bezbednosna tela u Srbiji bila su sasvim sigurno suočena sa stvarnim bezbednosnim izazovima u pogledu Beogradskog marša ponosa 2011. Ipak, za zabrinutosti je da su se oni odlučili da na njih odgovore nametanjem širokih mera kojima se zabranjuju sva okupljanja u celoj Srbiji na dva dana. Takvim postupkom vlasti su propustile da primene manje ogra-

²¹⁷ U skladu sa OSCE obavezama, Hrvatska, Mađarska, Italija, Moldavija, Poljska, Srbija, Slovačka, Švajcarska, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države su omogućile ODIHROve misije nadgledanja javnih skupova obezbeđujući im pristup mestima javnih skupova i službene sagovornike, kao i dodatne informacije kada su bile tražene.

²¹⁸ Okupljanja su bila monitorisana između 5. maja i 9. juna 2012. u sledećim državama članicama: Hrvatska, Mađarska, Italija, Moldavija, Poljska, Srbija, Slovačka, Švajcarska, Ukrajina, Ujedinjeno Kraljevstvo i Sjedinjene Američke Države. U nekim državama članicama bili su nadgledani višestruki događaji koji su se desili istog dana. Nadgledanje jednog okupljanja generalno je, takođe, obuhvatalo monitoring kontra demonstracija, ako bi do njih došlo.

²¹⁹ OSCE, *Office for Democratic Institutions and Human Rights Report Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States (May 2011 – June 2012)*, Varšava 9.11.2012.

ničavajuće mere regulisanja okupljanja i da na taj način smanje bezbednosne rizike. Ovo je ilustrovano jednom anegdotalnom konsekvencijom te zabrane, „rasturanje” i kratkotrajno hapšenje jedinog učesnika „protesta jednog čoveka” u Novom Sadu iz Ekološkog pokreta (koji teško da je mogao da predstavlja bilo kakav bezbednosni ili bilo kakav drugi rizik.)

Nedostatak individualizovanog pristupa u svakom pojedinom slučaju prilikom nametanja restrikcija okupljanjima je dalje potkrepljeno primerom prirode individualnih odluka usvojenih od strane srpske policijske vlasti u pogledu okupljanja planiranih za 1. i 2. oktobar 2011, u kojima su svima navedene identične pravne osnove za zabranu. U pogledu toga, treba primetiti da vlasti ne mogu da prošire teret diskriminatornih ograničenja jednostavnim proglašenjem široke zabrane (za koje mogu da kažu da nisu namenjeni ni jednoj posebnoj grupi već su pre svega jedna objektivna mera preduzeta zbog pretnji javnim neredom).

Takođe, postoji zabrinutost u pogledu pravne osnove za gore pomenute individualne odluke, koje se sve, očigledno, zasnivaju na blanketnoj zabrani koju je doneo Savet za nacionalnu bezbednost. Ni jedan propis u Srbiji ne daje ovlašćenja Savetu za nacionalnu bezbednost da nameće ograničenja uživanja ljudskih prava, posebno ne slobodi javnog okupljanja. O toj odluci blanketne zabrane okupljanja su samo izvestili mediji, i ostalo je nejasno da li ona uopšte postoji u pismenom obliku, i koji su formalni postupci da se dođe do nje. Zaista, nikakva regulativa Saveta za nacionalnu bezbednost nije pomenuta u bilo kojoj individualnoj odluci kojom se zabranjuje okupljanje 1. i 2. oktobra 2011, a koje je pregledao ODIHR. To je sukob između principa legalnosti i transparentnosti odlučivanja koji ima za rezultat ograničen pristup efektivnom pravnom leku protiv zabrane putem upravnog ili sudskog postupka.

U mnogim zemljama članicama OEBSa, LGBTI zajednice su posebno ranjive grupe koje su bile izložene čitavoj istoriji predrasuda i društvenog isključenja. U tom svetlu, države imaju suštinski usko polje procene i moraju da imaju vrlo jake razloge za nametanje ograničenja na uživanje ljudskih prava

takvih marginalizovanih i ranjivih grupa. Mere koje ciljaju na zaštitu javnog morala moraju da prođu test ispunjenja objektivnih standarda, da li predstavljaju zaista urgentnu društvenu potrebu, da li su u saglasni sa principom proporcionalnosti i da li su reakcija na kriminalno ponašanje.

Ovi navodi se primenjuju na događaje u Srbiji, isto kao i na ograničenja nametnuta okupljanjima LGBTI grupe u Moldaviji²²⁰.

ODIHR je nadgledao okupljanje ili delove okupljanja koji nisu bili u saglasnosti sa zakonskim zahtevima o prijavi ili odobrenju u Mađarskoj (Budimpešta), Srbiji (Beograd), Švajcarskoj (Bern i Davos), Ujedinjenom Kraljevstvu (Belfast) i Sjedinjenim Američkim Državama (Čikago, Frederik, Turmont). Za okupljanja u Hrvatskoj (Split), Srbiji (Beograd) i Slovačkoj (Bratislava) smatralo se da nose visok rizik od izbijanja nasilja od strane kontraprotestanata. U svim tim slučajevima, došlo je do prethodnih razgovora između organizatora, policije i drugih lokalnih vlasti, koji su imali posebni fokus na aspekte bezbednosti.

Kao što je navedeno gore, pošto su srpske vlasti odredile zabranu svih skupova 1. i 2. oktobra, organizatori Beograd Prajda organizovali su malo blic okupljanje (flash mob) 1. oktobra 2011. Skup je imao ograničeno trajanje i na nekoliko minuta policija je bila prisutna i zaustavila je saobraćaj da bi omogućila okupljanje. Istovremeno, policijske snage su pozvale skup da se rasturi. Skup je trajao otprilike pet minuta i završen je dobrovoljnim razlazom grupe.

---

²²⁰ Koja su delimično motivisana razlozima zaštite "javnog morala". Kada se to sagleda sa nedavnim odredbama koje su usvojili moldavski lokalni saveti kojima zabranjuju "propagiranje netradicionalnih seksualnih orijentacija", pokreću se brojne dodatne zabrinutosti u pogledu stvarnog i potencijalnog sadržaja na kojima se zasnivaju ograničenja slobode mirnog okupljanja i njihov diskriminatorni efekat.

11. 4. *Kompilacija mišljenja Venecijanske komisije²²¹ o slobodi okupljanja (revidirano jula 2014)²²²*

Vrlo bitna i primenljiva na domaću situaciju u Srbiji su neka mišljenja Venecijanske komisije o slobodi javnog okupljanja u raznim zemljama, koje zbog toga treba i navesti.

„[...] Zakon se ne primenjuje na kulturne i sportske događanje, venčanja, porodične i prijateljske proslave, pogrebne rituale, verske obrede (religijske ceremonije) [...]. Ovi izuzeci su u skladu s idejom okupljanja u smislu člana 11 Evropske konvencije o ljudskim pravima koja ne uključuje skupove u društvene svrhe.”²²³

„Komercijalne i druge aktivnosti koje nisu obuhvaćene slobodom izražavanja ne treba da budu uključene u zakon, nego pre treba da budu predmet šire regulacije od javnih okupljanja.”

„Poseban zakon nije potreban u regulisanju okupljanja u izbornom periodu. Naprotiv, opšti zakon o okupljanjima treba da pokrije okupljanja povezana s izbornim kampanjama, čiji je sastavni deo organizacija javnih događanja. Zaista, praktikovanje slobode mirnog okupljanja obično se povećava u kontekstu izbora kada suprotstavljene političke stranke, kao i druge grupe i organizacije, žele objaviti svoje stavove.”²²⁴

Venecijanska komisija i OEBS/ODIHR žele naglasiti da je sposobnost da se mirno i odmah (spontano) odgovori na neku pojavu, incident, druga okupljanja, odnosno govor, bitan element slobode okupljanja. Spontane događaje treba posmatrati

²²¹ Evropska komisija za demokratiju putem prava (Venecijanska komisija).

²²² Evropska komisija za demokratiju putem prava.

²²³ CDL-AD (2009) 035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §14.

²²⁴ CDL-AD (2009) 034, *Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §20 ; Upor. CDL-AD (2010) 050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §41;

CDL-AD (2010) 033, *Joint Opinion on the Law on Peaceful Assemblies of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §20.

kao očekivano obeležje zdrave demokratije. U tom smislu, vlasti treba da štite i olakšaju bilo koje spontano okupljanje, sve dok je ono po svojoj prirodi mirno.²²⁵ „Takva okupljanja moraju biti dopuštena i smatrana kao očekivana, pre nego sporedna, obeležja zdrave demokratije. Da li je okupljanje „spontano” ili „hitno” zavisice od činjenica. U principu, sve dok je skup miran po svojoj prirodi treba da bude dopušten.”²²⁶

„Neophodnost za kontrademonstrante da pronađu alternativnu lokaciju treba da ipak bude ograničena samo na „izuzetne slučajeve”, kada je opasnost od nasilja „ozbiljna”, a policija ne može da reši situaciju.”²²⁷ Dakle, ljudi imaju pravo na okupljanje kao kontrademonstranti kako bi izrazili svoje neslaganje sa stavovima drugog javnog okupljanja. Doista, u tom slučaju, postoji mogućnost narušavanja skupa od strane kontra skupa i pozitivna je obaveza države da spreči ometanje događaja zbog koga su se kontrademonstranti organizovali. Gde je to moguće, vlasti treba da preduzmu mere obezbeđenja da se svi skupovi mogu održati pre nego da koriste obaveštenje o istovremenim događajima kao opravdanje za nametanje automatskih ograničenja i zabrana. Nadalje, država ima pozitivnu obavezu da obezbedi adekvatne policijske aktivnosti kako bi se olakšale kontrademonstracije.”²²⁸

Sloboda okupljanja, ako je regulisana, treba da bude zasnovana samo na ustavnim odredbama i zakonima koje donosi parlament, i one treba da budu jasne i dostupne, tako da oni koji

²²⁵ CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §36.

²²⁶ CDL-AD (2010) 049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on assemblies of the Republic Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §62.

²²⁷ CDL-AD (2007) 042, *Opinion on the Draft Amendments to the Law on Freedom of Assembly of Azerbaijan*, §22.

²²⁸ CDL-AD (2009) 052, *Joint Opinion on the Order of Organising and Conducting Peaceful Events of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §53.

su uključeni budu u potpunosti svesni svojih prava i dužnosti. Time se eliminiše prostor za bilo koje moguće zloupotrebe i kršenja slobode okupljanja putem drugih propisa.²²⁹

Nacionalno zakonodavstvo koje uređuje slobodu okupljanja, stoga treba jasno da artikuliše tri glavna načela: Pretpostavka u korist održavanja okupljanja; Dužnost države da zaštiti mirno okupljanje; i Srazmernost²³⁰.

Nediskriminacija: „Sloboda mirnog okupljanja je da se uživa jednako od strane svih.”²³¹ „Diskriminacija između državljana i nedržavljana trebalo bi da bude napuštena.”²³²

Opravdani razlozi za ograničenja – ograničenja na osnovu sadržaja: „[...] Ograničenja javnih okupljanja ne treba da se temelji na sadržaju poruke koje se žele preneti. To je posebno neprihvatljivo ako se mešanje u pravo na slobodu okupljanja može opravdati samo na osnovu sopstvenog stanovišta vlasti u pogledu osnovanosti određenog protesta. Bilo koje ograničenje poruka bilo kojeg sadržaja koji se izražava treba suočiti sa pojačanim nadzorom, i može se izreći samo ako postoji neposredna opasnost od nasilja. Dakle, govori i demonstracije koji pozivaju na teritorijalne promene ili ustavne promene ne predstavljaju automatski pretnju teritorijalnom integritetu zemlje i nacionalnoj sigurnosti, osim ukoliko ne postoji element podsticanja na mržnju ili uključeno nasilje.”²³³

---

²²⁹ CDL-AD (2012) 006, *OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §49.

²³⁰ CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §11.

²³¹ CDL-AD (2009) 035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §18.

²³² CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5.

²³³ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §45.

„[...] Važno je napomenuti da će se događaji, čiji je cilj javno pozivanje na rat, podsticanje mržnje prema rasnim, etničkim, verskim ili drugim grupama ili u druge, očigledno ratoborne svrhe, smatrati nezakonitim i njihova zabrana će biti opravdana u svetlosti zahteva za usklađivanjem slobode okupljanja i drugih ljudskih prava, uključujući zabranu diskriminacije.”²³⁴

Ograničenja mesta, vremena i načina održavanja okupljanja: „Mesto je, dakle, jedan od ključnih aspekata slobode okupljanja. Privilegija organizatora da odluči koje mesto najbolje odgovara svrsi okupljanja je deo same suštine slobode okupljanja. Okupljanja na javnim prostorima ne bi trebalo posmatrati više od rutinske upotrebe prostora jer je odavno priznato da je korišćenje javnog prostora za okupljanja legitimno kao i za bilo koju drugu svrhu. Štaviše, svrha okupljanja često je usko povezana s određenim mestom, i sloboda okupljanja uključuje pravo na okupljanje na mestu gde se može videti i čuti („sight and sound”) u odnosu na ciljani objekat.”²³⁵ „Zato se, dakle, preporučuje da se blanko zabrana na okupljanja u blizini vladinih institucija i dvorišta izbriše, a da se upravljanje sigurnosnim rizicima prepustiti nadležnim telima za sprovođenje zakona.”²³⁶

²³⁴ CDL-AD (2010) 049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia, by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §§29-30; Upor. CDL-AD (2010) 050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43; Upor. CDL-AD (2012) 006, *OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §102.

²³⁵ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §32; Upor. CDL-AD (2010) 033, *Joint Opinion on the Law on Peaceful Assemblies of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §35.

²³⁶ CDL-AD (2008) 025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §11; Upor. CDL-AD (2012) 006,

Označavanje lokacija za okupljanje od strane državnih organa: „Svi javni prostori treba da budu otvoreni i dostupni za potrebe održavanja skupova tako da službeno označavanje mesta pogodnih za skupove neminovno predstavlja ograničenje na ona javna mesta koja se mogu koristiti za okupljanja, pošto se time isključuju ona mesta koja su inače pogodna za skupove, samo zato jer nisu kao takva označena.”²³⁷

Regulatorno telo i odlučivanje: „Preporučuje se uspostavljanje jednog nadležnog tela iz države i/ili agencija lokalne samouprave da se bave skupovima, a sa kojima će organizatori biti u mogućnosti da efektivno koordinišu svoje planove.”²³⁸

OEBS/ODIHR - Smernice Venecijanske komisije preporučuju delotvoran pravni lek kroz kombinaciju upravnih i sudskih provera, a ne samo pred Upravnim sudom. Neophodno je da donošenje odluka i pregled procesa bude fer i transparentan. Nadalje, organizator treba da ima priliku da preduzme pravne akcije ne samo protiv zabrane javnog događaja već i protiv ograničenja koja utiču na događaj.”²³⁹

Organizatori moraju imati pravo da budu zastupani u žalbenom postupku, ako to žele. Oni, takođe, moraju imati pravo

---

OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus, §94.

²³⁷ CDL-AD (2010) 031, Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia, by the Venice Commission and OSCE/ODIHR, §37 Upor. CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §36; Upor. CDL-AD (2008) 025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §42.

²³⁸ CDL-AD (2010) 050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §80.

²³⁹ CDL-AD (2009) 035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §39,55.

da budu svesni postojanja, kao i da vide sve dokaze koje je navela druga strana kako bi ih mogli osporiti. Sud treba izričito da bude obavezan da donese pisanu presudu o svojoj odluci odmah i pre planiranog okupljanja. Sva nametnuta ograničenja moraju biti u skladu sa sudskom praksom Evropskog suda za ljudska prava i moraju se temeljiti na činjeničnim, konkretnim i objektivnim razlozima²⁴⁰.

„Postupak preispitivanja odluka da se zabrani skup treba da bude uspostavljen na takav način kako bi se osiguralo da odluka o zakonitosti zabrane okupljanja bude dostupna organizatoru pre planiranog datuma održavanja okupljanja. S obzirom na tesan raspored to se može postići najbolje dopuštanjem privremenih mera.”²⁴¹

Prekid i rasturanje okupljanja: „OEBS / ODIHR – Smernice Venecijanske komisije naglašavaju da bi prekid i rasturanje skupova trebalo da bude mera poslednjeg izbora.”²⁴² „Razlozi za suspenziju, zabranu ili prekid skupa treba suziti na pretnju javnoj bezbednosti ili opasnost od neposrednog nasilja. Nadalje, do rasturanja ne treba da dođe osim ako su policijski službenici preduzeli sve razumne mere kako bi se olakšao i zaštitio

²⁴⁰ CDL-AD (2010) 049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §61; Upor. CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §51; Upor. CDL-AD (2012) 006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §40; Upor. §85.

²⁴¹ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13; Upor. §52.

²⁴² CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §44; Upor. CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §47; Upor. CDL-AD (2012) 006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §112.

skup od povrede i ukoliko postoji neposredna opasnost od nasilja.”²⁴³ „Odredbe o prekidu skupova treba doneti u skladu sa principima zakonitosti i proporcionalnosti.”²⁴⁴

„[...] Preporučuje se da se pravi razlika između (okupljanja) i ponašanja jedne osobe ili više osoba na skupu. To znači da skup ne bi trebalo biti zabranjen ili rasturen jednostavno zato što su pojedinac ili grupa počinili akte nasilje i sve takve mere treba preduzeti samo protiv onih određenih pojedinaca koji krše javni red ili čine ili podstiču nezakonite radnje.”²⁴⁵

Dok izražavanje obično treba da bude zaštićeno čak i ako je neprijateljsko i uvredljivo prema drugim pojedincima, grupama ili određenim delovima društva, postoje konkretni primeri govora mržnje koji mogu biti tako uvredljivi za pojedince ili grupe da ne uživaju stepen zaštite koji pruža član 10. Evropske konvencije o ljudskim pravima. To je slučaj kada je govor mržnje usmeren na oduzimanje prava i sloboda utvrđenih u Evropskoj konvenciji ili je njihovo ograničenje u većoj meri od slobode koja se daje. Čak i tada, pribegavanje takvom govoru učesnika u skupu samo po sebi ne opravdava rasturanje

²⁴³ CDL-AD (2009) 035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §58; Upor. CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, G; Upor. CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5.

²⁴⁴ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13.

²⁴⁵ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §50; Upor. CDL-AD (2008) 025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic* §48; Upor. CDL-AD (2009) 035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §60.

dogadaja, a policija će preduzeti mere samo protiv određenih pojedinaca koji su uključeni (bilo tokom ili nakon događaja).²⁴⁶

„Obaveza dostavljanja liste mera koje se nameravaju preduzeti od strane organizatora kako bi se osiguralo održavanje javnog reda, nisu u skladu sa obimom obaveza organizatora. Organizatori snose određenu odgovornost da spreče nered, međutim, ta odgovornost treba da obuhvati samo dužnu pažnju kako bi se sprečilo ometanje javnog reda i mira od strane učesnika okupljanja.“²⁴⁷

„Obaveze organizatora i redara treba smanjiti, a odgovornost vlasti treba jasno uspostaviti, posebno u pogledu javne bezbednosti i organizovanja medicinske pomoći. Organizatori ne treba da budu odgovorni za štetu i povrede nanete od strane drugih.“²⁴⁸

„Obaveza razlikovanja mirnih i „nemirnih“ (nasilnih) učesnika, međutim, uvek treba da bude na državi.“²⁴⁹ „Isto tako, organizatori ne treba da budu odgovorni za postupke pojedinih učesnika. Umesto toga, individualna odgovornost treba da po-

²⁴⁶ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §46.

²⁴⁷ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §16.

²⁴⁸ CDL-AD (2010) 016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5 Upored. CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43; Upored. CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §103; Upored. §106; Upored. §107.

²⁴⁹ CDL-AD (2010) 049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43.

stoji za bilo kog učesnika koji učini prekršaj ili se ne vodi zakonitim uputstvima policijskih službenika.²⁵⁰

„Država ne sme da ubira nikakvu dodatnu finansijsku naknadu za pružanje adekvatne i odgovarajuće policijske aktivnosti. [...] Sledeći navedeno, treba napomenuti da se od organizatora javnog okupljanja ne treba zahtevati da poseduju osiguranje od odgovornosti za svoje događaje. Isto tako, dužnost čišćenja nakon javnog okupljanja treba ležati na opštinskim vlastima. To je zato što će nametanje teških finansijskih zahteva organizatorima skupa verovatno biti nesrazmeran teret.²⁵¹ „Organizatori ne treba da budu odgovorni za finansiranje javnih usluga koje se pružaju tokom okupljanja i njihove obaveze u vezi održavanja javnog reda treba smanjiti.²⁵² „Samo protiv onih osoba koje krše javni red, koriste govor mržnje, ili podstiču nasilje, treba preduzeti mere, a ne protiv celog skupa.²⁵³

---

²⁵⁰ CDL-AD (2012) 006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §114.

²⁵¹ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §§26-27.

²⁵² CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, I.

²⁵³ CDL-AD (2010) 031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, H.

12. Studija slučaja: zabrana svih javnih skupova 11. jula 2015. u svetlu OEBS/ODIHR standarda

Završetak Izveštaja namenjenog Ministarstvu inostranih poslova podudario se sa još jednom kumulativnom zabranom svih javnih skupova, praksom koja je uspostavljena kroz četiri zabrane parada ponosa u Beogradu, kao i nekoliko javnih skupova u manjim mestima protiv kojih su zakazivani kontra skupovi.

Ova poslednja zabrana javnih skupova i najavljenih kontra skupova odnosi se na sve skupove zakazane u Beogradu za 11. juli 2015, što je dobra prilika da se situacija komentariše u svetlu Smernica za slobodu javnog okupljanja. Ukratko, desničarske organizacije su se usprotivile obeležavanju srebreničkog zločina u Beogradu. Ministarstvo unutrašnjih poslova donelo je 10. jula 2015. odluku da se zbog bezbednosnih razloga zabrane svi skupovi u Beogradu koji su najavljeni povodom obeležavanja 20 godina genocida u Srebrenici. Bilo je najavljeno održavanje pet skupova²⁵⁴ koji su svi zakazani za 11. juli ispred Skupštine Srbije, i svi oni su zabranjeni. Procenjivalo se koliko je izvodljivo da kordoni policije drže odvojene učesnike tih skupova i da ne dođe do incidenata, naročito imajući u vidu činjenicu da pojedine pristalice Srpske radikalne stranke nemaju nikakav problem s tim da budu privedeni i procesuirani.²⁵⁵ Mi-

---

²⁵⁴ Stojanović: Država ponovo pokazuje da ne shvata šta je sloboda okupljanja *Blic*, 10.07.2015.

²⁵⁵ Opsada zbog Srebrenice- Tri rizična skupa u centru Beograda u isto vreme, *Blic*, 10.07.2015.

nistar unutrašnjih poslova N. Stefanović je na konferenciji za novinare rekao da je MUP nakon bezbednosnih i operativnih provera odlučio da zabrani sve skupove zakazane za 11. juli ispred parlamenta. - Za MUP je bezbednost svih građana važna i nećemo dozvoliti haos na ulicama bilo kog grada u Srbiji, pa ni Beograda - rekao je Stefanović.²⁵⁶

Akcija u organizaciji Inicijative mladih za ljudska prava, koje su podržale i druge NVO²⁵⁷, predviđala je da 7.000 ljudi legne na plato ispred parlamenta i tako podsete simbolično na broj stradalih u Srebrenici. Pored tog skupa, 11. jula najavljeni su i skupovi organizacija „Zavetnici“, Dveri, a SRS je najavila da će se odazvati pozivu i priključiti akciji „Sedam hiljada“, ali nameravaju da dođu s četničkim zastavama s natpisom „S verom u Boga, sloboda ili smrt“.²⁵⁸

Protiv zabrane tog javnog skupa, protestovali su organizatori: direktorka Građanske inicijative Maja Stojanović izjavila je da je država zabranom održavanja skupa u Beogradu, povodom godišnjice genocida u Srebrenici, po ko zna koji put pokazala da ne shvata šta je sloboda okupljanja i kako se ona obezbeđuje i osigurava svim građanima jedne zemlje. Stojanović je rekla da njihov skup nikako nije mogao da ugrozi bilo kakvu bezbednost građana.²⁵⁹ Koordinatorica nevladine organizacije Žene u crnom Staša Zajović ocenila je da odluka MUP-a o zabrani svih skupova u Beogradu, predstavlja vređanje odgo-

---

²⁵⁶ Godišnjica Srebrenice - Policija zabranila sve sutrašnje skupove u Beogradu, *Blic*, 10.07.2015.

²⁵⁷ Organizacije civilnog društva koje podržavaju akciju „Sedam hiljada“, kojom žele da 11.07. obeleže 20 godina Srebrenice su: Inicijativa mladih za ljudska prava, Fond za humanitarno pravo, Žene u crnom, Heartefakt fond, Beogradski centar za ljudska prava, YUCOM, Helsinški odbor za ljudska prava, Kuća ljudskih prava, Civil Right Defenders i Građanske inicijative.

²⁵⁸ NVO pozivaju nadležne da obezbede skup „Sedam hiljada“, *Blic*, 10.07.2015.

²⁵⁹ Stojanović: Država ponovo pokazuje da ne shvata šta je sloboda okupljanja, *Blic*, 10.07.2015.

vornih građana i građanki i dokaz raskoraka između onoga što se dešava u Srbiji i onoga što nosioci vlasti govore stranim partnerima.²⁶⁰ A Milan Antonijević iz JUKOM-a je na svom titer nalogu naveo: „Zabrana 7.000, sloboda okupljanja - ocena za Srbiju nula, dajte odluku, pa da podnosimo žalbu“. Na titeru se oglasio i poslanik Demokratske stranke Dragan Šutanovac koji kaže da „zabraniti nenasilan skup zbog huligana i nasilnika nije ništa drugo do kapitulacija“.²⁶¹

Predsednik Pokreta Dveri, organizacije koja je najavila kontra skup akciji Sedam hiljada, Boško Obradović, pozdravio je odluku MUP-a o zabrani, kako je naveo, antisrpskog skupa #sedamhiljada ispred Skupštine Srbije i dodao da nije jasno zašto su istovremeno zabranjeni i sutrašnji skupovi posvećeni sećanju na srpske žrtve. „Prosto je nedopustivo da strani državljani i agenti stranih interesa organizuju protestne skupove ispred državnih institucija i ovo je bila jedina logična odluka MUP-a. Dozvoliti da se u sred Beograda sopstveni narod optužuje kao genocidan bilo bi zaista nedopustivo i ravno samoubilačkom činu“, naveo je Obradović u saopštenju.²⁶²

Ta konkretna situacija može se komentarisati u svetlu odredaba Smernica za slobodu javnog okupljanja koje regulišu skupove na nepopularne i izazovne teme, kontra skupove, način obaveštavanja organizatora o zabrani, kao i obaveze države da omoguće mirno okupljanje bez straha od nasilja.

Naime, po Smernicama, okupljanja mogu služiti i za izražavanje različitih, nepopularnih ili manjinskih stavova.²⁶³ Okupljanja treba smatrati mirnim, ako njihovi organizatori izja-

---

²⁶⁰ Zajović: Zabrana sutrašnjeg skupa je vređanje odgovornih građana Srbije, *Blic*, 10.07.2015.

²⁶¹ Burne reakcije NVO zbog zabrane skupa #sedamhiljada, *Blic*, 10.07.2015.

²⁶² Dveri: Pozdravljamo zabranu skupa #sedamhiljada, ne razumemo zašto su i nama zabranili okupljanje, *Blic*, 10.07.2015.

²⁶³ „Sloboda mirnog okupljanja“, *The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly*, 1.1.

šnjavaju miroljubive namere i sprovođenje skupa je nenasilno. Pojam „mirni“ treba tumačiti tako da uključuje i ponašanje koje može smetati ili uvrediti, pa čak i ponašanje koje privremeno ometa, usporava ili sprečava delovanje trećih osoba.²⁶⁴ Pravo na kontrademonstracije ne odnosi se na kontra skupove koji imaju za cilj da onemoguće/zabrane pravo drugih da demonstriraju.²⁶⁵ U stvari, demonstranti treba da poštuju prava drugih da demonstriraju takođe. Država treba da stavi na raspolaganje odgovarajuće resurse kako bi se olakšalo odvijanje takvih srodnih simultanih skupova, u meri u kojoj je to moguće. Bilo koje ograničenje na okupljanje treba dostaviti odmah i pismeno organizatoru okupljanja, sa objašnjenjem razloga za svako ograničenje.²⁶⁶ Vlasti treba uvek da štite i olakšaju bilo koje spontano okupljanje sve dok je ono po svojoj prirodi mirnog karaktera. (4. 2.) Posebno, država ima pozitivnu obavezu da preduzme razumne i odgovarajuće mere kako bi se omogućilo mirno okupljanje bez straha od fizičkog nasilja za učesnike. Službena lica moraju štiti učesnike mirnog okupljanja od bilo koje osobe ili grupe (uključujući agente provokatore i kontrademonstrante) koji na bilo koji način pokušavaju da ometaju ili spreče skup.²⁶⁷

Činjenica je da su čak tri skupa u vezi sa Srebrenicom održana bez incidenata neposredno uoči zabranjenog skupa Sedam hiljada, predstavlja dokaz, kako miroljubivog karaktera tih sku-

²⁶⁴ „Samo mirna okupljanja su zaštićena”, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 1.3.

²⁶⁵ „Kontra-demonstracije. Kontra-demonstracije su određeni oblik istovremenog (simultanog) okupljanja u kojima učesnici žele izraziti svoje neslaganje sa stavovima koji se iznose na drugom okupljanju“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 4.4.

²⁶⁶ „Dobra uprava. Takve odluke treba doneti što je pre moguće tako da se žalba nezavisnom sudu može završiti pre datuma predviđenog u obaveštenju za okupljanje“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 2.6.

²⁶⁷ „Ljudsko-pravni pristup odlučivanja u oblasti okupljanja“, *Smernice za slobodu mirnog okupljanja OSCE/ODIHR*, 5.3.

pova i njihovih organizatora, tako i primer korektnog postupanja policije, u skladu sa Smernicama.

1. Nevladina organizacija Žene u crnom održala je 9. jula performans u Beogradu ispred zgrade Predsedništva na Andrićevom vencu, koji je bio posvećen danu sećanja na zločin u Srebrenici. Učesnice su u crnom i u tišini nosile 20 ogledala kojima su želele da poruče da „Srbija u ogledalu vidi Srebrenicu i zato 20 ogledala za 20 godina“ i tražile da se 11. juli proglasi za dan sećanja sećanja na „genocid u Srebrenici“.²⁶⁸

2. Na Trgu Republike 10. jula, dan uoči zabranjenog skupa „Sedam hiljada“, održan je performans Žena u crnom, pod nazivom „Pamtimo – 20 godina od genocida u Srebrenici“, podsećajući između ostalog i na imena žrtava.²⁶⁹

3. U senci policijske zabrane skupa #sedamhiljada, u petak uveče je održan i treći skup, „Žao nam je“, kao pomen žrtvama dvadesetogodišnjice genocida u Srebrenici. Više stotina građana je simbolično u 23:07 zapalilo sveće i ostavilo dodeljene brojeve ispred Pionirskog parka na potezu između Skupštine grada Beograda i Predsedništva Srbije. Skup, koji je protekao bez incidenata, obezbeđivale su jake policijske snage, pošto su se u okolini Pionirskog parka okupile pristalice Srpske radikalne stranke i drugih desničarskih pokreta.²⁷⁰

To je ujedno prilika da podsetimo da je BG centar za ljudska prava od 2011. godine više puta u svojim godišnjim izveštajima upozoravao da je praksa uspostavljena četiri puta (2009, 2011, 2012, i 2013.)²⁷¹ istovremenim zabranama parada ponosa

²⁶⁸ Skup Žena u crnom povodom godišnjice zločina u Srebrenici, *Blic*, 10.07.2015.

²⁶⁹ Bez incidenata na performansima Žena u crnom, *Mondo*, 10.07.2015.

²⁷⁰ Beograd: Sveće za žrtve genocida u Srebrenici, *Slobodna Evropa*, 11.07.2015.

²⁷¹ Sledeći primer prestonice, i neke lokalne vlasti su npr. zabranile u Zaječaru 2012. predizborne skupove jer su pristalice dve partije najavile istovremeni skup. Kada je Gej strejt alijansa najavila skup „Demonstracija kartonskih LGBT lutaka“ u Kragujevcu juna 2012, najavljen je kon-

i kontra skupova, neusaglašena sa međunarodnim standardima kojima je regulisana sloboda javnog okupljanja.

To što bi treća lica mirno okupljanje koristila kao povod za nasilje, ne daje državi pravo da zabrani to mirno okupljanje.²⁷² Nikada ne može biti neophodno da se zabrani mirno okupljanje, čiji su učesnici potpuno nenasilni, zbog pretnje nasiljem od strane drugih.²⁷³ Ni prema međunarodnim standardima ni prema Ustavu ne može se opravdati zabrana mirnog okupljanja čiji su učesnici potpuno nenasilni time što nasiljem prete treća lica.²⁷⁴ Nema spora da u društvu postoje ekstremističke, nasilne grupe koje se ovoj manifestaciji protive. To, ipak, ne opravdava državu što nije obezbedila uslove da se održi skup za čije učesnike nema nikakvog osnova da se smatra da će biti nasilni.²⁷⁵ Ni prema međunarodnim standardima, ni prema Ustavu ne može se opravdati zabrana mirnog okupljanja čiji su učesnici potpuno nenasilni time što nasiljem prete treća lica. Država je mogla i trebalo je da zabrani okupljanja onih koji su pretili nasiljem.²⁷⁶ Čak i ako bi državi u načelu bilo dozvoljeno (a nije) da zabrani

---

tra skup protivnika. Odeljenje za komunalne poslove izdalo je rešenje o odbijanju zahteva za održavanje skupova, a Savet za bezbednost grada Kragujevca je, na osnovu toga, zabranio sve skupove.

²⁷² Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2013, 214.

²⁷³ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012, 34.

²⁷⁴ Parada ponosa primer je dvostrukog kršenja slobode okupljanja od strane države. Najpre, država je bez opravdanog osnova zabranila da se skup održi, iako je skup na vreme i uredno prijavljen.

²⁷⁵ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2013, 214.

²⁷⁶ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012, 213.

jedno nenasilno okupljanje samo zato što treća lica prete nasiljem učesnicima, država ne može pribeći takvoj meri ako je sama odgovorna za to što nije na vreme preduzela sve odgovarajuće preventivne mere da nasilnike u njihovoj nameri spreči, odnosno kazni.²⁷⁷ Zabrana svih okupljanja u Srbiji tog vikenda²⁷⁸, čini mešanje države u slobodu okupljanja građana samo još nesrazmernijim, a nikako ne može predstavljati opravdanje za zabranu i Parade kao nenasilnog okupljanja.²⁷⁹ Prema utvrđenoj praksi Evropskog suda za ljudska prava, „bilo bi nepo-
jivo sa vrednostima koje Konvencija štiti ako bi uživanje prava na osnovu Konvencije od strane neke manjinske grupe moglo biti uslovljeno dozvolom većine“.²⁸⁰ Time se konačno, previda i da praksa „jednakog tretiranja svih građana“ koja se promoviše kao nepristrasna i nediskriminativna, predstavlja zapravo jednaki tretman nejednakih, odnosno i mirnih i nasilnih koji prete mirnima nasiljem, što je takođe vid diskriminacije.

Inače, u presudi u predmetu *Christians against Racism and Fascism protiv Ujedinjenog Kraljevstva* Evropskog suda za ljudska prava, koja je relevantna za takve situacije, „prema članu 11. (1) Konvencije, pravo na slobodu mirnog okupljanja garantuje se svakome ko ima nameru da organizuje mirne demonstracije. ... [Mogućnost nasilnih kontrademonstracija, ili mogućnost da se nasilni ekstremisti koji nisu članovi organiza-

²⁷⁷ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012, 218.

²⁷⁸ Uključujući Paradu i sva druga nenasilna okupljanja čiji se učesnici možda ne slažu s održavanjem Parade.

²⁷⁹ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012, 214.

²⁸⁰ Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2010. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2011, 167. Uz poziv na odluku u predmetu Evropskog suda za ljudska prava *Barankevich protiv Rusije*, ECHR, App. No. 10519/03 (2007).

cije koja organizuje skup pridruže demonstracijama ne mogu kao takve da ukinu to pravo. Čak i kada postoji stvarna opasnost da će javni skup u pokretu dovesti do nereda usled događaja koji su van kontrole organizatora, takav skup u pokretu ne prestaje samim tim da spada u opseg člana 11. (1) Konvencije, već svako ograničenje nametnuto skupu mora da bude u skladu s odredbama stava 2. tog člana”.²⁸¹

---

²⁸¹ *Plattform „Ärzte für das Leben“* protiv Austrije, ECHR, App. No. 10126/82 (1988).

13. Zaključak

Od posebnog značaja za sagledavanje neusaglašenosti domaće prakse u pogledu poštovanja slobode javnog okupljanja u Srbiji sa OEBS/ODIHR standardima za javno okupljanje, su redovni godišnji izveštaji nezavisnih institucija i nevladinih organizacija za ljudska prava. To su ujedno retka dokumenta u kojima se pominju OEBS/ODIHR standardi za javna okupljanja. Preporuke u pogledu poboljšanja realizacije slobode mirnog okupljanja BG centar je doneo u svojim Izveštajima za 2012. i 2013. godinu uz napomenu da ono što zabrinjava je da, i pored konstatovanja propusta i problema, praksa nadležnih organa nije izmenjena,²⁸² i dalje su ektuelne. Preporuke iz 2013: 1. Obezbediti efikasno pravno sredstvo protiv ograničenja slobode mirnog okupljanja. 2. Obezbediti da rešenja o zabrani javnog skupa sadrže detaljno činjenično obrazloženje pored pravnog osnova za zabranu skupa. 3. Održati javnu raspravu o predlogu Zakona o okupljanju građana. 4. Usvojiti novi Zakon o okupljanju građana i obezbediti da on bude u saglasnosti sa Ustavom Republike Srbije i međunarodnim standardima zaštite ljudskih prava.²⁸³

Ta neizmenjenost prakse koju kritikuje BG centar je ujedno i glavni nedostatak novog Nacrta zakona o javnom okupljanju koji i dalje zaobilazi OEBS/ODIHR Smernice. To se posebno odnosi na odsustvo definicije mirnih skupova i simulatanog okupljanja međusobno konfrontiranih aktera, dok se spontani,

---

²⁸² , Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013*, Beograd 2014, 48-49 i 187-203.

²⁸³ *Ljudska prava u Srbiji 2012*, Beograd 2013, 217.

neprijavljeni skupovi definišu kao skupovi bez organizatora, ni fizičkog ni pravnog lica, dakle na način koji praktično onemogućava takvo okupljanje, osim eventualno u slučajevima proslava sportskih pobeda. Bezbednost javnih okupljanja se stavlja na odgovornost organizatora, standard „da se vidi i čuje“ nije uključen u zakonske odredbe, ali jeste mogućnost zabrane zbog nasilja od strane bilo koga, čime se opet nastavlja nediferenciranje mirnih skupovi od onih koji pokušavaju na silu da ih spreče. Predviđene sankcije predstavljaju ograničavajuć faktor u organizovanju javnih okupljanja, a ne olakšavajuć, što jeste suština Smernica i dr.

Javna okupljanja se očigledno i danas još uvek u Srbiji kreću u prostoru između straha od moguće socijalne traumiranosti masovnim nasiljem i benefita nesmetanog uživanja te poželjne građanske slobode. Naime, javna okupljanja svih vrsta, pogotovo ona masovna, oduvek izazivaju određen oprez i nelagodu, jer mogu da predstavljaju direktno i izazovno izražavanje volje građana protiv države. Mogu takođe da imaju i formu opasnog javnog, masovnog, nekontrolabilnog nasilja kao način ispoljavanja specifične kulture nasilja²⁸⁴ društvenih marginalaca i gubitnika koji svoje javno ispoljavanje nasilnosti percipiraju kao nužnu za razvijanje i dokazivanje sopstvene muževnost, zahvaljujući čemu smatraju da uopšte postoje kao ljudi.

Regulisanje javnih skupova dakle, percipira se uopšteno rečeno, kao deo nužnosti opšte pacifikacije javnog prostora smanjivanjem javnih sukoba, dokaz da savremena civilizacija može da obuzda razornu snagu javno ispoljene agresivnosti kroz proces civilizovanja običaja.²⁸⁵ Koreni pacifikacije javnog

---

²⁸⁴ Kulture nasilja razvijaju se trajno kada su životni uslovi surovi kroz pojavne oblike bandi mladića u predgrađima, u vojnim jedinicama, divljanje fudbalskih navijačkih huligana, u zatvorskim zajednicama Mišambled Rober. *Istorija nasilja, od kraja srednjeg veka do danas*, Novi Sad 2015, 21 i 27.

²⁸⁵ „Civilizovanje običaja“ je termin kojim Mišambled opisuje proces kojim se nastoji da se ograniči ljudska agresivnost transformisanjem na-

prostora su u kasnom Srednjem veku i na početku industrijske ere. Tada su građani ekonomski prosperitetnih gradova nastojali ka postizanju „gradskog mira“ kao nužnog sredstva postizanja tog prosperiteta ublažavanjem nasilja žitelja grada. U tu svrhu pristajali su da i sami budu razoružani kao i da poštuju razne gradske regulative, kreirajući pritom i nova društvena sredstva za ograničavanje žestine mladih, nestrpljivih da zauzmu svoje mesto pod suncem. Odbacivanje javnog, grupnog nasilja, postepeno se nametalo u procesima pacifikacije javnog prostora, mada uz povremena nagla javna izbijanja nasilničkog ponašanja. Te gotovo tradicionalne, srednjovekovne mladalačke svečanosti nasilja ipak su vremenom uzmakla kroz procedure koje se koriste da bi društvo sebi obezbedilo dugovečnost, kroz načine primopredaje palice između odraslih koji stare, i mladih koji dolaze.²⁸⁶

U tim procesima pacifikovanja javnog prostora, civilizovanja običaja u funkciji postizanja urbanog mira²⁸⁷ nalaze se koreni i današnjih restrikcija slobode javnog okupljanja. Pri tom ne treba ispustiti iz vida da u savremenom, demokratskom društvu sloboda javnog okupljanja omogućuje racionalnu alternativu izboru za koji građani često misle da je jedini, a koji se sastoji od negativnih krajnosti, ili apatičnog nereagovanja sa perspektivom depresije, ili anarhične pobune na svakom koraku s perspektivom besmislenog i jalovog trošenja energije i drugih resursa.

---

silje iz statusa normalnog kolektivnog jezika ispoljavanja hijerarhija moći i odnosa među generacijama i polovima, u status značajnog tabua. To se postiglo pomoću sistema normi i pravila učtivosti kojima se devalorišu oružani sukobi, kodovi lične osvete, grubosti hijerarhijskih odnosa i surovosti između polova ili starosnih dobi.

²⁸⁶ Mišambled, op. cit. str. 7, 8, 15.

²⁸⁷ Agresivni potencijal mladića bivao je u mnogim zemljama usmeren na „pravedne“, u stvari osvajačke ratove, usmeravajući i kontrolišući taj potencijal moralom, religijom, da bi ga učinio korisnim umesto razornim.

Jasno je da Srbija mora da nastavi sa širenjem svojih demokratskih kapaciteta, kako pacifikovanjem javnog prostora radi postizanja urbanog mira uz maksimalno umanjivanje mogućnosti izbijanja nasilja u njemu, tako i širenjem prostora slobode, inače neće opstati. Naime, ništa dobro ne može izaći iz zatvaranja u isključivo vlastiti krug iracionalnih strahova, bez otvorenosti za društvena zbivanja, dijalog i društvene poruke. Jer javna okupljanja nisu samo ljudsko pravo prve generacije, već su i jedan specifičan, neophodan oblik upućenosti jednih na druge, vlasti, naroda i elite, političkih partija i sindikata, medija, vlasti, strukovnih krugova i javnosti, pripadnika društvenih grupa, klasa i generacija. Ta upućenost je takođe deo procesa civilizovanja društvenih običaja, pa i kada je ta upućenost jednih na druge ponekada obeležena, kako bi rekao Selindžer, i ljubavlju i mučninom.

14. Extensive summary in English: Harmonization of the rights to freedom of public assembly with the relevant standards of the OSCE²⁸⁸

dr Zorica Mršević. Institute of Social Sciences. Belgrade, July 2015

Project Associates: Mr Bojan Perovic, Assistant, Ms Vesna Jovanovic, Librarian

Executive Summary of the Report

The present Report on Freedom of Public Assembly in Serbia has resulted from the process of self-evaluation concerning the respect of the OSCE documents and values by a country holding the OSCE Chairmanship, as launched by Switzerland, the former Chair, and accepted by Serbia, the current Chair. The period under review covers the time since 2006, when Montenegro left the State Union of Serbia and Montenegro and became an independent state, including some observations from previous years to ensure continuity.

---

²⁸⁸ The project titled „Harmonization of the Right to Freedom of Assembly with the Standards of the OSCE” carried out within „The Chairmanship self-evaluation of the OSCE dimensions commitments in the Republic of Serbia”.

Problems

Major problems observed in the exercise of freedom of assembly include:

1. inefficiency of available legal remedies,
2. introduction of blanket bans without specifying the individually stated reasons for the ban,
3. prohibition of public rallies by the governmental bodies having no legal authorization to impose bans
4. misunderstanding of the fact that the organizers have the right to use public spaces at their discretion, and to decide on the venues of their gatherings,
5. imposition of numerous administrative obligations and huge expenses upon the organizers of the rallies, which requires that the documents be collected for months (including the discriminatory application of these requirements that are imposed selectively),
6. determination of expenses for public gatherings to be covered by the organizers,
7. prohibition of peaceful protests due to the violence that aggressive counter-protesters threaten to engage in,
8. multiple bans on non-violent public rallies and on counter-demonstrations, scheduled at the same time,
9. non-existent legal regulations concerning counter-meetings, spontaneous meetings, rallies of persons who are not Serbian nationals,
10. it is a common belief that minority views should not be publicly expressed at gatherings, and that the organizers use the gatherings for “sheer provocation” of the citizens who do not agree with them,
11. the standard of “visibility and audibility” of gatherings is almost unfamiliar to the public, and, in practice, the intended recipients are still unable to either see or hear the messages,
12. existence of the legal prohibition of strikes in the form of a gathering in a public space outside the production plants or business areas, a prohibition which is massively and regularly violated,

13. prohibition of public gatherings in the vicinity of the National Assembly building,
14. occasionally compromised safety of media representatives reporting on the gathering, and
15. essential misunderstanding by institutions, professionals, media and the general public of the OSCE/ODIHR Guidelines for public gatherings and other relevant international standards and documents concerning public gatherings.

Recommendations

Having in mind that the Constitutional Court has declared the currently applicable Public Assembly Act unconstitutional, that according to the consulted sources problems in this area have compounded, and that considering many discrepancies between the practice followed so far and the OSCE/ODIHR and other international standards, all resulting in the right to freedom of public assembly being less exercised in Serbia, there is a need to:

1. Pass a new Public Assembly Law as early as in the course of 2015, to meet the standards set out by the OSCE/ODIHR and other international standards. Apart from the Government actors, representatives of the Ministry of Interior and the Ministry of Foreign Affairs, NGOs in the human rights field, professionals and representatives of the OSCE/ODIHR are required to take part in this process.
2. Develop a Government's Strategy concerning public gatherings in the Republic of Serbia
3. The Ministry of Foreign Affairs, the Ministry of Interior, Commissioner for Protection of Equality, Ombudsman, Office for Human and Minority Rights, Serbian European Integration Office, NGOs dealing with defence of human rights, Belgrade Human Rights Centre, YUCOM (Lawyers' Committee for Human Rights, NGOs responsible for the protection of LGBT rights, Labris and Gay Straight Alliance and the OSCE Mission to Serbia need to be familiarized with this Report.

4. Organize scientific meetings on the modalities of enhancing practical application of freedom of public assembly in Serbia, prior to and after the new Public Assembly Law is adopted.
5. Familiarize the law enforcement and local self-government authorities, as well as other actors, with the application and practice concerning the OSCE/ODIHR and other international standards concerning freedom of public assembly, before and after the adoption of the new Public Assembly Law.

Introduction

Respect of the values underlying the Helsinki Final Act and other OSCE commitments by the participating State holding the OSCE Chairmanship is one of the sources of the OSCE's credibility, as the Chair is able to lead the way by giving its own example. In order to enhance the implementation of these commitments, and to promote a steady follow-up to the implementation of the relevant findings and recommendations issued by the OSCE structures, Switzerland has voluntarily agreed to carry out self-assessment of its own track record. Switzerland is determined to assess itself and find out whether and to what extent it applies the relevant OSCE commitments in the human dimension field. This initiative put forward by Switzerland is a response to the long-standing calls made by civil society and parliamentary representatives. Implementation of these commitments used to be monitored within the OSCE, but the existing monitoring tools undoubtedly still need to be reinforced. The new concept of self-assessment can be developed without the need to reach a consensus on the technical level, for such a means of monitoring can help pave the way for an even better implementation. These were the reasons that prompted Switzerland to embark upon a pilot project of analysing its own performance in the implementation of OSCE commitments.

In strategic terms, it would be more justified if a participating State could complete the existing self-assessment process before assuming the OSCE Chairmanship. However, this was not possible in either Swiss or Serbian case.

In the closing observations of its Report, Switzerland emphasized that it firmly believed that the initiative to apply this new practice, tough technical and constructive in nature and implemented without a consensus, would improve the application of OSCE commitments in Switzerland and beyond. Developed and initiated as part of joint planning between Serbia and Switzerland, this initiative offers a clear example of continuity. Switzerland has welcomed Serbia's decision to proceed to self-assessment and it hopes that future OSCE Chairmanships will also be engaged in the same process. Both in the course of its Chairmanship and at present, Switzerland has been committed to a coherent and consistent approach aimed at the enhancement of the human dimension of the OSCE work and beyond, the commitment shared by Serbia.

As for the level of familiarity of the interested stakeholders with the OSCE standards and values, one can note, on the basis of the research carried out, that the chief actors in Serbia (and in Switzerland) – governmental bodies and non-governmental sector are - according to general assessment, insufficiently knowledgeable about OSCE commitments and procedures. It will take time to understand the framework established by the OSCE commitments, and to receive constructive positive feedback on its implementation. An obstacle to this process is also the fact that the OSCE monitoring mechanism to apply these commitments in practice is yet to be clearly defined.

Documents, announcements, decisions and reports of the following independent institutions were used to compile this Report: the Constitutional Court, Commissioner for Protection of Equality and Ombudsman; reports of NGOs helping the cause of human rights: Belgrade Human Rights Centre, Lawyers' Committee for Human Rights (YUCOM), Helsinki Committee for Human Rights and the organizations for the protection of LGBT rights such as Labris and Gay Straight Alliance; media reports on public assembly; and the published treatises authored by scholars.

The observed time-frame commences with 2006, when Montenegro left the State Union of Serbia and Montenegro, but

some observations from the years prior to 2006 are stated as well, for the sake of continuity.

Based on these sources, this Report is structured as follows:

1. General characteristics of freedom of public assembly in Serbia and the protests organized by trade unions, as a quintessential form of mass public gatherings.
2. Legal regulations concerning the right to freedom of public assembly in Serbia, the Constitution, laws, by-laws and initiatives, projects and attempts to amend the Public Assembly Act.
3. Independent bodies on freedom of public assembly: Commissioner for Equality Protection, Ombudsman, Constitutional Court, think-tanks.
4. Non-governmental organizations on freedom of public assembly: Belgrade Human Rights Centre, YUCOM, Labris, Gay Straight Alliance.
5. OSCE/ODIHR standards governing public assembly. Case study: prohibition of all public gatherings on 11 July 2015, in light of the OSCE/ODIHR standards.

Serbia is a country without a long-standing tradition of public gatherings organized by private actors, particularly not by those sending messages unpopular with the broad public. This differs Serbia from other European countries where this freedom is deeply rooted in the democratic tradition of these societies. This could help clarify, up to a certain point, why Serbia is still facing gaps in understanding and failures to understand the essence of this human right, why in practice the legally prescribed application system turns into the permission system, particularly when speaking about the gatherings of so-called unpopular minorities, often accompanied by the lack of knowledge and/or misunderstanding of international standards regulating this freedom. Due to outdated and inadequate legal solutions in this area, the widespread impossibility to “differentiate”²⁸⁹ sports, religious or commercial gatherings and the

---

²⁸⁹ Ž. Nikač. „Sloboda javnog okupljanja i aktivnosti policije MUP RS na zaštitu prava na život i drugih vrednosti“ (Freedom of public assem-

like from those that are in line with freedom of expression or that send certain messages and are only protected by the high standards applicable to freedom of public assembly, is still in evidence. Incidentally, the Constitutional Court of Serbia declared the Public Assembly Act that is currently in effect unconstitutional, at its sitting of 9 April 2015, and postponed the publication of the rationale of the decision by six months. Even though it is clear that neither the Constitution nor the Public Assembly Act are not in line with the OSCE/ODIHR and other international standards, even despite the efforts invested by several governments, and the existence of several drafts, the new Public Assembly Law has not yet been adopted, for which reason one must note the lack of the enough political will to finally align this area with international standards.

Broadly speaking, the conduct of law enforcement agencies cannot be assessed as being repressive, and there are no reports on the excessive use of force. Conduct of the Serbian police when it comes to public gatherings is seldom repressive indeed, and the police received many compliments²⁹⁰ in terms of restraint in the use of force when police stepped in to stop the violence, to break up street blockades, and lengthy public protests, and in terms of their readiness to protect the participants of public gatherings from violence. Furthermore, one of the major compliments made to the police was their readiness to establish, in line with the OSCE/ODIHR guidelines, a close and frequent communication with the organizers prior to big gatherings or gatherings tackling controversial topics, aimed

---

bly and police activities of the Serbian Ministry of Interior), *Pravni život*, 2014/9, p. 232.

²⁹⁰ Ombudsman, Statement- *Saopštenje povodom napada na učesnike Kvir Beograd festivala (Statement on the attack against the participants of the Belgrade Queer Festival)*, Belgrade, 2008. „The police’s conduct was of vital importance and is worthy of every praise”. Ombudsman, Special Report: LGBT populacija u Srbiji- Stanje ljudskih prava i društveni položaj (LGBT Population in Serbia- State of the Human Rights and Social Position), Belgrade, September 2011.

at maximum reduction of risks and ensuring security at these events, through joint efforts. The police has so far been fair in securing unregistered, spontaneous gatherings, including such event when protesters on strike left the production plants and took to the streets and squares of their cities, even the capital, prohibited by the Law on Strike Action.

Political parties' election campaigns and trade unions' protests are the most numerous public assemblies in Serbia. Trade union protests also bring continuity and introduce important social problems into the political discourse of the country. Nevertheless, both the successful and abortive attempts at organizing Pride Parades in Belgrade, where all controversies, problems and dilemmas concerning the respect of freedom of public assembly in Serbia seem to overlap, grabbed the attention of both the domestic and international public. Public manifestations of LGBT activism, and particularly the multiple bans (2009, 2011, 2012 and 2013) on the Pride Parade (held in 2010 and 2014), including the mass trade union protests, especially those that included blockades of intersections relevant for the domestic and international transport, are a litmus-test of its kind for the respect and practical application of domestic and international standards.

Trade union protests

Trade union protests are the largest public assemblies, in addition to party electoral campaigning. But unlike sporadic party assemblies in the run-up to elections, trade union protests have been going on without interruption for decades, both in the times of repression in the 1990s, and in the subsequent democratic period. They are also important because they bring to the public domain those, probably most painful, existential problems faced by the citizens of Serbia in their recent history. At the same time, they are part and parcel of developing a new democratic tradition for public assembly in Serbia or a democracy resulting from the fact that law enforcement and other authorities refrained from the use of force in most instances, though the intrusion of strikers upon public spaces is, in fact, unlawful under the provisions of the Law on Strike Action,

which nonetheless did not prevent protesting marches from occasionally blocking or interfering with traffic flows.

Strike actions and protest marches in 2012 were held in the following sectors: administration, the media (electronic and print media), public utilities, energy, institutes, pre-school education, arms manufacture, agriculture, food processing, pharmaceutical industry, industrial machinery and components, textiles, health care, chemical industry, iron and steel products, railway carriage production, etc. The most common requests by strikers in 2012 focused around: 1) payment of salaries (which in some cases was delayed for months, or even years), hot meals, transportation, certification of medical cards, payment of contributions (towards pension, health and unemployment insurance schemes), connecting of length of service, anniversary awards, holiday entitlements, daily subsistence; 2) restarting of production, termination of privatization agreement, honouring of signed sales contracts; respect of documents signed with employers; 3) signing of special collective bargaining agreements, development and respect of social security programmes; 4) payment of salaries according to enforceable judicial decisions; 5) the worsening economic situation.

Between January and December 2013, employees expressed their discontentment at 10 protests and 55 strike actions involving more than 45,000 workers, including road blockades and hunger strikes. It is significant that most worker requests are centred around their fundamental rights and that the problems are inter-related: non-payment of wages, lack of production, poor management, poor quality production programme, non-compliance with collective agreement and privatization agreement, trade union rights, etc. Strikes and protests were held in the metals industry, construction industry, agriculture, chemical industry, science, road industry, education, culture, textiles and the public utility sector.²⁹¹

---

²⁹¹ The cities where strikes and protest were carried out included: Sombor, Sabac, Novi Sad, Belgrade, Kragujevac, Vranje, Nis, Cacak, Bajina Basta, Valjevo, Ljig, Mali Zvornik, Krusevac, Aranadlovac, Vladicin

Trade union protests and strikes can, but not necessarily, take the form of a public assembly, as many of them begin and end on the official premises, and they will not be discussed herein. Those outside the official premises, taking the form of public assembly, can be sub-divided into three groups:

1. strikes and worker protests starting at the company's official premises, then moving in front of the gates, and eventually turning into organized public assemblies in front of local, municipal or metropolitan institutions;
2. strikes and protests in the form of public protest marches ("protest camps") or those escalating into a gathering in Belgrade outside the Government building, Privatization Agency, European institutions offices, usually preceded by gatherings at Nikola Pasic Square or Slavija Square, the starting points of such protest marches;
3. strikes including public assemblies which block streets, railway tracks, roads and other traffic routes.

Legal provisions on the right to freedom of assembly in Serbia and initiatives, projects and attempts to amend the Law on Public Assembly of citizens.

Constitution.²⁹²

Freedom of assembly is not an absolute right, and has some limitations as set out in Article 54 of the Constitution which stipulates that citizens may assemble freely (paragraph 1); assembly held indoors shall not be subject to permission or notification (paragraph 2); rallies, demonstrations and other forms of assembly held outdoors shall be reported to the state body, in accordance with the law (paragraph 3); freedom of assembly may be restricted by the law only if this is necessary to

---

Han, Uzice, Smederevska Palanka, Novi Pazar, Vrnjacka Banja, Vlasotince, Subotica, Ada and Veliko Gradiste.

²⁹² Constitution of the Republic of Serbia, 2006.

protect public health, morals, rights of others or the national security of the Republic of Serbia (paragraph 4).

Public Assembly Act.²⁹³

Freedom of assembly in the Republic of Serbia is regulated by the Public Assembly Act of 1992. This Law, which is still in force, does not contain a precise definition of assembly, but only states that public assembly, for the purpose of the present Act, means convening and holding a rally or any other assembly in a location adequate for that purpose. Article 11 of the same Act provides that Police can ban a public assembly if it is deemed as a potential threat to public health, public morals or security of people and their property or to disruption of public traffic (Art. 11, para. 1). The last above-stated reason is contrary both to international standards and the Constitution, and should have not been incorporated in this legal act.

The Law on Civic Assembly provides Police with broad discretion in assessing whether a rally should be banned or not. The Pride Parade 2011 ended with the adoption of the Decision to prohibit the rally, with the explanation that “the reasons exist” to impose the ban without specifying the basis founded in either fact or law.

The issue of counter-protests or counter-demonstration has not been regulated at all. Given the practical need to regulate the issues raised in connection with a counter-demonstration, for instance, how to deal with the situation when two conveners want to hold a rally in the same place at the same time, which was the case in attempting to organize the Pride Parade in previous years, it would be necessary that a law gives some guidelines for the regulation of the issue. The Venice Commission assessed in its Opinion on the Law on Public Assembly of

---

²⁹³ Public Assembly Act (“The Official Gazette of RS”, No. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99, 33/99 and 48/94, “The Official Journal of FRY”, No 21/01 and “The Official Gazette of RS”, No. 29/01 and 101/05)

the Republic of Serbia that to limit the guarantee of freedom of assembly only to nationals is problematic.

Law on Strike Action²⁹⁴ (1996, last amended in 2012)

A strike may be staged on the premises of a company or any other legal entity (Article 2). If a strike is to be manifested through employees' assembly, the assembly point of strikers cannot be outside business/work premises, i.e. outside the ground of the business premises of employees who go on strike (Article 5 para. 3). Hence, employees who go on strike are prevented from public demonstration. The Federal Court in the mid-nineties of the last century refused to examine the constitutionality of these provisions, arguing that they were not related to the ways in which the human rights recognized in the Constitution of the FRY are exercised.²⁹⁵

Law on Policing²⁹⁶

Unions, professional associations and other law enforcement activities are set out in Article 134, paragraph 3. Police officers shall not attend party meetings or other political rallies in uniform, unless on duty.

Constitutional Court on the Public Assembly Act. The current Public Assembly Act was declared unconstitutional by the Serbian Constitutional Court sitting on 9 April 2015 and the rationale of the decision was postponed for six months. The constitutionality issue was raised by the Constitutional Court nearly two years ago, due to weaknesses of the Act regarding:

---

²⁹⁴ Act on Strikes (“Official Gazette of FRY”, No. 29/96 and “Official Gazette of RS”, No. 101/2005 – other law and 103/2012 – U.S. Decision)

²⁹⁵ According to the Court: Legally binding rallying points for strikers being the business premises of employees does not mean placing a restriction on individual and political freedoms that are manifested in freedoms of movement, thought, speech and assembly by all citizens (IU Decision no. 132/96 of 9 October 1996, Decisions and determinations SUS, 1996, pp. 33-34).

²⁹⁶ Law on Policing, (“Official Gazette of RS”, Nos. 101/2005, 63/2009 – Decision US, 92/2011 and 64/2015).

1. envisaged remedies, 2. provisions concerning the “appropriateness” of space for public assembly, and 3. list of consents and approvals that organizers must submit so that their assembly is approved. The six-month period available should be used to draft a new legal act and experts and representatives of civil society should be included in the endeavour. This would produce, in a participatory process, a quality draft text of a new law and allow members of the public to take part in the drafting process before the law comes before the deputies of the National Assembly of Serbia.²⁹⁷

Criminal and misdemeanour charges

Freedom of peaceful Assembly expressed in the form of permitted demonstration is of such importance that it cannot in any way be denied to an individual as long as he/she does not commit an offence punishable under the law. The Criminal Code²⁹⁸ in its Chapter 31 stipulates offences against public peace and order, causing panic and disorder (Art. 343), violent misbehaviour (Art. 344), violent misbehaviour at public rallies or sporting events (Art. 344a), involvement in a group committing an offence (Art. 349), involvement in a group preventing an officer from performing his duties (Art. 324), Chapter 14 offences against freedom of individual and citizen, Ch. 16 offences against labour rights, Ch. 28 offences against the constitutional system and security, and Ch. 29 offences against government authorities.

Public Order and Peace Law²⁹⁹ of 2005, provides for offences which may occur during public rallies in Art. 6: endangering the safety of another person by threatening to attack the

---

²⁹⁷ Civic initiatives and YUCOM request the initiation of a drafting process of a new law on public assembly, 21 April 2015.

²⁹⁸ Criminal Code (“*Official Gazette of RS*”, Nos. 85/2005, 88/2005 - corr., 107/2005 - corr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 and 108/2014)

²⁹⁹ Public Order and Peace Act, (“*The Official Gazette of RS*”, No. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 – other act and 85/2005 – other act)

life or body of that person or someone close to him/her and jeopardizing the tranquillity of citizens or disturbing public order and the peace by insulting or abusing another, committing violence against another, provoking a fight or by participating in it. The criminal offence stipulated in Art. 23 of the Law is interference with an authorized official in the performance of his/her security or maintenance of public order and public peace duties.

By-laws

1. *Decision on determining the assembly area for citizens in Belgrade* (“Official Gazette of Belgrade”, number 13/97), inter alia, states that this decision, in accordance with the law, determines appropriate assembly areas for citizens in Belgrade and the way of paying the deposit money (I); that Friendship Park, with an area of 130,000 m² and the possibility of gathering up to 400,000 citizens and plateau near the new Faculty of Philosophy, having an area of 2,600 m², with the possibility of gathering up to 10,000 citizens (II para. 2) and 5)) are designated, among other venues, as appropriate assembly areas for citizens in Belgrade, where the assembly of citizens does not lead to the obstruction of traffic, a threat to health or safety of persons and their property; that a marching public rally can take place at a venue not interfering with public transport and in the area of public traffic where it is possible to change temporarily the flow of traffic as well as to ensure the health protection and security of people and property, from the beginning to the end of an assembly (IV para.1)).

2. *Decision on internal order in the National Assembly of 2015*,³⁰⁰ regulates the internal order in the National Assembly as well as the order in the area around the National Assembly. The area around the building of the National Assembly shall include: entrance porch, access to the courtyard and the courtyard of the National Assembly building, approaching ramp and parking area around the National Assembly as provided for in

---

³⁰⁰ Decision on internal order in the National Assembly. June 2015. <http://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/190615/190615-vest15.html>

the legal act regulating the use of a parking lot around the National Assembly building.³⁰¹ The area around the National Assembly cannot be used for public rallies.³⁰²

Public policies

Important public policy documents in the context of public assembly are the Strategy for the Prevention of and Protection from Discrimination adopted in 2012³⁰³ and the Action Plan for the Implementation of the Strategy 2014-2018³⁰⁴. As one of the particular goals of the Strategy is freedom of peaceful assembly, freedom of expression and political and social participation of LGBT members³⁰⁵, which also includes the Measures³⁰⁶ of which nos. 2 and 10 are related to the field of freedom of public assembly.

Initiatives and attempts at amending the Public Assembly Act

Initiative of the Ministry of Human and Minority Rights 2010.

A Working Group has been established in Serbia, at the Initiative by the Ministry of Human and Minority Rights,

---

³⁰¹ Decision on internal order in the National Assembly, Administrative-budgetary and mandate-immunity issues at the 51st session held on 4 June 2015

I. Preamble provisions, 1

³⁰² Decision, IV Order in the area around the National Assembly building, 33 at p. 2.

³⁰³ Strategy for the Prevention of and Protection from Discrimination, 2012, p. 44

³⁰⁴ Action Plan for the Implementation of the Strategy of Prevention and Protection from Discrimination for the period from 2014 to 2018.

³⁰⁵ Specific goal 4.4.5.1.

³⁰⁶ In the framework of the Special goal of freedom of peaceful assembly, freedom of expression and political and social participation is also the Measure 4.4.4

supported by the OSCE Mission to Serbia, to analyse the legal framework regulating the right to freedom of assembly in the Republic of Serbia and to draft the recommendations for its promotion.³⁰⁷ In parallel with the activities of the Working Group, the Ministry requested, in July, the opinion of the Panel of OSCE/ODIHR experts and the European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) on the Public Assembly Act³⁰⁸²¹. Joint opinion, rendered in October 2010, pointed to a number of non-compliances and inconsistencies of the Public Assembly Act with the accepted international standards and the European Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. At the same time, one of the first conclusions of the Working Group was that the Act was not in conformity with the Constitution and that it was necessary to pass a new Law on Freedom of Public Assembly.

The draft Law on Peaceful Assembly of 2014.

The Ministry of the Interior drafted a new proposal on the Law on Peaceful Assembly. Public debate was not held even in relation to the new draft Law³⁰⁹²², and for this reason and

---

³⁰⁷ The Ministry of the Interior, being in charge of this area, drafted new text of the Law in 2012 which was not publically debated. The draft contained some improvements in relation to the relevant law but some of the seriously criticized solutions from the relevant law have not been amended and plus there are new solutions that fully merit criticism. The Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2014, Law, Practice and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2015, pp. 195-207

³⁰⁸ This Initiative as well as the request for the opinion of the OSCE/ODIHR and the Venice Commission on the existing Law was welcomed by the Belgrade Human Rights Centre. The Working Group completed its work and adopted the recommendations in 2010, which took into consideration both the opinion of the OSCE/ODIHR and the Venice Commission. Belgrade Centre, cit. p. 196

³⁰⁹ It should be recalled that such commitments cannot be imposed on hosts of events. Maintenance of law and order is the responsibility of the police. Even in case individuals commit acts of violence, the whole

because of a number of other incompliances with international standards, non-governmental organizations made public a number of complaints.³¹⁰

*Project of the group of non-governmental organizations, OSCE Mission to Serbia and ODIHR titled "Monitoring public assembly with recommendations for the adoption of the new Law", 2012.*³¹¹ Activities of the Project were aimed at monitoring public assembly with a view to observing specific incompliances of domestic regulations and practice with OSCE/ODIHR standards. In order to promote freedom of assembly, reports will complement an amendment to the 2011 Government Initiative to enact a new Law on Freedom of Assembly to bring the legislation and practice in harmony with the Constitution and internationally accepted standards.

"Public Assembly Monitoring" Project resulted in pinpointing the following incompliances with OSCE/ODIHR and other international standards: definition of public assembly, location definition, the fact that only citizens can be organizers, reporting deadlines, strict financial conditions for organizers, punishing of organizers who fail to report an assembly which is in every respect peaceful, lack of proportionate response by police based upon the law but only upon a banning order, possible banning of assembly on the grounds of traffic obstruction, ban on temporary assembly on the grounds of the presumed unconstitutional purpose, spread of hate speech prior assembly, blanket ban on assembly, the need for more efficient remedies, extremely strict penalties, including a prison sentence for assembly organizers who do not obey the rules, lack of a legal

---

event cannot be deemed violent. In any event, where there are elements of violence the police is the one to curb violence and the responsibility cannot be passed on to stewards. If removal of individuals from the rally cannot stop the violence, then the police should disperse the rally.

³¹⁰ Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2014. Law, Practice and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2015, p. 195.

³¹¹ Final Project Study was not published.

obligation to protect participants from other participants acting violent against the assembly, lack of regulations concerning parallel assembly and counter-riots.³¹²

On the basis of the perceived problems the following recommendations have been formulated: 1) It is necessary to use a uniform application which will not be obligatory for all organizers but they could use the form as a proposed model, the list of indispensable data and instructions for the application procedure, thus avoiding omission of some obligatory elements for assembly announcement;³¹³

2) The number of requirements to be met by organizers during the application procedure should be reduced (for example, to omit an estimated number of participants, specification of measures for maintaining law and order, etc.);

3) to allow exceptions in case of spontaneous assembly or assembly of a small number of participants; 4) Defining the places in the territories of local self-governments for the assembly without prior announcement; 5) enabling electronic reporting of the assembly; 6) introducing of a standard practice due to the huge number of existing conditions for organizers of events which were informally declared as posing a security

---

³¹² The problem of substantial examination in additional procedures required, deadlines, make the police reach a decision altering the location instead of a ban due to which remedies are no longer available to complaint lodgers, tight deadlines for a recourse to court, etc. Report on Freedom of Peaceful Assembly in Serbia in the period April-November 2012. The OSCE Mission to Serbia, in partnership with the ODIHR's Human Rights Department and two local non-governmental organizations, the Network of the Committees for Human Rights in Serbia (CHRIS Network) and the Lawyers' Committee for Human Rights (YUCOM), in the period March-November 2012 implemented the project entitled *Monitoring Freedom of Assembly*.

³¹³ This form could be put on the website of non-governmental organizations dealing with freedom of assembly and it could also be offered to the Ministry of the Interior and local self-governments for their own websites.

risk (such as the Pride); 7) to make a clear distinction between the responsibility of the organizer and that of those wishing to hinder the assembly; 8) to discontinue the practice of local self-governments making decisions on assembly holding instead of interpreting the obligation of submitting a copy of the assembly announcement to local self-government as a clear informative report to the authorities and not as their possibility to make decisions on whether the assembly will be held or not; 9) to discontinue the practice of public utility services imposing administrative and financial requirements on organizers of the assemblies (such as obtaining a registration decision from the Business Registries Agency); 10) providing an equal legal protection in cases of permanent or temporary ban on assembly, for example, applying the same remedies in both cases; 11) Opening the debate on the ban on public assembly during the session of the Parliament in the vicinity of the Parliament building. To explain as to what is being protected in that way and if the ban in question is justified; 12) Decisions on banning the assembly by the police normally do not contain an explanation or the explanation consists only of the citation of the legal provisions banning assembly, which makes those decisions unlawful. Namely, the police must provide a detailed description of facts and circumstances related to the ban on assembly with a view to making their decision legal and enabling the exercise of the rights to efficient remedy; 13) It is necessary to specify precise legal grounds for restrictions to which the police decision is related (safety of people, property, public health, morals, etc.) and to devote due attention to defining elements that can put public morals in jeopardy; 14) holding of two or more assemblies scheduled at the same time and in the same place and not to use prior announcement of the other assembly as a pretext for the ban and to undertake all necessary measures for holding two or more peaceful assemblies; 15) to make the information on the reported assemblies public; 16) to align assembly reporting deadlines with the court proceedings deadlines in order to make remedies efficient in case of the ban; 17) to make the activities of the competent authorities in full harmony with the Constitutional Court decision.

Independent bodies³¹⁴

Commissioner for the Protection of Equality for the period from 2010 to 2014

The Commissioner expresses serious concern over the fact that there were frequent threats, hate speech and violence against the LGBT population concerning the Pride Parade. At the same time, this is the only group in Serbia that is being denied its right to freedom of assembly. Outright threats and violence create an environment of fear and incite intolerance, hatred and animosity to the LGBT population, which is a kind of attempt at making an alibi for not holding the Pride Parade. It has been stated that everyone in Serbia should be concerned by the quantity of hatred, bigotry and violence against this minority group. State authorities have been called upon to undertake all necessary measures to secure safety of the participants and create all necessary conditions for their peaceful assembly. The authorities must demonstrate the ability and readiness to protect the constitutionally guaranteed fundamental human rights including the right of peaceful assembly and freedom of speech.³¹⁵

The state is under the obligation to protect basic human rights and freedom of each and every individual and to secure their full safety. The Commissioner also warned that it was unacceptable to deny anyone his/her right to peaceful assembly and said that threats, violence and hate speech targeting both female and male representatives of “Women in Black”, were scandalous. Hate and bigotry will not disappear by themselves. All competent authorities just like every individual should contribute to building of peace and tolerance-oriented society based on the respect of human rights and equality, the Commissioner concluded.

---

³¹⁴ Commissioner for Protection of Equality, Ombudsman, Constitutional Court, science reports, recommendations, opinions and statements by independent bodies

³¹⁵ Op.cit. p. 84

Ombudsman: Regular annual reports, statements, recommendations, activities, special report “LGBT Population Status in Serbia” 2011. From 2007 to 2014

The Ombudsman has regular communication with LGBT representatives as it is one of the population groups whose rights have been violated the most. Apart from discussing the current issues, the issue of the right to free assembly has also been dealt with as one of the unresolved issues on the exercise of human rights of the same sex-oriented persons. The existing LGBT activism in Serbia is encouraging and is manifested through the activities of Gayten, the Gay Straight Alliance, Queeria, Labris, NLO as well as other groups and individuals.³¹⁶ Through his activities, the Ombudsman made the LGBT position more visible as well as the need for their rights to be exercised to a greater extent and better protected.³¹⁷

Committee for human and minority rights and gender equality, Committee for European Integration of the National Assembly, the Ombudsman and the Commissioner for the Protection of Equality called on competent authorities to undertake more active measures aimed at greater exercise and better protection of the rights of LGBT persons, more efficient remedial action by courts in cases of violence against LGBT persons, their discrimination and hate speech, ensuring rights to free and secure assembly, education of children in schools and of the employed in state and other bodies, raising of public awareness of the position of this group of citizens.³¹⁸ In view of the Pride Parade ban, the Ombudsman said that this ban reflects exactly the position related to human rights of those who created it: “We will protect them but only if we like them and if this poses no problem to us in the electorate”, Jankovic said.³¹⁹ Among the

---

³¹⁶ Op. cit. p.35

³¹⁷ Ombudsman, *Regular annual report 2014*, Belgrade, 2015, p. 68

³¹⁸ Op.cit. p.77

³¹⁹ Portal of civil Vojvodina “Autonomy”, 2013, Ombudsman, unjustified ban on Pride Parade, 13 September <http://www.Autonomija.Info/ombudsman-zabrana-parade-ponosa-nije-opravnana.html>

recommendations for the improvement of the position of citizens in relation to the state authorities, in several consecutive annual reports, is the proposal by Ombudsman that the Government should ensure full exercise and protection of the LGBT persons rights and particularly the protection of the physical and mental integrity and the right to free assembly, especially through the Pride Parade.³²⁰

Constitutional Court

The Constitutional Court of the Republic of Serbia declared the Public Assembly Act unconstitutional at the sitting on 9 April 2015 and postponed the announcement of the rationale of the decision by six months. The Constitutional Court also adopted two decisions on bans of public assemblies, one with regard to Pride Parade rally ban in 2009, and the other on the ban of public assembly on the occasion of 8 March (International Women's Day), a decision adopted in 2012.

Constitutional Court Decision regarding the ban of Pride Parade in 2009

The Decision³²¹ of the Constitutional Court of the Republic of Serbia accepted a constitutional appeal lodged by the 2009 Pride Parade organizing committee, and it was determined that the decision of the Police Department of 19 September 2009 violated rights of the appellants to freedom of assembly and their right to legal redress as guaranteed by the Constitution of the Republic of Serbia. That year, the Pride Parade was not held because, immediately prior to it, police representatives requested the change of venue, on the grounds of not being able to guarantee safety to the participants at the notified location.³²²

---

³²⁰ Op.cit., p.180

³²¹ Decision available at <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>

³²² Commissioner for Protection of Equality assessed this Decision as very important for the improvement of the LGBT population's position.

The following year, in 2013, the Constitutional Court declined the same appeal³²³ finding that the individuals who lodged the appeal and who were representatives of the “Belgrade Pride Parade” Association, that would have participated in the event had it been held, had not been actively identified in the proceedings, and that this had only been the case with the “Belgrade Pride Parade” Association as a legal entity that filed the official request for permission to hold the assembly. Belgrade Human Rights Centre has also criticized such interpretation by the Constitutional Court³²⁴ referring to the practice of the European Court of Human Rights under Article 11 of the European Convention according to which active identification, i.e., the status of a victim whose freedom of assembly has been violated is also granted to individuals who participated or would have participated in the assembly had it been held.³²⁵ ODIHR Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly envisage that in addition to organizers of public assemblies, those whose rights and freedoms will be directly affected by an assembly should also have the opportunity to make oral and written representations directly to the regulatory authority.³²⁶

Constitutional Court Decision on the ban of International Women’s Day event on 8 March 2008³²⁷

In this case the subject of the appeal filed by the NGO “Women in Black” is the ban on the public assembly this organization intended to host in 2008, to mark the International

---

Commissioner for Protection of Equality, *Regular Annual report of the Commissioner for Protection of Equality 2011*, Belgrade, 2012, p. 40

³²³ Decision No. UŽ 8463/2012 of 9 July

³²⁴ Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2013. Law, Practices and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2014, p. 202

³²⁵ Op. cit. p. 202

³²⁶ Under Good Governance 2.6

³²⁷ Decision available at <http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>

Women’s Day. The Court found that the disputed decision was not elaborated in an acceptable manner (first-instance authority only “estimated there are grounds in support of the assembly’s ban, under Article 11, Paragraph 1, of the Public Assembly Act, and also that the assembly could obstruct traffic, jeopardize health and safety of persons and property”), failing to provide any concrete facts which could have lead the relevant authority to conclude that the aforementioned values would have been violated by holding the notified assembly.

NGOs on freedom of public assembly

Belgrade Human Rights Centre: Criticism of freedom of public assembly in Serbia

Belgrade Human Rights Centre has been continuously monitoring freedom of public assembly in Serbia. Its annual reports on the human rights situation, *inter alia*, give not only a detailed descriptive analysis of public assembly in each reporting year, but also make comments criticizing (non)alignment of these practices with national regulations and international standards, including periodic recommendations and guidance on their alignment. Hence, several annual reports have stressed that “disruption of traffic” is an overly restrictive basis for limiting freedom of assembly, in contravention of international standards. The basis for such limitation is not provided for either in the Constitution or in international standards, and it is unacceptable for a law to embody such a provision.

Definition of public assembly. The Law does not specify that assembly should refer solely to gatherings held aiming to promote common beliefs and objectives, such as the assemblies protected under International Human Rights Law.³²⁸ In-

---

³²⁸ This leads to a confusion whether or not, for example, sports or commercial events fall in the framework of legislation on freedom of peaceful assembly. Draft text of the new law contains an article on the definition of an assembly, and states that for the purpose of the present law an assembly shall mean “any organized gathering of more than 10 persons,

cluding such “forms of assembly” in the law regulating freedom of assembly is not justified because assembly in the sense of an internationally guaranteed right to freedom of assembly may sometimes require greater tolerance than some of the other manifestations where a large number of people congregate, since the freedom of assembly protects fundamental democratic values, while, for example, a sports event does not bear such societal significance. For this reason, for example, the police may have more freedom to assess whether to allow presence of supporters at a sports event, than to allow an event sending a political message.³²⁹

Unauthorized bodies banning public assemblies. The Constitution and international instruments allow restriction on freedom of assembly only if so provided by the law. The provision enabling local authorities to set locations appropriate for assembly of citizens at their discretion, introduces by the back door a possibility to restrict freedom of assembly by means of administrative legal acts of local self-governments. The law does not require the organizers to obtain various permission from public utility services, however, this is the case in practice, on the basis of local governments’ regulations, leading to the decision on holding an assembly being made by local bodies in charge of utility services. Thus, in 2011, the Kragu-

---

held for the purpose of public expression, realization and promotion of political, social and national beliefs and aims, as well as other forms of assembly”. Other forms of assembly imply public events, or “assemblies aiming to realize national, religious, cultural, humanitarian, sports, entertainment and other interests”.

³²⁹ Ambiguous legal definition of freedom of assembly even leads police to qualify sports events and fairs as public assemblies which is not justified, because an assembly in the context of internationally recognized right to freedom of assembly may at times require higher tolerance than some of the other manifestations gathering a large number of people, because freedom of assembly safeguards fundamental democratic values. Police station in Mladenovac also treats sports events as public assemblies.

jevac municipal administration in charge of utilities and oversight decided to prevent Gay Straight Alliance from holding an assembly. The very decision on the ban was adopted by the Department for Utility Services, which has no such authorization under the Public Assembly Act at all. It is not clear upon which legal grounds the National Security Council based its security risk assessment of 2012 Pride Parade³³⁰ in Belgrade in order to ban it, as did the Security Services Coordination Bureau in 2013.³³¹

Public assembly locations. There is no reason whatsoever to only designate particular spots as suitable for assembly. Organizers should be left themselves to choose a location to hold an assembly and the authorities are to assess if any grounds for restrictions are applicable in a particular case, and if any restrictions are required.

Administrative obligations of organizers. A particularly difficult problem is the observed practice of imposing administrative obligations, which is criticized both from the point of view of their scope and the discriminatory practice of imposing them only on organizers of pride parade rallies.

Expenses. Authorities are obliged to cover all the expenses of securing an assembly, including traffic regulation, because imposing expenses on the organizers may consequentially discourage them from putting together the assembly and have negative impact on the exercise of the right to freedom of assembly.³³²

---

³³⁰ Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2011. Law, Practices and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2012, p. 34

³³¹ RTS Television, 2013, Reactions, Pride Parade ban is deplorable, 28 September <http://www.rts.rs/page/stories/sr/story/125/Dru%C5%A1tvo/1404202/Reagovanja,+zabrana+Parade+za+%C5%BEaljenje.html>

³³² Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2010. Law, Practices and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2011, pp. 160-163

Unreported assemblies. If an assembly is being held without prior notification, the police, according to the Law, should prevent such an assembly from taking place (Article 14). Holding an assembly without prior application is an offence implying penalties in the form of monetary fine of 10,000 dinars or term of imprisonment for the maximum of 60 days (Article 15). This is inconsistent with international standards, which, even though they accept application system in principle, also require exceptions for cases of assemblies for which, due to their nature, an application cannot be submitted in a timely manner. The practice is, however, somewhat more flexible than the Law.

Attacks on journalists. Attacks on journalists reporting on public assemblies were also subject to criticism, especially in the context of the assemblies held in 2008 when the protesters expressed high level of animosity towards cameramen, photographers and reporters, physically attacking and threatening them.³³³

Critical analysis of the state's response regarding holding of pride parade rallies. The analysis primarily notes that the state, according to international standards, is not only under the obligation to refrain from unjustified restrictions on freedom of peaceful assembly, but also has positive obligations consisting of protecting peaceful protestors from threats of violence issued by third parties. The 2012 decision to ban all the assemblies in Serbia, including the Parade and all the other non-violent assemblies whose participants may not have agreed

---

³³³ Police response came only after two hours of rioting across the city. Riot police stood still throughout the protest rally watching on the rampaging protesters, and it was only towards the very end of the protest that they fired tear gas to fight off the protesters. Foreign diplomats objected that the police, with purported tacit approval of the Government of Vojislav Kostunica, did not take energetic measures to prevent and curb the incidents. Following the attack on foreign representations, the National Security Council reacted, most vehemently condemning such behaviour of the rioters, as well as the Serbian Government for not taking necessary measures to prevent these incidents.

on holding the Parade, makes the state's interference with freedom of assembly of citizens all the more disproportionate, and may in no way be an excuse for banning the Pride Parade itself. The state could and should have banned gatherings of those threatening violence, but not the Pride Parade itself.

Standard of “visibility and audibility”. Strict police checks prevented citizens who were not part of the Pride Parade from being on the streets of Belgrade, making practically the messages of organizers not visible enough, except in electronic and print media. In December 2014, a group of foreign citizens, activists of Falun Gong organization submitted a total of 9 applications for holding public assemblies. These were supposed to be held immediately prior to and during the Summit of Heads of Government of China and Central and Eastern European Countries in Belgrade, aiming to point to the poor record of human rights and persecution of Falun Gong activists in China. The decision to ban the event was adopted on 11 December 2014 under rationale that conditions for doing so were met in line with Article 11 of the Public Assembly Act, not indicating any specific circumstances regarding the case.³³⁴

Recommendations aimed at promoting the enjoyment of freedom of peaceful assembly. The recommendations aimed at promoting the enjoyment of freedom of peaceful assembly were made by the Belgrade Human Rights Centre in its 2012 and 2013 Reports, noting that, apart from observed omissions and problems, a source of concern was that the practices of relevant state bodies had not changed.³³⁵ Recommendations 2012: 1. To introduce a practice requiring the police deciding to ban an assembly to provide the reasoning behind each individual decision, along with reference to legal grounds upon which a ban is based. 2. To provide an efficient legal instrument allow-

---

³³⁴ Op. cit. p. 194

³³⁵ Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2013. Law, Practices and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2014, pp. 48-49 and 187-203

ing organizers to challenge a decision on the ban. 3. To initiate a public hearing on the Draft Law on Civic Assembly and align the draft law with international human rights standards. 4. To take necessary positive measures to enable LGBT human rights defenders to enjoy freedom of assembly.

Recommendations 2013: 1. To provide an efficient legal instrument against restrictions on freedom of peaceful assembly. 2. To ensure that decisions to ban a public assembly include a detailed elaboration of related facts, in addition to legal grounds for the ban. 3. To initiate a public hearing on Draft Law on Civic Assembly. 4. To adopt a new Law on Civic Assembly, ensuring its compliance with the Constitution of the Republic of Serbia and international human rights standards. 5. To ensure that the Pride Parade is held in 2014. 6. To take precautions to prevent violence against future organizers and participants of the Pride Parade.³³⁶

YUCOM - Lawyers' Committee for Human Rights

The key activity was to follow concrete realization of freedom of public assembly on the basis of specific examples of public assemblies.³³⁷

YUCOM's request for amendments to the current Public Assembly Act. In its Statement of 21 April 2015, YUCOM requested that a drafting process of a new Public Assembly Act be started, as well as that the civil society be included in the drafting procedure.³³⁸ Namely, Civic Initiatives – an association of citizens for democracy and civil education and YUCOM -

---

³³⁶ Belgrade Human Rights Centre, *Human Rights in Serbia 2012. Law, Practices and International Human Rights Standards*, Belgrade, 2013, p. 217

³³⁷ The Network of Committees for Human Rights – CHRIS, Lawyers' Committee for Human Rights - YUCOM and the Belgrade Human Rights Centre, *Monitoring Exercise of the Right to Freedom of Assembly*, 23 February 2013

³³⁸ YUCOM, *Start the process of drafting a new Law on Freedom of Assembly*, 21 April 2015

Lawyers' Committee for Human Rights called on the authorities to immediately launch the process of drafting a new Public Assembly Act. Initiating the process of drafting a new law and including the participation of civil society from the very beginning will enable drafting of a quality law and prevent further application of the law that has been declared unconstitutional. This initiative followed after the Constitutional Court of the Republic of Serbia declared the current Public Assembly Act unconstitutional, at the sitting of 9 April 2015, and postponed the rationale of the decision by 6 months.

YUCOM's legal team also acted in several court proceedings against participants and organizers of public assemblies. *The proceeding against the assembly in support of the Russian rock band Pussy Riot held in front of the Russian Embassy in Belgrade. The proceeding against the activists of "Women in Black" on grounds of traffic obstruction.*

Labris and Gay Straight Alliance on the respect of freedom of public assembly in 2014

All the annual reports feature substantial analyses of situations pertaining to the four years the Pride Parade rally was banned, in 2009, 2011, 2012 and 2013. Cooperation with police in the build up to the parades has been assessed as favourable and the same applies to the quality of security measures provided during the parades. The reports point to persons opposed to holding the parades who, not being able to physically attack the participants of the Parades, instead carried out attacks on offices of particular media outlets, offices of independent institutions and headquarters of particular political parties, severely damaging the vehicles of the City Transportation Company, private cars, street facilities, shops, etc.

The fact that the Pride Parade was held is certainly a significant success for both the state and the organizers. This is particularly important in the light of the realization of the right to freedom of peaceful assembly. Holding the Parade conveyed a clear message that this right may be enjoyed by all the citizens without exception, and that it may not be impeded by hostile

groups. In addition, in the previous years, the period around the Parade would always record a rise in the level of violence and animosity against, as well as in the number of physical assaults on LGBT persons, however, this was not the case this year which is a positive trend that should be maintained in the future.

In 2014, a few more LGBT-related events were held in downtown Belgrade in the form of a rally, including the “Hate-Free Zone”, marking 27 June – International Pride Day of LGBT People, and also the protest on the occasion of the assault on a German national, who participated in a two-day international conference on human rights of LGBT persons held in Belgrade, on 13 September.

A rally of LGBT persons carrying rainbow flags and displaying other gay movement symbols was also held on the occasion of Valentine’s Day on 14 February in downtown Novi Sad. All of the aforementioned assemblies were protected by a strong police presence, and the police continued to protect the places where LGBT persons meet, and also various events hosted by organizations promoting and protecting human rights of the LGBT population.

OSCE/ODIHR standards concerning public assembly

Familiarity with the sources containing the standards of public assembly are of essential importance, as they are not available in a single document, but can be drawn from a specific *acquis* comprising a manifold documentation base. In the case of Serbia, there are four relevant documents (and a number of related opinions referred to in the text) focusing specifically on the situation in this country.

Standards regulating freedom of peaceful public assembly are included in four OSCE/ODIHR documents:

1. The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, 2008, as amended in 2010.³³⁹
2. Joint Opinion on the Public Assembly Act of the Republic of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR, adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15-16 October 2010).³⁴⁰
3. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights Report Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States (May 2011 – June 2012).³⁴¹
4. Compilation of Venice Commission Opinions concerning Freedom of Assembly (revised in July 2014), European Commission for Democracy through Law (Venice Commission).³⁴²

The major document constituting the backbone of these standards are the Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly, immediately followed by the Venice Commission Opinion on the Public Assembly Act, which comes next as regards its importance in so far as Serbia is concerned. Also important are two additional ODIHR documents, one on monitoring public

---

³³⁹ The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly

³⁴⁰ Opinion No. 597/2010 ODIHR Opinion-No.: FOA – SERB/165/2010 CDL-AD (2010)031 Or. English European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Joint Opinion on the Public Assembly Act of the Republic of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15-16 October 2010), Strasbourg, Warsaw, 18 October 2010.

³⁴¹ OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights Report Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States (May 2011 – June 2012). Warsaw 9 November 2012

³⁴² European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Compilation of Venice Commission Opinions concerning Freedom of Assembly (revised July 2014)

assemblies, which was also publicised in Serbia, and the other being a Compilation of Venice Commission Opinions concerning Freedom of Assembly.

Case study: ban on all public assemblies of 11 July 2015, in the light of OSCE/ODIHR standards

The completion of this report coincided with yet another ban on all public assemblies, the practice established by four consecutive bans on Pride Parade in Belgrade, and on a number of public assemblies in small villages against which counter-assemblies had been scheduled.

The latest ban on all public assemblies and announced counter-assemblies pertains to any assembly scheduled in Belgrade for 11 July, which provides a good opportunity to comment on the situation in light of the Guidelines on Freedom of Public Assembly. In brief, right-wing organizations opposed the commemoration of the Srebrenica massacre, in Belgrade. The Interior Ministry reached a decision, on 10 July 2015, banning for security reasons any assembly in Belgrade, announced to commemorate the 20th anniversary of genocide in Srebrenica. Five assemblies had been announced³⁴³, all of which were scheduled to be held in front of the Serbian National Assembly, on 11 July, and they were all banned. Assessments were made of the possibility of keeping police cordons at a distance from assembly participants in order to prevent incidents, particularly bearing in mind that some of the Serbian Radical Party fans would not have a problem with being arrested and prosecuted.³⁴⁴ Interior Minister N. Stefanovic stated at a press conference that the Ministry of Interior had decided, following security and operative investigations, to ban all assemblies scheduled for 11

---

³⁴³ Blic, 2015, Stojanović: Država ponovo ne shvata šta je sloboda okupljanja (The state again does not fathom freedom of assembly), 10 July.

³⁴⁴ Blic, 2015, Opsada zbog Srebrenice - Tri rizična skupa u centru Beograda u isto vreme (A Siege because of Srebrenica – Three simultaneous risk assemblies in the centre of Belgrade), 10 July.

July, in front of the Parliament. The Interior Ministry attaches importance to the security of all citizens and will, therefore, not allow chaos in the streets of any town in Serbia, Belgrade included, Stefanovic said.³⁴⁵

The action organized by the Youth Initiative for Human Rights and supported by other NGOs³⁴⁶⁵⁹, expected 7,000 people to lie down on the plateau in front of the Parliament, symbolically reminding of the number of casualties in Srebrenica. Additional assemblies were announced also for 11 July by organizations “Zavetnici“, Dveri, whereas the Serbian Radical Party stated that they would also respond and join the “Seven Thousand” action, but that they would come with Chetnik flags and banners ”In God we trust, freedom or death“.³⁴⁷

Organizers who protested against banning public assembly included: Civic Initiative Director Maja Stojanovic, who stated that by banning the assembly in Belgrade to commemorate the anniversary of the Srebrenica genocide, the state demonstrated for the umpteenth time that it did not fathom freedom of assembly and how to ensure the security and safety of all citizens of a country. Stojanovic said that their assembly could not have jeopardized the security of citizens whatsoever.³⁴⁸ Coordinator of Women in Black NGO Stasa Zajovic assessed that the decision of the Interior Ministry to ban all assemblies in Belgrade was

---

³⁴⁵ Blic, 2015, Godišnjica Srebrenice - Policija zabranila sve sutrašnje skupove u Beogradu (Srebrenica Anniversary – Police banned all assemblies in Belgrade for tomorrow), 10 July.

³⁴⁶ Civil society organizations which supported action “Seven Thousand”, wishing to observe, on 11 July, the 20th anniversary of Srebrenica are: Youth Initiative for Human Rights, Humanitarian Law Centre, Women in Black, Hartefakt Fund, Belgrade Human Rights Centre, YU-KOM, Helsinki Human Rights Watch, House of Human Rights, Civil Rights Defenders and Civil Initiatives.

³⁴⁷ Blic, 2015, NGOs call on the relevant authorities to secure “Seven Thousand” assembly, 10 July.

³⁴⁸ Blic, 2015, Stojanović: the state demonstrated again that it does not fathom freedom of assembly, 10 July.

an insult to responsible citizens and a proof of the discrepancy between what was happening in Serbia and what the authorities were telling their foreign partners.³⁴⁹ Milan Antonijevic of YU-COM stated on his twitter account: "Banning of 7,000, freedom of assembly – grade zero for Serbia; give us the decision so we can file an appeal". Democratic Party MP Dragan Sutanovac also commented on twitter: "banning a peaceful assembly because of hooligans and bullies is tantamount to capitulation".³⁵⁰

President of Dveri Movement, an organization that announced a counter-assembly in response, Bosko Obradovic, welcomed the Interior Ministry decision to ban, as he said, the anti-Serbian "Seven Thousand" action in front of the Serbian Parliament, adding that it was not clear why the next day's assemblies to commemorate the Serbian victims were also banned. "It is simply intolerable that foreign nationals and agents of foreign interests organize protests in front of state institutions; therefore this was the only logical decision that the Interior Ministry could adopt. To allow that our people be accused of genocide in the middle of Belgrade is absolutely inadmissible and amounts to an act of suicide", said Obradovic in his statement.³⁵¹

This particular situation can be commented in the light of Guidelines on Freedom of Public Assembly, regulating assemblies focusing on unpopular and challenging topics, counter-assemblies, manner of informing the organizer about the ban, as well as the obligation of a state to enable peaceful assembly without fear of violence.

---

³⁴⁹ Blic, 2015, Zajović: Banning of tomorrow's assembly is an insult to responsible citizens of Serbia, 10 July.

³⁵⁰ Blic, 2015, Turbulent NGO reactions against "Seven Thousand" assembly ban, 10 July.

³⁵¹ Blic, 2015, Dveri: We commend the banning of "Seven Thousand" assembly, and do not understand the reason for banning our own assembly, 10 July.

Namely, according to the Guidelines, assemblies can also serve for voicing different, unpopular or minority positions.³⁵² Assemblies should be considered as peaceful if their organizers express peaceful intentions and ensure non-violence. The notion „peaceful“ should be interpreted so as to include conduct which may be distracting or insulting, even conduct which temporarily disrupts, slows down or prevents action of third persons.³⁵³ The right to counter-protests is not related to counter-assemblies aimed at disabling/banning the rights of others to protest.³⁵⁴ In fact, protesters should also respect the rights of others to protest. The state should make available appropriate resources to facilitate unfolding of simultaneous assemblies of the kind, to the possible extent. Any restrictions on protest rights should be promptly reported to the assembly organizer, in writing, with the explanation of underlying reasons for each restriction.³⁵⁵ The authorities should always protect and facilitate any spontaneous assembly as long as it is of a peaceful nature. (4.2.) State in particular has a positive obligation to undertake reasonable and appropriate measures to enable peaceful assembly without fear of physical violence against its participants. Officers in charge must protect the participants of peaceful assemblies from any person or group (including undercover agents and counter-protesters) attempting to disrupt or prevent the assembly.³⁵⁶

---

³⁵² 1.1 Freedom of peaceful assembly. The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly

³⁵³ Guidelines: 1.3. Only peaceful assemblies are protected.

³⁵⁴ Guidelines: 4.4. Counter-demonstrations. Counter-demonstrations are a particular form of simultaneous assembly in which the participants wish to express their disagreement with the views expressed at another assembly.

³⁵⁵ Guidelines: 2.6. Good governance. Such decisions should be taken as early as possible so that any appeal to an independent court can be completed before the date provided in the notification of the assembly.

³⁵⁶ A human rights approach to policing assemblies

The fact that three assemblies related to Srebrenica were organized without any incidents immediately before the banned "Sedam hiljada" assembly is testimony of the peaceful nature both of the assemblies and their organizers, also being an example of appropriate conduct of the police, in line with the Guidelines.

1. Women in Black NGO had a performance on 9 July, in Belgrade, in front of the Presidency building, at Andricev Venac, devoted to the day of remembering the crime in Srebrenica. The participants in black carried, in silence, 20 mirrors wishing to convey the message that „Serbia sees Srebrenica in the mirror. Therefore, there were 20 mirrors for 20 years”. They demanded that 11 July be proclaimed the day of remembering „the genocide of Srebrenica”.³⁵⁷

2. A day before the banned "Seven Thousand" assembly, Women in Black had a performance „We remember – 20 years of genocide in Srebrenica“, at Republic Square, on 10 July, recalling, *inter alia*, the names of victims.³⁵⁸

3. In the shadow of the police ban on "Seven Thousand" assembly, a third assembly "We are sorry" was held on Friday, in remembrance of the twenty years of the Srebrenica genocide. Several hundred people lit candles symbolically at 11.07 P.M., leaving numbers that had been handed out in front of Pionirski Park, on the route from the Belgrade City Hall to the Presidency of Serbia building. The assembly unfolded incident-free, in the presence of strong police forces ensuring security, because fans of the Serbian Radical Party and other right-wing movements were rallied in the vicinity of Pionirski Park.³⁵⁹

This is also an opportunity to recall that, since 2011, the Belgrade Human Rights Centre has warned several times in its annual reporting that the practice established by four simulta-

---

³⁵⁷ Blic, 2015, Assembly of Women in Black commemorating the anniversary of the Srebrenica massacre, 10 July.

³⁵⁸ Mondo, 2015, No incidents at the performances of Women in Black, 10 July.

³⁵⁹ Slobodna Evropa (Free Europe), 2015, Belgrade: Candles for the victims of genocide in Srebrenica, 11 July.

neous bans on the Pride Parade and counter-assemblies (2009, 2011, 2012 and 2013)³⁶⁰ is in contravention of international standards regulating freedom of public assembly.

The fact that peaceful assembly could be misused by third persons as a pretext for violence does not give the state the right to ban peaceful assembly.³⁶¹ Non-violent participants can never be banned from peaceful assembly, because of a threat of violence being posed by others.³⁶² Banning peaceful *assembly* of non-violent participants as a result of threats by third persons has no justification in either international standards or the Constitution.³⁶³ Undoubtable presence in the society of extremist, violent groups that are against the holding of this event cannot justify the state's failure to provide conditions for the assembly whose participants cannot be expected to be violent on any grounds.³⁶⁴ There can be no justification, either under international standards or the Constitution, for banning

---

³⁶⁰ Following the example of the capital, some local authorities, e.g. in Zajecar, banned pre-election assemblies, because supporters of the two parties announced simultaneous assemblies. When the Gay Straight Alliance announced an assembly „Demonstration of cardboard LGBT dolls” in Kragujevac, June 2012, its opponents announced a counter-assembly. The Public Utility Office issued a decision refusing the request for holding assemblies, on the basis of which the Security Council of the city of Kragujevac banned all public assemblies.

³⁶¹ Belgrade Centre Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Serbia 2012. Law, Practice and International Standards of Human Rights)*, Belgrade, 2013, p. 214.

³⁶² Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Serbia 2011. Law, Practice and International Standards of Human Rights)*, Belgrade, 2012, p. 34.

³⁶³ Pride Parade exemplifies twofold violation of freedom of assembly by the state.

³⁶⁴ Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Ser-*

peaceful assembly whose participants are absolutely non-violent on the basis of threats of violence by third persons. The state could and should have banned assembly of those who had threatened with violence.³⁶⁵ Even if the state were allowed, in principle, (though it is not) to ban a non-violent assembly solely because third persons have issued violent threats against its participants, the state cannot resort to such a measure if it can be held responsible for not having promptly undertaken appropriate measures to prevent possible offenders in their intention, that is, to punish them.³⁶⁶

Banning any assembly in Serbia at weekends³⁶⁷ only makes state interference with freedom of civic assembly even more difficult to understand, and cannot in any way justify the ban on the Parade as a non-violent assembly.³⁶⁸ According to the practice of the European Court of Human Rights, "it would be incompatible with the values protected by the Convention, if the exercise of rights under the Convention by a minority group could be conditioned upon majority permission".³⁶⁹

---

bia 2012. Law, Practice and International Standards of Human Rights), Belgrade, 2013, p. 214.

³⁶⁵ Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Serbia 2011. Law, Practice and International Standards of Human Rights)*, Belgrade, 2012. p. 213.

³⁶⁶ Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Serbia 2011. Law, Practice and International Standards of Human Rights)*, Belgrade, 2012. p. 218.

³⁶⁷ Including the Parade and all other non-violent assemblies whose participants may not agree to the holding of the Parade.

³⁶⁸ Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Serbia 2011. Law, Practice and International Standards of Human Rights)*, Belgrade, 2012. p. 214.

³⁶⁹ Belgrade Human Rights Centre, *Ljudska prava u Srbiji 2010. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava (Human Rights in Ser-*

In the judgment of the European Court of Human Rights in the case concerning *Christians against Racism and Fascism vs the United Kingdom*, ” under Article 11 (1) of the Convention, the right to freedom of peaceful assembly is granted to whoever intends to hold a peaceful demonstration... This right cannot be denied because of possible violent counter-demonstrations or because of having violent extremists, who are not part of the organization of the event, join the demonstrators. Even if there is a real danger that the public assembly on the move may turn into rioting for reasons beyond the organizer’s control, such an assembly will not cease to fall under Article 11 (1) of the Convention and any limitation imposed on the assembly must be in line with the provisions of paragraph 2 of this Article”³⁷⁰

---

bia 2010. Law, Practice and International Standards of Human Rights), Belgrade, 2011. p. 167. Reference to the decision of the European Court for Human Rights in the case of *Barankevich vs Russia*, ECHR, App. No. 10519/03 (2007).

³⁷⁰ *Plattform „Ärzte für das Leben“ v. Austria*, ECHR, App. No. 10126/82 (1988).

15. ANEKSI

15.1. *Aneks 1*

Reference

Izveštaji nezavisnih tela

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2010. godinu*, Beograd, 2011.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Redovan%20godisnji%20izvestaj%202010.pdf>

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2011. godinu*, Beograd, 2012.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Poverenik%20redovan%20godisnji%20izvestaj%20za%202011.%20godinu.pdf>

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2012. godinu*, Beograd, 2013.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/godisnji%20izvestaj%202012.pdf>

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2013. godinu*, Beograd, 2014.

http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Redovan_izvestaj_2013.pdf

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Redovan godišnji izveštaj Poverenika za zaštitu ravnopravnosti za 2014. godinu*, Beograd, 2015.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/images/files/Redovan%20godisnji%20izvestaj%20Poverenika%20za%20zastitu%20ravnopravnosti%20za%202014.pdf>

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Zbornik mišljenja preporuka i upozorenja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti*, Beograd, 2011.

http://www.ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/zbornik_misljenja_-_knjizni_blok.pdf

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Zbornik mišljenja, preporuka i upozorenja Poverenika za zaštitu ravnopravnosti*, zbirka II, Beograd 2013.

http://www.ravnopravnost.gov.rs/jdownloads/files/4_opsti_zbornik.pdf

Poverenik za zaštitu ravnopravnosti, *Upozorenje- Napad na „Žene u crnom”*, Beograd 2014.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/upozorenja/napad-na-%E2%80%9E%C5%BEene-u-crnom>

Upozorenje Poverenice 12. septembra 2010. godine, povodom predstojeće Parade ponosa

Upozorenje Poverenice, *Napad na Žene u crnom*, 9.07.2014.

<http://www.ravnopravnost.gov.rs/sr/upozorenja/napad-na-%E2%80%9E%C5%BEene-u-crnom>

Odluka Ustavnog suda UŽ 8463/2012 od 9. jula.

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2007. godinu*, Beograd 2008.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2008. godinu*, Beograd 2009.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2009. godinu*, Beograd 2010.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2010. godinu*, Beograd 2011.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/izvestaji/godisnji-izvestaji>

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2011. godinu*, Beograd 2012.

<http://www.ombudsman.rs/attachments/Redovan%20godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202011%20godinu.pdf>

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2012. godinu*, Beograd 2013.

http://www.ombudsman.rs/attachments/2766_Godi%C5%A1nji%20izve%C5%A1taj%20Za%C5%A1titnika%20graana%20za%202012%20godinu.pdf

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2013. godinu*, Beograd 2014.

http://www.ombudsman.rs/attachments/3237_Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202013%20%20godinu.pdf

Zaštitnik građana, *Redovan godišnji izveštaj za 2014. godinu*, Beograd 2015.

http://www.ombudsman.rs/attachments/3733_Godisnji%20izvestaj%20Zastitnika%20gradjana%20za%202014.pdf

Zaštitnik građana, *Posebni izveštaji - LGBT populacija u Srbiji - stanje ljudskih prava i društveni položaj*, Beograd 2011.

Zaštitnik građana, *Mišljenje Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije povodom najave održavanja javnog skupa neonacističkih i sličnih organizacija*, Beograd 2008.

http://www.ombudsman.rs/attachments/243_243_Misljenje%20-%20Zabrana%20skupova.pdf

Zaštitnik građana, *Postupci kontrole - Zabrana skupa bez objašnjenja*, Beograd 2015.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2012-02-07-14-03-33/3674-2015-01-27-14-29-05>

Zaštitnik građana, *Saopštenje - Mišljenja i preporuke nezavisnih tela – smernice za unapređenje položaja LGBT zajednice*, Beograd 2014.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/3464-2014-09-23-14-35-11>

Zaštitnik građana, *Saopštenje - Saopštenje povodom napada na učesnike Kvir Beograd festivala*, Beograd 2008.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/232-2008-09-23-09-51-59>

Zaštitnik građana, *Saopštenje o sprečavanju neonacističkih skupova od strane Ministarstva unutrašnjih poslova Republike Srbije*, Beograd 2008.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/246-2008-10-13-14-16-47>

Zaštitnik građana, *Saopštenje za javnost Zaštitnika građana Saše Jankovića povodom predstojećeg Dana ponosa*, Beograd 2009.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/522-2009-06-26-16-45-46>

Zaštitnik građana, *Saopštenje za javnost Zaštitnika građana povodom predstojeće Povorke ponosa*, Beograd 2009.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/602-2009-09-17-14-26-53>

Zaštitnik građana, *Odgovornost za štetu i nasilje imaju oni koji ga organizuju, sprovode i tolerišu*, Beograd 2011.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/1511-2011-09-29-09-40-51>

Zaštitnik građana, *Saopštenje - Zaštitnik građana i Poverenica za zaštitu ravnopravnosti: Parada ponosa da protekne bezbedno i bez incidenata*, Beograd 2013.

<http://www.ombudsman.rs/index.php/lang-sr/2011-12-25-10-17-15/3955-2013-09-14-06-21-25>

Ministarstvo unutrašnjih poslova RS, *Odgovor Zaštitniku građana na Mišljenje Ministarstvu unutrašnjih poslova Republike Srbije povodom najave održavanja javnog skupa neonacističkih i sličnih organizacija*, Beograd 2008.

http://www.ombudsman.rs/attachments/243_odgovor%20MU-Pa.jpg

Izveštaji nevladinih organizacija

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Jugoslaviji 1999. : pravo i praksa u Saveznoj Republici Jugoslaviji i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2000.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-jugoslaviji-1999.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Jugoslaviji 2000. : pravo i praksa u Saveznoj Republici Jugoslaviji i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2001.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srj-2000.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Jugoslaviji 2001. Pravo, praksa i pravna svest u Saveznoj Republici Jugoslaviji i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2002.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-jugoslaviji-2001.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji i Crnoj Gori 2003. Pravo, praksa i pravna svest u Srbiji i Crnoj Gori i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2004.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-scg-2003.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji i Crnoj Gori 2005. Pravo, praksa i pravna svest u Srbiji i Crnoj Gori i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2006.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2005.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2006. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2007.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2006.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2007. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2008.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2007.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2008. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2009.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2008.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2009. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2010.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2009.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2010. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2011.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2010-.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2011. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2012.

<http://bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2013/04/ljudska-prava-u-srbiji-2011.pdf>

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2012. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2013.

http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wpcontent/uploads/2013/04/Ljudska_prava_u_Srbiji_2012.pdf

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2013. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2014.

http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/04/Ljudska-prava-u-Srbiji_2013.pdf

Beogradski centar za ljudska prava, *Ljudska prava u Srbiji 2014. Pravo, praksa i međunarodni standardi ljudskih prava*, Beograd 2015.

<http://www.bgcentar.org.rs/bgcentar/wp-content/uploads/2014/01/Ljudska-prava-u-Srbiji-2014.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba za 2007. godinu*, Beograd 2007.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izveštaj-2007.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba za 2008. godinu – “Ovo je zemlja za nas”*, Beograd 2009.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izveštaj-2008.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba za 2009. godinu – “Nema povlačenja, nema predaje”*, Beograd 2010.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izveštaj-2009.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba za 2010. godinu – “Korak po korak”*, Beograd 2011.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/04/GSA-izveštaj-2010.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji za 2011. godinu-“Sloboda se ne dobija, sloboda se osvaja”*, Beograd 2012.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2012/05/GSA-izveštaj-2011.pdf>

GSA, *Godišnji Izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji za 2012. godinu*, Beograd 2013.

<http://gsa.org.rs/izvestaji/GSA-izvestaj-2012.pdf>

GSA, *Godišnji izveštaj o stanju ljudskih prava LGBT osoba u Srbiji za 2014. godinu*, Beograd 2015.

<http://gsa.org.rs/wp-content/uploads/2015/03/GSA-izveštaj-2014.pdf>

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, *Godišnji izveštaj za 2001.- Ljudska prava u tranziciji – Srbija 2001*, Beograd 2002.

Helsinški odbor za ljudska prava u Srbiji, *Godišnji izveštaj za 2002. – Ljudska prava u senci senzacionalizma, Srbija 2002*, Beograd 2003.

Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2010. godinu*, Beograd 2011.

http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/izvestaj_2010_SR.pdf

Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2011. godinu*, Beograd 2012.

<http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/08/Godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taj-o-polo%C5%BEaju-LGBTIQ-populacije-u-Srbiji-2011..pdf>

Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2012. godinu*, Beograd 2013.

http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2013/07/izvestaj_2012SR_web.pdf

Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2013. godinu*, Beograd 2014.

<http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/Godi%C5%A1nji-izve%C5%A1taj-o-polo%C5%BEaju-LGBTIQ-populacije-u-Srbiji-za-2013.-godinu.pdf>

Labris, *Godišnji izveštaj o položaju LGBTIQ populacije u Srbiji za 2014. godinu*, Beograd 2015.

<http://labris.org.rs/wp-content/uploads/2014/07/labris-SRB-WEB.pdf>

Mreža Odbora za ljudska prava u Srbiji – CHRIS, Komitet pravnika za ljudska prava – YUCOM i Beogradski centar za ljudska prava, *Praćenje ostvarivanja prava na slobodu okupljanja*, 23.02.2013.

[http://chris-network.org/2013/02/pracenje-ostvarivanja-pravana-slobodu-okupljanja/#lightbox\[grouped\]/0/](http://chris-network.org/2013/02/pracenje-ostvarivanja-pravana-slobodu-okupljanja/#lightbox[grouped]/0/)

YUCOM, *Izveštaj o bezbednosti i zaštiti branitelja ljudskih prava-Parada ponosa u Beogradu, 10. oktobar 2010.*, Beograd 2010.

http://www.yucom.org.rs/upload/vestgalerija_86_5/1291291749_GS0_Parada_ponosa_u_Beogradu_izvestaj_fin.pdf

YUCOM, *Izveštaj o radu za 2013.godinu*, Beograd 2013.

http://www.yucom.org.rs/wp-content/uploads/2015/04/YUCOM_GI_2013_web.pdf

YUCOM, Saopštenje - *Pokrenuti proces izrade novog Zakona o okupljanju građana*, Beograd 2015.

<http://www.yucom.org.rs/pokrenuti-proces-izrade-novog-za-kona-o-okupljanju-gradana/>

YUCOM, *Saopštenje - Još jedna odbrana slobode okupljanja Žena u crnom za Dan žena 15. maj 2014.*

<http://www.yucom.org.rs/rest.php?tip=vest&idSek=4&idSubSek=4&id=602&status=drugi>

Međunarodni izvori

Amnesty International Public Statement, *URGENT ACTION - Serbia: Belgrade pride must go ahead*, 2011.

file:///C:/Users/skynet/Downloads/eur700142011en.pdf

Amnesty International Public Statement, *Serbian government should provide its full support to the Belgrade Pride*, 2011.

file:///C:/Users/skynet/Downloads/eur700152011en.pdf

Amnesty International Public Statement, *Amnesty International supports the Belgrade Pride*, 2011.

file:///C:/Users/skynet/Downloads/eur700202011en.pdf

Amnesty International Public Statement, *Banning of Belgrade Pride is a dark day for human rights in Serbia*, 2011.

<https://www.amnesty.org/en/latest/news/2011/09/banning-belgrade-pride-dark-day-human-rights-serbia/>

Amnesty International Public Statement, *Serbia: 2013 Belgrade Pride March in jeopardy*, 2013.

<https://www.amnesty.org/en/documents/eur70/015/2013/en/>

Amnesty International Public Statement, *Serbia must commit to ensure the protection of LGBTI people*, 2013.

file:///C:/Users/skynet/Downloads/eur700162013en.pdf

Human Rights Watch, *World Report 2014*, New York 2014.

https://www.hrw.org/sites/default/files/wr2014_web_0.pdf

Human Rights Watch Statement, *US/Serbia: US Should Press Rights Issues*, 2015.

<https://www.hrw.org/news/2015/06/01/us/serbia-us-should-press-rights-issues>

Human Rights Watch Statement, *Serbia: Revoke Ban on Belgrade Pride Parade Violates Freedom of Assembly, Expression*, 2012.

<https://www.hrw.org/news/2012/10/05/serbia-revoke-ban-belgrade-pride-parade>

Human Rights Watch, *Letter to The President of the Republic of Serbia*, 2009.

<http://www.hrw.org/news/2009/11/16/letter-president-republic-serbia>

Human Rights Watch, *Letter to The Vice Prime Minister for European Integration*, 2009.

<http://www.hrw.org/news/2009/03/10/letter-vice-prime-minister-european-integration>

The ODIHR and Council of Europe's Venice Commission Guidelines on Freedom of Peaceful Assembly <http://www.osce.org/odihr/73405?download=true>

Opinion no. 597/2010 ODIHR Opinion-Nr.: FOA – SERB/165/2010 CDL-AD(2010)031 Or. Engl European Commission for Democracy through Law (Venice Commission) Joint Opinion on the Public Assembly Act of the Republic of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR Adopted by the Venice Commission at its 84th Plenary Session (Venice, 15-16 October 2010) Strasbourg, Warsaw, 18 October 2010. <http://www.osce.org/serbia/73335?download=true>

OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights Report Monitoring of Freedom of Peaceful Assembly in Selected OSCE Participating States (May 2011 – June 2012). Warsaw 9 November 2012

<http://www.osce.org/odihr/97055?download=true>

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). *Compilation of Venice Commission Opinions concerning Freedom of Assembly* (revised July 2014)

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2014\)003-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2014)003-e)

OSCE/ODIHR, *Handbook on Monitoring Freedom of Peaceful Assembly*, (Warsaw, 2011)

OSCE/ODIHR and the Venice Commission, *Guidelines on Political Party Regulation*, (Warsaw, 2011)

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission), CDL-PI(2014)004, *Compilation of Venice Commission opinions concerning freedom of assembly*, Strasbourg 2014.

[http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI\(2014\)004-e](http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-PI(2014)004-e)

CDL-AD(2009)035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §14

CDL-AD(2009)034, *Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §20

CDL-AD(2010)050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §41;

CDL-AD(2010)033, *Joint Opinion on the Law on Peaceful Assemblies of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §20

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §36

CDL-AD(2010)049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on assemblies of the Republic Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §62

CDL-AD(2007)042, *Opinion on the Draft Amendments to the Law on Freedom of Assembly of Azerbaijan*, §22

CDL-AD(2009)052, *Joint Opinion on the Order of Organising and Conducting Peaceful Events of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §53

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §49

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §11

CDL-AD(2009)035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §18

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §45

CDL-AD(2010)049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §§29-30

CDL-AD(2010)050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43;

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §102

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §32

CDL-AD(2010)033, *Joint Opinion on the Law on Peaceful Assemblies of Ukraine by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §35

CDL-AD (2008)025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §11, e

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR - Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §94;

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia, by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §37

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §36;

CDL-AD(2008)025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §42

CDL-AD(2010)050, *Joint Opinion on the Draft Law on Peaceful Assemblies of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §80

CDL-AD(2009)035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §39,55

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §7

CDL-AD(2010)049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §61

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §51

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §40; see also §85

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, J, and §52

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §44

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §47

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §112

CDL-AD(2009)035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §58;

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, G;

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5;

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, t

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §50

CDL-AD(2008)025, *Joint Opinion on the Amendments to the Law on the Right of Citizens to Assemble Peaceably, Without Weapons, to Freely Hold Rallies and Demonstrations of the Kyrgyz Republic by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §48;

CDL-AD(2009)035, *Opinion on the Draft Law on Meetings, Rallies and Manifestations of Bulgaria*, §60

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §46

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §16

CDL-AD(2010)016, *Joint Opinion on the Act on Public Assembly of the Sarajevo Canton (Bosnia and Herzegovina) by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §5

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43

CDL-AD(2012)006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §103; see also §106 and §107

CDL-AD(2010)049, *Interim Joint Opinion on the Draft Law on Assemblies of the Republic of Armenia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §43

CDL-AD (2012)006, *OSCE/ODIHR-Venice Commission Joint Opinion on Law on Mass Events in the Republic of Belarus*, §114

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §§26-27

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, I

CDL-AD(2010)031, *Joint Opinion on the on the Public Assembly of Serbia by the Venice Commission and OSCE/ODIHR*, §13, H

Plattform „Ärzte für das Leben“ protiv Austrije, ECHR, App. No. 10126/82 (1988).

Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Serbia Communications, First Report, REFERENCE: AL G/SO 214 (67-17) Assembly & Association (2010-1) G/SO 214 (107-9) SRB 1/2011, Office of the High Commissioner for Human Rights, United Nations, 2011. [https://spdb.ohchr.org/hrdb/19th/AL_Serbia_28.10.2011_\(1.2011\).pdf](https://spdb.ohchr.org/hrdb/19th/AL_Serbia_28.10.2011_(1.2011).pdf)

Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Serbia Communications, Third Report, REFERENCE: AL G/SO 214 (67-17) Assembly & Association (2010-1) G/SO 214 (107-9) SRB 1/2013, Office of the High Commissioner for Human Rights, United Nations, 2013. [https://spdb.ohchr.org/hrdb/24th/public_-_AL_Serbia_03.04.13_\(1.2013\).pdf](https://spdb.ohchr.org/hrdb/24th/public_-_AL_Serbia_03.04.13_(1.2013).pdf)

Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Serbia Communications: May 1, 2011 To February 28, 2014. <http://freeassembly.net/rapporteur-reports/serbia-communications/>

UN International Covenant on Civil and Political Rights, 1966. <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>

Teorijski izvori

Kostić Dejan (2014). *Pravo na štrajk u međunarodnom i uporednom radnom pravu, disertacija*. Univerzitet u Kragujevcu, Pravni fakultet

Vranjanac Dušan (1997). Sloboda javnog okupljanja u Velikoj Britaniji. *Strani pravni život*, br. 3, 25-33.

Petrov Vladan, Simović Darko, Jugović Sreten, (2015), The enforcement and protection of freedom of assembly in Republic of Serbia. In: *Archibald Reiss Days*. Kriminalističko policijska akademija, Beograd. Ur: Đorđe Đorđević. Vol, 2. 259 – 255

Gardašević Đorđe (2011) Pravo na javno okupljanje u hrvatskom i komparativnom pravu. *Zbornik radova Pravnog fakulteta u Splitu*, br. 3, 487-519.

Dajović Goran (1999). Sloboda javnog okupljanja u Francuskoj i Švajcarskoj. *Strani pravni život*, br. 1-2, 29-38.

Radulović Ljiljana (1993) Krivično delo sprečavanja ili ometanja javnog skupa (čl.76 KZ Republike Srbije). *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, 284-294.

Mitrović Ljubinko (2012). Javno okupljanje u pravu Republike Srpske. *Godišnjak Fakulteta pravnih nauka*, br. 2, 112-123.

Ilić Marko (2015). *Zabrana diskriminacije u odnosu na LGBT osobe u Republici Srbiji*, Inicijativa mladih za ljudska prava.

Paunović Milan, Vučković-Šahović Nevena (1992). Međunarodni standardi prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja. *Anali Pravnog fakulteta u Beogradu*, vol. 40, br. 5, 416-427.

Đurđević Nenad (2009). Sloboda okupljanja prema Evropskoj konvenciji o ljudskim pravima i povelji o osnovnim pravima, *Pravni sistem Srbije i standardi Evropske unije i Saveta Evrope*, knjiga 4, Pravni fakultet Kragujevac, 479-492.

Nikolić Oliver (2002). Sloboda okupljanja i udruživanja. *Strani pravni život*, (1-3), 147-156.

Nikolić Oliver (2012). Zabrana diskriminacije LGBT populacije i sloboda okupljanja i udruživanja u *Usklađivanje prava Republike Srbije sa pravnim tekovinama EU : prioriteti, problemi, perspektive*, Institut za uporedno pravo, 139-151.

Radonja Dubljević (2013). Pravo na javno okupljanje. *Republika*. 560-563.

Jančić Melanija (2013). Sloboda mirnog okupljanja i zabrana diskriminacije na osnovu seksualne orijentacije. *Temida*. 16.2, 149-168.

Gajin Saša Diskriminacija u Srbiji 2014, Izveštaj Koalicije protiv diskriminacije, Centar za unapređivanje pravnih studija, Beograd, 2015.

Miletić Slobodan (2007). Odnos sloboda kretanja i okupljanja sa policijskim poslovima i ovlašćenjima u *Ustav Republike Srbije, krivično zakonodavstvo i organizacija pravosuđa*. Srpsko udruženje za krivičnopravnu teoriju i praksu, 432-440.

Mihailović Srećko (ed.), Zoran Stojiljković, Dušan Torbica, Vojislav Mihailović, *Sindikati u medijima*, Fondacija Fridrih Ebert, Centar za razvoj sindikalizma, Beograd 2012.

Mihailović Srećko (ed.), Zoran Stojiljković, Dušan Torbica, Vojislav Mihailović, *Sindikati u medijima*, Centar za razvoj sindikalizma, Beograd 2011.

Mišambled Rober, (2015), *Istorija nasilja, od kraja srednjeg veka do danas*, Novi Sad: Akademska knjiga.

Barović Vladimir (2010). Bezbednosni izazovi novinarskog izveštavanja sa građanskih okupljanja kao kriznih situacija visokog rizika, *Bezbednost*, broj 2: Beograd, 134–148.

Barović Vladimir (2011). Regionalna saradnja pri izveštavanju sa građanskih okupljanja - kriznih situacija visokog rizika, *Mesto i značaj medijskih studija za međuregionalnu saradnju* : zbornik radova. 139-157.

Barović Vladimir (2010). Izveštavanje elektronskih medija sa javnih skupova građana, *Godišnjak Filozofskog fakulteta*, knj. 35, sv. 1. 99-112.

Dimitrijević Vojin (2010). Ograničenja slobode udruživanja i srodnih prava dozvoljena u međunarodnom pravu u *Ustavno ograničenje slobode udruživanja*, Zbornik radova, Ustavni sud Republike Srbije i Evropska komisija za demokratiju putem prava – Venecijanska komisija, Prvo izdanje, 63-81.

Ivošević Zoran (2008). Okupljanje građana i odgovornost za štetu. *Izbor sudske prakse*, (11), 28-29.

Mršević Zorica (2007). *Ka demokratskom društvu - sloboda javnog okupljanja, pravo svih*, Institut društvenih nauka, Beograd.

Mršević Zorica (2007). Sloboda javnog okupljanja - pravo svih: implikacije međunarodnog prava na organizovanje “parade ponosa”. *Pravni život : časopis za pravnu teoriju i praksu*, br. 14, 691-706.

Mršević Zorica (2007). Kršenje slobode javnog okupljanja. *Glasnik advokatske komore Vojvodine*, br 11-12, 417-431.

Mršević Zorica (2009). Sloboda javnog okupljanja između politike i međunarodnog prava. *Strani pravni život*, br. 2, 315-344.

Mršević Z., (2015) OEBS/ODIHR standardi regulisanja javnog okupljanja - primer Srbije. 449- 465

Urednice Mina Zirojević, Vesna Ćorić. U: *ČETRDESET godina od potpisivanja helsinškog završnog akta = 40 years since the signing of the Helsinki final act*. Institut za uporedno pravo. Beograd.

Ivošević Zoran (2008). Okupljanje građana i odgovornost za štetu. *Izbor sudske prakse*, (11), 28-29.

Nikač Željko (2014). Sloboda javnog okupljanja i aktivnosti policije MUP RS na zaštiti prava na život i drugih vrednosti. *Pravni život*, (9), 227-248.

Propisi i javne politike

Ustav Republike Srbije, 2006.

http://paragraf.rs/propisi/ustav_republike_srbije.html

Zakon o okupljanju građana (*Službeni glasnik RS*, br. 51/92, 53/93, 67/93, 17/99, 33/99 i 48/94; *Službeni list SRJ*, broj 21/01; *Službeni glasnik RS*, br. 29/01 i 101/05)

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_okupljanju_gradjana.html

Zakon o štrajku, (*Sl. list SRJ*, br. 29/96; *Sl. glasnik RS*, br. 101/2005 - dr. zakon i 103/2012 - odluka US)

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_strajku.html

Zakon o policiji (*Sl. glasnik RS*, br. 101/2005, 63/2009 - odluka US, 92/2011 i 64/2015)

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_policiji.html

Zakon o javnom redu i miru (*Sl. glasnik RS*, br. 51/92, 53/93, 67/93, 48/94, 101/2005 - dr. zakon i 85/2005 - dr. zakon) http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_javnom_redu_i_miru.html

Krivični Zakonik (*Sl. glasnik RS*, br. 85/2005, 88/2005 - ispr., 107/2005 - ispr., 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013 i 108/2014)

http://www.paragraf.rs/propisi/krivicni_zakonik.html

Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, (*Sl. glasnik RS*, br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010)

http://www.paragraf.rs/propisi/zakon_o_slobodnom_pristupu_informacijama_od_javnog_znacaja.html

Rešenje o određivanju prostora za okupljanje građana u Beogradu (*Službeni list grada Beograda*, broj 13/97)

Odbor za administrativno-budžetska i mandatno imunitetska pitanja, *Odluka o unutrašnjem redu u zgradi Narodne skupštine*, Narodna skupština Republike Srbije, 2015.

Strategija prevencije i zaštite od diskriminacije, 2012, 44

http://www.ljudskaprava.gov.rs/images/pdf/Strategija_jul_2013.pdf

Akcioni plan za primenu Strategije prevencije i zaštite od diskriminacije za period od 2014. do 2018.godine

http://www.rsjp.gov.rs/strateg/36/obr/AP_Nacrt%20CI-STO_3107.pdf

Odluka Ustavnog suda u pogledu skupa povodom 8. marta Žena u crnom

<http://www.ustavni.sud.rs/page/jurisprudence/35/>.

Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-270/12

Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-355/12

Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-80/13

Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-81/13

Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-82/13/

Prijava opštini Savski venac, 352-234/12 od 14.09.2012.

Gradska opština Savski venac, Rešenje broj 352-350/2012 od 18.09.2012.

Prijava Gradskoj upravi grada Beograda, Sekretarijat za saobraćaj 3449-225/12, od 10.05.2012.

Grad Beograd, Gradska uprava grada Beograda, Sekretarijat za saobraćaj, Saglasnost IV-05, br. 344.9-225/12, od 13.09.2012.

Prijava JKP Zelenilo Beograd, 4599/3 od 18.09.2012.

JKP Zelenilo Beograd, Saglasnost II/1 broj 4599/2 od 14.09.2012.

Direkcija za javni prevoz, Molba za saglasnost Izmene javnog saobraćaja i izmeštanje okretnice Slavija 3463-188 od 17.09.2012.

JKP Gradska čistoća, molba za izmeštanje kontejnera 16904 od 17.09.2012.

JKP Zelenilo, molba za uklanjanje žardinjera 4993/3 od 18.09.2012.

JKP Parking servis, molba za uklanjanje mirujućeg saobraćaja 6558 od 18.09.2012.

Uprava grada Beograda, molba za ustupanje zapreka za mase 431 od 19.09.2012.

JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, molba za ustupanje na korišćenje cisterne 38342 od 17.09.2012.

Gradski zavod za hitnu medicinsku pomoć, molba za ustupanje na korišćenje jednog vozila hitne pomoći od 26.09.2012.

Policajska uprava za grad Beograd, Prijava za održavanje javnog skupa 212-1126/12, 212-298, 212-1066 od 04.12.2012.

Dopis Gradskog sekretarijata za saobraćaj, IV-05 broj 344.16-125/13

Dopis gradske opštine Stari grad, I-01 broj 037-4/2013, od 22.02.2013.

Dopis gradske opštine Vračar, broj 920/1-11/2013, od 27.02.2013.

Dopis JKP Zelenilo Beograd, II/1: 1330/2, od 28.02.2013.

Dopis JKP Beograd put broj IV/9 7612/2013, od 12.03.2013.

Dopis JKP Gradska čistoća, broj 2792 od 08.03.2013.

Dopis JKP Parking servis, broj 1498/3, od 27.02.2013.

Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, broj 6236/1, od 13.03.2013.

208

Dopis gradske opštine Stari grad, VII-01 broj 037-6/13, od 07.03.2013.

Dopis JKP Zelenilo Beograd, II/1 broj 1630/4, od 08.03.2013.

Dopis JKP Parking servis, broj 1654/1 od 15.03.2013.

Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, broj 7733/4, od 13.03.2013.

Dopis JKP Parking servis, broj 1654/1 od 15.03.2013.

Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, broj 7733/4, od 13.03.2013.

Dopis gradske opštine Stari grad, VII-01 broj 037-7/13, od 07.03.2013.

Dopis JKP Zelenilo Beograd II/1 broj 1630/2, od 08.03.2013.

Dopis JKP Parking servis, broj 1652/1, od 15.03.2013.

Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija broj 7733/6, od 13.03.2013

Dopis gradske opštine Savski venac broj I-01-6-26-9/2013, od 07.03.2013.

Dopis JKP Zelenilo, II/1 broj 1630/3, od 08.03.2013.

Dopis JKP Parking servis, broj 1653/1, od 15.03.2013.

Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, broj 7733/5, od 13.03.2013.

Ministarstvo unutrašnjih poslova, *Rešenje o zabrani javnog skupa i javnog skupa u pokretu udruženja „Parada ponosa Beograd”*, Policijska uprava za grad Beograd, 01/2 broj: 212-332/12.

Mediji

Beta, *NUNS protestuje zbog otpuštanja u kompaniji Ringier Axel Springer Srbija*, 26.05.2015

Beta, *Protesti sindikata ispred Vlade zbog ZOR*, 12.07.2014.

Beta, *Sindikati ne odustaju od protesta*, 09.03.2015.

Beta, *Više od hiljadu prosvetara na protestu u Beogradu*, 22.12.2014.

Blic, *BLOKADA Studenti na „Železničkoj stanici” sa nezadovoljnim radnicima*, 12.11.2014.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/510349/BLOKADA-Studenti-na-Zeleznickoj-stanici-sa-nezadovoljnim-radnicima>

Blic, *BLOKADA U RAKOVICI Nakon današnjeg protesta radnici IMR-a pozvani u Ministarstvo privrede*, 28.05.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/562857/BLOKADA-U-RAKOVICI-Nakon-danasnjeg-protesta-radnici-IMRa-pozvani-u-Ministarstvo-privrede>

Blic, *Burne reakcije NVO zbog zabrane skupa #sedamhiljada*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574432/Burne-reakcije-NVO-zbog-zabrane-skupa-sedamhiljada>

Blic, *Dveri: Pozdravljamo zabranu skupa #sedamhiljada, ne razumemo zašto su i nama zabranili okupljanje*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574442/Dveri-Pozdravljamo-zabranu-skupa-sedamhiljada-ne-razumemo-zasto-su-i-nama-zabranili-okupljanje>

Blic, *GSP sindikati održali protest, podržali kolege koje su žrtve napada*, 22.10.2014.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/504747/GSP-sindikati-odrzali-protest-podrzali-kolege-koje-su-zrtve-napada>

Blic, *Miran protest radnika „Železnice” ispred Gradske uprave*, 02.04.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/547530/Miran-protest-radnika-Zeleznice-ispred-Gradske-uprave>

Blic, *Nastavak protesta „Spasimo nauku”, odgovori ministarstva neprihvatljivi*, 05.07.2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/392012/Nastavak-protesta-Spasimo-nauku-odgovori-ministarstva-neprihvatljivi>

Blic, *NVO pozivaju nadležne da obezbede skup „Sedam hiljada“*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574365/NVO-pozivaju-nadlezne-da-obezbede-skup-Sedam-hiljada>

Blic, *Opsada zbog Srebrenice- Tri rizična skupa u centru Beograda u isto vreme*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574286/OPSADA-ZBOG-SREBRENICE-Tri-rizicna-skupa-u-centru-Beograda-u-isto-vreme>

Blic, *PROTEST Advokati ispred Ustavnog suda najavili okupljanja svakog radnog dana*, 5.12.2014.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/516981/PROTEST-Advokati-ispred-Ustavnog-suda-najavili-okupljanja-svakog-radnog-dana>

Blic, *Protest radnika Industrije motora Rakovica: „Nećemo da klečimo i molimo, verujemo u naš rad!“*, 26.05.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/562273/Protest-radnika-Industrije-motora-Rakovica-Necemo-da-klecimo-i-molimo-verujemo-u-nas-rad>

Blic, *Protest sindikata u centru Beograda: „Ko tebe štednjom, ti njega štrajkom“*, 01.05.2014.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/462039/Protest-sindikata-u-centru-Beograda-Ko-tebe-stednjom-ti-njega-strajkom>

Blic, *PROTEST Više hiljada ljudi okupilo se povodom Međunarodnog praznika rada*, 01.05.2015.

Blic, *Protest zaposlenih u zdravstvu Vojvodine*, 11.12.2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/426561/Protest-zaposlenih-u-zdravstvu-Vojvodine>

Blic, *Protest 2.000 naučnika, Obradović odbio da razgovara o ostavci*, 02.07.2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/391239/Protest-2000-naucnika-Obradovic-odbio-da-razgovara-o-ostavci>

Blic, *Radnici u Kragujevcu protestovali sa posmrtnim krstovima*, 20.02.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/536438/Radnici-u-Kragujevcu-protestovali-sa-posmrtnim-krstovima>

Blic, *Skup Žena u crnom povodom godišnjice zločina u Srebrenici*, 10.07.2015. <http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574383/Skup-Zena-u-crnem-povodom-godisnjice-zlocina-u-Srebrenici>

Blic, *Stefanović: Zabrana okupljanja pred Skupštinom doprineće radu bez pritiska*, 05.06.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Tema-Dana/565269/Stefanovic-Zabrana-okupljanja-pred-Skupstinom-doprinece-radu-bez-pritiska>

Blic, *Stojanović: Država ponovo pokazuje da ne shvata šta je sloboda okupljanja*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574407/Stojanovic-Drzava-ponovo-pokazuje-da-ne-shvata-sta-je-sloboda-okupljanja>

Blic, *ŠTRAJK LEKARA Leče ljude, a ni sami nemaju overene zdravstvene knjižice*, 02.06.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/564180/STRAJK-LEKARA-Lece-ljude-a-ni-sami-nemaju-overene-zdravstvene-knjizice>

Blic, *UGS „Nezavisnost“: Socijalni dijalog je ubijen*, 27.09.2013.

<http://www.blic.rs/Vesti/Drustvo/408177/UGS-Nezavisnost-Socijalni-dijalog-je-ubijen>

Blic, *ULIČNI PROTEST Bivši radnici „Želvoza“ pištaljkama traže plate i doprinose*, 22.06.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Srbija/569647/ULICNI-PROTEST-Bivsi-radnici-Zelvoza-pistoljkama-traze-plate-i-doprinose>

Blic, *Zajović: Zabrana sutrašnjeg skupa je vređanje odgovornih građana Srbije*, 10.07.2015.

<http://www.blic.rs/Vesti/Politika/574413/Zajovic-Zabrana-sustrasnjeg-skupa-je-vredjanje-odgovornih-gradjana-Srbije>

Blic, *Zakupci iz „Depoa“ završili protest, Bulevar odblokiran!*, 02.12.2014.

<http://www.blic.rs/Vesti/Beograd/516038/Zakupci-iz-Depoa-završili-protest-Bulevar-odblokirani>

B92, *Danas protest „Stop uništavanju kulture“*, 22.06.2013.

http://www.b92.net/kultura/vesti.php?nav_category=1087&yy=2013&mm=06&dd=22&nav_id=725310

B92, *KiM: Protest bivših radnika MUP-a*, 18.03.2015.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=18&nav_id=969994

B92, *KV: Protest radnika Fabrike vagona*, 13.01.2014.

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=01&dd=13&nav_id=799431

B92, *Niš: Protest radnika JKP zbog plata*, 27.03.2015.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=27&nav_id=973664

B92, *Novi protest radnika Fabrike vagona*, 14.01.2014.

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=01&dd=14&nav_id=799689

B92, *Novi protest radnika „14. oktobra“*, 19.11.2013.

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=11&dd=19&nav_id=779428

B92, *Protest prosvetara danas u Beogradu*, 17.03.2015.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=03&dd=17&nav_id=969266

B92, *Protest radnika JKP Informatike u Novom Sadu*, 03.04.2015.

http://www.b92.net/video/vesti.php?yyyy=2015&mm=04&dd=03&nav_id=976639

B92, *Protest radnika Jumka*, 22.09.2014.

http://www.b92.net/video/vesti.php?yyyy=2014&mm=09&dd=22&nav_id=902741

B92, *Protest radnika „Petrohemije”*, 28.11.2013.

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2013&mm=11&dd=28&nav_id=782975

B92, *Protest radnika Precizne mehanike*, 10.06.2014.

http://www.b92.net/biz/vesti/srbija.php?yyyy=2014&mm=06&dd=10&nav_id=859146

B92, *Protest radnika, šetala i policija*, 14.11.2012.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2012&mm=11&dd=14&nav_category=12&nav_id=660078

B92, *Protest radnika u EI Niš*, 15.07.2013.

http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2013&mm=07&dd=15&nav_category=12&nav_id=732756

Danas, *FAP opseo prugu, radnici ne veruju u brojna obećanja*, 31.10.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/fap_opseo_prugu_radnici_ne_veruju_u_brojna_obecanja.723.html?news_id=270328

Danas, *Ne daju vodu i svojimu*, 30.11.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/ne_daju_vodu_i_svojinu.723.html?news_id=229228

Danas, *Novi Pazar: Koji Prvi maj, isplatite nam dugove*, 29.04.2012.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/novi_pazar_koji_prvi_maj_isplatite_nam_dugove.723.html?news_id=239229

Danas, *NOVI PAZAR: Neobavešteni radnici*, 06.02.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/novi_pazar_neobavesteni_radnici_.723.html?news_id=255467

Danas, *Novi Pazar: Razlika na ruke*, 3.03.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/novi_pazar_razlika_na_ruke.723.html?news_id=210786

Danas, *Novi Sad: U senci razjedinjenosti*, 29.04.2012.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/novi_sad_u_senci_razjedinjenosti.723.html?news_id=239227

Danas, *Ogledalo sindikalne (ne)organizovanosti*, 29.04.2014.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/ogledalo_sindikalne_neorganizovanosti.723.html?news_id=280710

Danas, *Pet minuta do dvanaest*, 29.04.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/pet_minuta_do_dvanaest.723.html?news_id=214490

Danas, *Pištaljka protiv mahinacija i mobinga*, 11.10.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/pistaljka_protiv_mahinacija_i_mobinga.723.html?news_id=225625

Danas, *Protesti samo u Kruševcu i Beogradu*, 29.04.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/protesti_samo_u_krusevcu_i_beogradu.723.html?news_id=214496

Danas, *Protest zbog plata i udžbenika Prvi dan nove školske godine opet obeležili štrajkovi*, 01.09.2014.

Danas, *Radnička blokada i građanska kontrablokada*, 31.10.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/radnicka_blokada_i_gradjanska_kontrablokada.723.html?news_id=270329

Danas, *Radikalizacija protesta od ponedeljka*, 29.05.2015.

Danas, *Radnici igraju po taktu poslodavca*, 27.11.2014.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/radnici_igraju_po_taktu_poslodavca.723.html?news_id=293237

Danas, *Radnici sve manje veruju sindikatima*, 30.08.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/radnici_sve_manje_veruju_sindikativima.723.html?news_id=222599

Danas, *Sindikalna vatra tinja u više kolona*, 29.04.2014.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/sindikalna_vatra_tinja_u_vise_kolona_.723.html?news_id=280716

Danas, *Sindikati ležerni, novinari neupućeni*, 8.03.2012.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/sindikati_lezerni_novinari_neupuceni.723.html?news_id=235598

Danas, *Sindikati nedovoljno agresivni u komunikaciji s novinarima*, 05.04.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/sindikati_nedovoljno_agresivni_u_komunikaciji_s_novinarima.723.html?news_id=213015

Danas, *Sindikati nesvesni potrebe usavršavanja*, 02.05.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/sindikati_nesvesni_potrebe_usavršavanja.723.html?news_id=260045

Danas, *Talasaju samo retka sindikalna jezgra*, 17.06.2011.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/talasaju_samo_retka_sindikalna_jezgra.723.html?news_id=217659

Danas, *Tradicionalno razjedinjeni*, 11.06.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/tradicionalno_razjedinjeni.723.html?news_id=262291

Danas, *Uopštena obećanja i konkretna razmimoilaženja*, 29.04.2012.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/uopstena_obecanja_i_konkretna_razmimoilaženja_.723.html?news_id=239235

Danas, *Vazda gazda bez sindikata*, 11.06.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/vazda_gazda_bez_sindikata.723.html?news_id=262294

Danas, *Veliki marš radnika samo san*, 02.05.2013.

http://www.danas.rs/dodaci/radnik/veliki_mars_radnika_samo_san_.723.html?news_id=260059

Danas, *Vlast imuna na proteste*, 02.10.2014.

Danas, *Zamagljivanje bunta i kritike sistema*, 30.11.2011.
http://www.danas.rs/dodaci/radnik/zamagljivanje_bunta_i_kritike_sistema.723.html?news_id=229226

Danas, *Zdravstveni radnici ne odustaju od štrajka*, 06.11.2014.
http://www.danas.rs/dodaci/radnik/zdravstveni_radnici_ne_odustaju_od_strajka.723.html?news_id=292061

Građanske Inicijative i YUCOM traže pokretanje procesa izrade novog Zakona o okupljanju građana, 21.04.2015.
<http://www.gradjanske.org/saopstenje-za-medije-gradanske-inicijative-i-yucom-traze-pokretanje-procesa-izrade-novog-zakona-o-okupljanju-gradana/>

Mondo, *Bez incidenata na performansima Žena u crnom*, 10.07.2015.
<http://mondo.rs/a811151/Info/Drustvo/Protest-Zena-u-crnomispred-Predsednistva-i-na-Trgu-bez-incidentata.html>

MRS, *Protest zaposlenih u Radio Jugoslaviji ispred Vlade Srbije*, 16.04.2015.

Novi magazin, *Protestna šetnja u Zrenjaninu*, 30.04.2015.
<http://www.novimagazin.rs/vesti/protestna-setnja-u-zrenjaninu>

RTS, *Protest penzionera zbog smanjenih penzija*, 15.04.2015.

RTS, *Protest sindikata penzionera*, 28.07.2014.

Slobodna Evropa, *Beograd: Sveće za žrtve genocida u Srebrenici*, 11.07.2015.
<http://www.slobodnaevropa.org/content/beograd-svece-za-zrtve-genocida-u-srebrenici/27121612.html>

Slobodna Evropa, *Beograd: U podne štrajk sindikata*, 16.12.2014.
<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/26746353.html>

Slobodna Evropa, *Dačić pozvao radnike Jumka da prekinu blokadu autoputa*, 12.02.2014.
<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25261727.html>

Slobodna Evropa, *Kragujevac: Protesti radnika zbog neoverenih zdravstvenih knjižica*, 28.02.2013.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/24915006.html>

Slobodna Evropa, *Novi Sad: Radnici sedmi dan blokiraju Dunav*, 01.10.2012.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/24724911.html>

Slobodna Evropa, *Počeo protest radnika Rudnika i topionice „Zajača” u Beogradu*, 14.02.2014.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25263893.html>

Slobodna Evropa, *Proterani aktivisti Falun Gong uoči beogradskog samita*, 18.12.2014.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/rse-saznaje-proterani-aktivisti-falun-gonga/26750607.html>

Slobodna Evropa, *Protest metalaca u Beogradu*, 24.01.2014.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25240750.html>

Slobodna Evropa, *Protest naučnih radnika Srbije u Beogradu*, 02.07.2013.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25033839.html>

Slobodna Evropa, *Protest prosvetara*, 17.03.2015.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/26905008.html>

Slobodna Evropa, *Protest prosvetnih radnika u Čačku jer nisu primili plate za februar*, 24.03.2015.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/protest-prosvetnih-radnika-jer-nisu-perimili-plate-za-februar/26918430.html>

Slobodna Evropa, *Protest radnika PKB ispred Vlade Srbije*, 27.03.2013.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/24940223.html>

Slobodna Evropa, *Protest radnika „Tehnosa” sutra u Beogradu*, 23.09.2012.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/24717396.html>

Slobodna Evropa, *Protest radnika u centru Beograda*, 01.05.2013.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/24973703.html>

Slobodna Evropa, *Protest za kulturu danas u Beogradu*, 22.06.2013.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25024770.html>

Slobodna Evropa, *Protest zbog prodaje „Avala filma”*, 22.04.2015.

<http://www.slobodnaevropa.org/media/video/protest-zbog-prodaje-avala-filma/26972448.html>

Slobodna Evropa, *Sindikati danas organizuju protest i generalni štrajk*, 17.07.2014.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/news/25459863.html>

Slobodna Evropa, *Sindikati počinju štrajk: Plaše se otkaza i smanjenja plata*, 16.07.2014.

<http://www.slobodnaevropa.org/content/sindikati-pocinju-strajk-plase-se-otkaza-i-smanjenja-plata/25459267.html>

Tanjug, *„CELA SRBIJA OD ČETVRTKA U ŠTRAJKU”*, 15.07.2014.

Tanjug, *Policija sprečila radnike IMR da blokiraju prugu*, 27.05.2015.

<http://www.tanjug.rs/full-view.aspx?izb=181127>

Tanjug, *Sindikat penzionera protestuje zbog povećanja poreza na imovinu*, 02.06.2015.

Telegraf, *„Hoće li biti gej parade“ /Dačić od ponedeljka odlučuje da li će dozvoliti šetnju 6.10.*, 14.09. 2013.

<http://www.telegraf.rs/vesti/337779-hoce-li-bit-gej-parade-dacic-od-ponedeljka-odlucuje-da-li-ce-dozvoliti-setnju-6-oktobra>

Telegraf, *Radnici blokirali prugu Kragujevac-Kraljevo*, 10.02.2015.

<http://www.telegraf.rs/vesti/943205-radnici-blokirali-prugu-kragujevac-kraljevo>

UGS Nezavisnost, *Održan protest povodom izmena ZORa i Zakona o PIO*, 18.07.2014.

UGS Nezavnost, *Protest sindikata protiv Zakona o rada*, 18.07.2014.

USS Sloga, *Ponovo okupirana opština*, 4.03.2014.

<http://sloga.org.rs/ponovo-okupirana-opstina/>

USS Sloga, *Prosvetari završili protest, sledi „marš na Beograd“*, 26.01., 22.12. 2014.

USS Sloga, *Protest prosvete – na ivici incidenta*, 17.03.2014.

<http://sloga.org.rs/protest-prosvete-na-ivici-incidenta/>

USS Sloga, *Protest radnika Zastava kamioni*, 11.07.2014.

<http://sloga.org.rs/protest-radnika-zastava-kamioni/>

USS Sloga, *Protestna šetnja radnika JKP „Izvor“*, 14.11.2014.

<http://sloga.org.rs/protestna-setnja-radnika-jkp-izvor/>

USS Sloga, *Udruženi sindikati Srbije Sloga podržali borbu studenata*, 15.10.2014.

USS Sloga, *Završen protest srpskog sindikalnog pokreta*, 10.12.2013.

<http://sloga.org.rs/završen-protest-srpskog-sindikalnog-fronta/>

Večernje novosti, *Jagodinski pivari i dalje brane „čiču“*, 02.06.2015.

<http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:550967-Jagodinski-pivari-i-dalje-brane-cicu>

Večernje novosti, *Prodato filmsko blago „Avala filma“*, 22.04.2015.

<http://www.novosti.rs/vesti/kultura.71.html:544716-Prodato-filmsko-bлаго-Avala-filma>

Večernje novosti, *Protest radnika „Borelija“*, 08.06.2015.

<http://www.novosti.rs/vesti/srbija.73.html:552113-Protest-radnika-Borelija>

Večernje novosti, *Šire se štrajkovi po Srbiji*, 25.11.2014.

<http://www.novosti.rs/vesti/naslovna/drustvo/aktuelno.290.html:521237-Sire-se-strajkovi-po-Srbiji>

15.2. Aneks 2

*Slučaj praktične primene Zakona o okupljanju građana u svetlu zahteva stavljenih pred organizatora jednog javnog skupa*³⁷¹

Inicijativa mladih za ljudska prava sprovela je istraživanje o primeni Zakona o okupljanju građana, Zakona o javnom redu i miru, i drugih akata Grada Beograda vezanih za komunalne poslove u slučaju skupa Parada ponosa 2012. godine, i u slučajevima četiri druga skupa koji su održani u drugoj polovini 2012. i prvoj polovini 2013. godine. Skupovi, čiji je postupak prijavljivanja istraživan i upoređivan sa Paradom ponosa 2012. godine, su skupovi koji su takođe bili u pokretu (sa elementima skupa u stajanju na početku ili kraju skupa), sa trasama koje su po dužini slične ili veće od trase koja je prijavljena za Paradu ponosa 2012. godine, i sa sličnim ili većim brojem očekivanih učesnika kao i u slučaju Parade ponosa. Koristeći se Zakonom o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja,³⁷² Inicijativa mladih je sakupila dokumenta/informacije za prijavljivanje sledećih skupova:

Parada ponosa 2012. godine (skup je planiran za 6. oktobar 2012. godine,³⁷³ ali je zabranjen 3. oktobra 2012. godine³⁷⁴);

³⁷¹ M. Ilić, *Zabrana diskriminacije u odnosu na LGBT osobe u Republici Srbiji*, Inicijativa mladih za ljudska prava, Beograd 2015, 14-20.

³⁷² Zakon o slobodnom pristupu informacijama od javnog značaja, (*Sl. glasnik RS*, br. 120/2004, 54/2007, 104/2009 i 36/2010)

³⁷³ Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-270/12, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁷⁴ *Rešenje o zabrani javnog skupa i javnog skupa u pokretu, udruženja „Parada ponosa Beograd”*, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Policijska uprava za grad Beograd, 01/2 broj: 212-332/12. U obrazloženju rešenja se navodi da se skup zabranjuje jer na skupu može doći do ometanja javnog saobraćaja, ugoržavanja zdravlja, javnog morala ili bezbednosti ljudi i imovine. Do povećanog bezbedonosnog rizika u vezi sa održavanjem Parade ponosa 2012. godine dovelo je i prijavljivanje skupova od

Nikad granica (skup je održan 10. decembra 2012. godine³⁷⁵);

Tražimo pravdu i za srpske žrtve (skup je održan 25. novembra 2012. godine³⁷⁶);

Stop navijačkim žrtvama, u parku Manjež (skup je održan 24. februara 2013. godine³⁷⁷);

Skup Srpske radikalne stranke (skup je održan 24. februara 2013. godine³⁷⁸).

Skup u pokretu „Beogradska parada ponosa 2012“, planiran datum održavanja: 6. oktobar 2012. godine, organizator Udruženje Parada ponosa Beograd, planirana trasa kretanja Park Manjež, Nemanjina ulica, Kneza Miloša, Masarikova, Resavska, Park Manjež³⁷⁹

---

strane „SNP Naši“ i „Dveri pokret za život Srbije“ usmerenih protiv Parade ponosa, a na lokacijama u blizini mesta održavanja Parade ponosa. Organizatori navedenih javnih skupova su 28. septembra, odnosno, 1. oktobra 2012. godine, od dokumentacije jedino podneli prijave policiji za održavanje skupa, za razliku od organizatora Parade ponosa koji su postupak prijave skupa otpočeli 3. maja 2012. godine.

³⁷⁵ *Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova*, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-355/12, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁷⁶ *Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova*, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-80/13, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁷⁷ *Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova*, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-81/13, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁷⁸ *Dopis Ministarstva unutrašnjih poslova*, Policijska uprava za grad Beograd, 01/1 broj 214.4-82/13, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁷⁹ Informacije u vezi sa prijavljivanjem skupa su prikupljene i u slučajevim skupova u stajanju „Protest protiv bele kruge“, u organizaciji „SNP 1389“, „Protiv gej parade“ u organizaciji „Dveri pokret za život Srbije“, koji su bili zakazani za 6. oktobar 2012. godine. Osim prijava

Cilj istraživanja je bilo dokazivanje neravnopravnog položaja skupa Parada ponosa u odnosu na druge skupove, kada je reč o administrativnim procedurama. Rezultat istraživanja je dokazao da razlika u tretmanu iziskuje da organizatori Parade ponosa moraju da izdvoje znatno veća sredstva kako bi svu potrebnu dokumentaciju prikupili, ali i znatno više vremena, te je dokazano da se ovaj skup ne može prijaviti u rokovima predviđenim za prijavljivanje skupova u pokretu.

U skladu sa Zakonom o okupljanju građana³⁸⁰, organizator Parade ponosa je skup prijavio 3. maja 2012. godine policijskoj stanici Savski venac, Policijska uprava za Grad Beograd. Postupajući dalje prema obavezama koje proizlaze iz Zakona, kao i poštujući uputstva dobijena od policijskih službenika u policijskoj stanici Savski venac, organizatori su otpočeli proceduru prikupljanja dokumenata, dozvola i saglasnosti neophodnih da bi se skup smatrao adekvatno prijavljenim. Administrativni postupak prikupljanja svih neophodnih dokumenata trajao je 5 meseci i 17 dana (počev od 3. maja kada je predata prijava policiji, zaključno sa 20. septembrom, kada su neophodne dozvole i saglasnosti bile prikupljene), zbog propuštanja određenih gradskih službi da u zakonskom roku odluče po prijavi organizatora.³⁸¹ U cilju adekvatne prijave skupa (uz prijavu policiji) organizatori Parade ponosa su bili dužni da zatraže 11 dodatnih dozvola, od 10 različitih gradskih institucija i komunalnih preduzeća:

1. Odobrenje za organizovanje skupa na teritoriji gradske opštine Savski venac – Prijava skupa je izvršena 10. maja

---

koje su podnete policije 28. septembra, odnosno, 1. oktobra 2012. godine u vezi sa održavanjem ovih skupova, nije dostavljen nijedan dokument/informacija u vezi sa obraćanjem organizatora ovih skupova drugim nadležnim organima (Gradska opština Savski venac, gradska komunalna preduzeća).

³⁸⁰ Zakon o okupljanju građana (*Sl. glasnik RS*, broj 101/2005) član 4.

³⁸¹ Odobrenje JKP Zelenilo Beograd izdato je nakon 2,5 meseca od podnošenja prijave, Gradski sekretarijat za saobraćaj je odobrenje izdao 4 meseca od podnošenja prijave.

2012. godine³⁸², a rešenje kojim se skup odobrava, opština je donela 18. septembra 2012. godine³⁸³;
2. Odobrenje za održavanje skupa u pokretu od strane Gradskog sekretarijata za saobraćaj - prijava je podneta 10. maja 2012. godine³⁸⁴, a saglasnost je data 13. septembra 2012. godine³⁸⁵;
  3. Dozvola za održavanje skupa na zelenoj gradskoj površini (park Manjež) od JKP Zelenilo Beograd - zahtev je podnet 25. juna 2012. godine,³⁸⁶ a dozvola je dobijena 14. septembra 2012. godine³⁸⁷;
  4. Izmene javnog saobraćaja i izmeštanje okretnice Slavija - Direkcija za javni prevoz³⁸⁸;
  5. Uklanjanje kontejnera za smeće - JKP Gradska čistoća³⁸⁹;

---

³⁸² *Prijava opštini Savski venac*, 352-234/12 od 14.09.2012. godine. Kopija zahteva dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸³ Gradska opština Savski venac, Rešenje broj 352-350/2012 od 18.09.2012. godine. Kopija rešenja dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁴ *Prijava Gradskoj upravi grada Beograda*, Sekretarijat za saobraćaj 3449-225/12, od 10.05.2012. godine. Kopija zahteva dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁵ Grad Beograd, Gradska uprava grada Beograda, Sekretarijat za saobraćaj, Saglasnost IV-05, br. 344.9-225/12, od 13.09.2012. godine. Kopija saglasnosti dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁶ *Prijava JKP Zelenilo Beograd*, 4599/3 od 18.09.2012. godine. Kopija zahteva dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁷ JKP Zelenilo Beograd, Saglasnost II/1 broj 4599/2 od 14.09.2012. godine. Kopija saglasnosti dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁸ Direkcija za javni prevoz, *Molba za saglasnost izmene javnog saobraćaja i izmeštanje okretnice Slavija* 3463-188 od 17.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁸⁹ JKP Gradska čistoća, *Molba za izmeštanje kontejnera* 16904 od 17.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

6. Uklanjanje žardinjera - JKP Zelenilo³⁹⁰;
7. Uklanjanje mirujućeg saobraćaja - JKP Parking servis.³⁹¹
8. Ustupanje zapreka za mase - JKP Beograd Put,³⁹²
9. Ustupanje na korišćenje cisterne za vodu - JKP Beogradski vodovod i kanalizacija,³⁹³
10. Ustupanje vozila hitne pomoći - Gradski zavod za hitnu medicinsku pomoć.³⁹⁴

Na osnovu Zakona o okupljanju građana³⁹⁵ za potpunu prijavu skupa, organizator je bio obavezan da pre održavanja događaja dostavi dokaz o uplati troškova nastalih zbog privremene izmene režima saobraćaja i drugog vanrednog obavljanja komunalnih delatnosti. Opština Savski venac u čijoj je nadležnosti da odredi visinu kaucije i organ kome se novac uplaćuje, nije bila u mogućnosti da iznos troškova proceni pre održavanja događaja, već isključivo nakon što je događaj održan, što one-

³⁹⁰ JKP Zelenilo, *Molba za uklanjanje žardinjera* 4993/3 od 18.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹¹ JKP Parking servis, *Molba za uklanjanje mirujućeg saobraćaja* 6558 od 18.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹² Uprava grada Beograda, *Molba za ustupanje zapreka za mase* 431 od 19.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹³ JKP Beogradski vodovod i kanalizacija, *Molba za ustupanje na korišćenje cisterne* 38342 od 17.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹⁴ Gradski zavod za hitnu medicinsku pomoć, *Molba za ustupanje na korišćenje jednog vozila hitne pomoći* od 26.09.2012. godine. Kopija molbe dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹⁵ Vidi gore pod 9, član 4 Zakona „Sazivač koji prijavi javni skup iz člana 2 stav 3 ovog zakona podnosi uz prijavu dokaz o tome da je uplatio sredstva na ime obezbeđenja troškova iz stava 2 ovog člana (u daljem tekstu: kaucija). Aktom opštine, odnosno grada utvrđuje se visina kaucije i organ kome se uplaćuje.”

moogućava organizatoru Parade ponosa prikupljanje sve tražene dokumentacije. U cilju prevazilaženja ove administrativne prepreke, organizatori su se obratili kabinetu gradonačelnika u cilju dobijanja nefinansijskog doprinosa Grada Beograda Paradi ponosa 2012, koje se ogleda u oslobađanju od plaćanja kaucije. U okviru podnetih zahteva organizator Parade ponosa bio je u obavezi da nadležnim institucijama (Gradska opština Savski venac, JKP Zelenilo Beograd, policijska stanica Savski venac) dostavi i elaborat bine³⁹⁶ čije je postavljanje predviđeno u parku Manjež, kao i precizne informacije i rešenje o registraciji pravnog lica koje će na skupu obavljati redarske poslove.

U intervjuu koji je istraživač Inicijative mladih za ljudska prava obavio sa organizatorom Parade ponosa 2012. i 2011. godine, navodi se da je i prilikom organizovanja skupa Parada ponosa 2011. godine, organizator bio izložen komplikovanoj i dugotrajnoj administrativnoj proceduri prilikom zakazivanje skupa koji je takođe bio zabranjen.

Skup u pokretu „Nikad granica” (protestna šetnja u vezi sa uvođenjem integrisanog graničnog prelaza između Kosova i Srbije), organizator Udruženje žena sa Kosova i Metohije - ŽE-KIM, održan 10. decembra 2012. godine, očekivano 3000 učesnika, trasa kretanja Saborna crkva, Kralja Petra, Knez Mihailova ulica, Terazije, Kralja Milana, Kneza Miloša, Nemanjina, Slavija, ulica Svetog Save do hrama Svetog Save.

Organizator je skup u pokretu 4. decembra 2012. godine prijavio policijskim stanicama Stari Grad, Savski venac i Vračar, nadležnima u okviru PU za Grad Beograd.³⁹⁷ Gradski sekretarijat za saobraćaj je u odgovoru Inicijativi naveo da za

---

³⁹⁶ Prilikom prijavljivanja skupa u stajanju „Buna protiv granice“, koji je održan 15.02.2013. godine, organizator skupa „Srpska narodna odbrana u otadžbini“ nije dostavio elaborat bine koja je bila postavljena ispred hrama Svetog Save, gde je skup održan.

³⁹⁷ Policijska uprava za grad Beograd, *Prijava za održavanje javnog skupa* 212-1126/12, 212-298, 212-1066 od 04.12.2012. godine. Kopija prijave dostupna u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

ovaj skup u pokretu nije izdata saglasnost.³⁹⁸ U odgovorima koji su Inicijativi dostavljeni iz gradskih opština Stari grad³⁹⁹ i Vračar⁴⁰⁰ navodi se da organizator nije prijavio skup u pokretu ovim opštinama, ali se, takođe, dodaje da opštine i nemaju nadležnost izdavanja saglasnosti/odobrenja na održavanje skupova. Prema informacijama dobijenim od JKP Zelenilo,⁴⁰¹ JKP Beograd put,⁴⁰² JKP Gradska čistoća,⁴⁰³ JKP Parking servis,⁴⁰⁴ JKP Beogradski vodovod i kanalizacija⁴⁰⁵, nijednom od ovih komunalnih preduzeća organizator se nije obratio u vezi sa skupom „Nikad granica“. U dokumentaciji koje je dostavila Policijska uprava za Grad Beograd, osim prijave skupa policijskim stanicama, ne postoji dokaz o uplati kaucije⁴⁰⁶ od strane organizatora, niti dokaz kojim se organizator te kaucije oslobađa.

Skup u pokretu „Tražimo pravdu i za srpske žrtve“ (protestna šetnja povodom presuda Haškog tribunala u slučaju hrvatskih generala Ante Gotovine i Mladena Markača), organizator

³⁹⁸ *Dopis Gradskog sekretarijata za saobraćaj*, IV-05 broj 344.16-125/13. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

³⁹⁹ *Dopis gradske opštine Stari grad*, I-01 broj 037-4/2013, od 22.02.2013. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰⁰ *Dopis gradske opštine Vračar*, broj 920/1-11/2013, od 27.02.2013. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰¹ *Dopis JKP Zelenilo Beograd*, II/1: 1330/2, od 28.02.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰² *Dopis JKP Beograd put* broj IV/9 7612/2013, od 12.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰³ *Dopis JKP Gradska čistoća*, broj 2792 od 08.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰⁴ *Dopis JKP Parking servis*, broj 1498/3, od 27.02.2013, dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰⁵ *Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija*, broj 6236/1, od 13.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴⁰⁶ Vidi gore pod 26.

skupa „Koalicija udruženje izbjeglica u Republici Srbiji“, održan 25. novembra 2012. godine, očekivano 5000 učesnika, trasa kretanja Saborna crkva, Kralja Petra, Knez Mihailova ulica, Terazije, Trg Nikole Pašića, Narodna Skupština Republike Srbije.

Organizator je prijavio skup 21. novembra 2012. godine, policijskoj stanici Stari grad⁴⁰⁷ koja je nadležna u okviru PU za Grad Beograd. Dan pre planiranog datuma održavanja skupa organizator je podneo dopunu prijave skupa kojim je delimično izmenjena trasa kretanja skupa i u kojoj se predlaže službenicima policijske stanice Stari grad koje ulice da zatvore zbog neometanog kretanja skupa. Prema Zakonu o okupljanju građana, svaka izmena prijave koja se podnosi tretiraće se kao nova prjava, što dovodi do zaključka da navedeni skup nije prijavljen na vreme. U prijavi koja je podneta 21. novembra, kao i u dopuni prijave od 24. novembra,⁴⁰⁸ ne navode se nikakve precizne informacije o redarskoj službi koja će skup obezbeđivati.⁴⁰⁹ U odgovoru koji je Inicijativa dobila od gradske opštine Stari grad navodi se da prijava skupa nije evidentirana u ovoj opštini.⁴¹⁰ Takođe, u informacijama dobijenim od JKP Zelenilo,⁴¹¹ JKP Gradska čistoća,⁴¹² JKP Beograd put,⁴¹³ JKP Parking

---

⁴⁰⁷ Vidi gore pod 6.

⁴⁰⁸ Vidi gore pod 6.

⁴⁰⁹ U slučaju skupa Parada ponosa 2012, organizator je bio obavezan da dostavi rešenje o registraciji pravnog lica koje će obavljati poslove redarske službe.

⁴¹⁰ *Dopis gradske opštine Stari grad*, VII-01 broj 037-6/13, od 07.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹¹ *Dopis JKP Zelenilo Beograd*, II/1 broj 1630/4, od 08.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹² Vidi gore pod 32.

⁴¹³ Vidi gore pod 31.

servis,⁴¹⁴ JKP Beogradski vodovod i kanalizacija,⁴¹⁵ navodi se da se organizator skupa nije obratio ovim komunalnim službama sa bilo kakvom prijavom/informacijom u vezi sa skupom. Kao i u slučaju skupa u pokretu „Nikad granica“, u dokumentaciji koju je Policijska uprava dostavila, osim prijave skupa nadležnoj policijskoj stanici, ne postoji dokaz o uplati kaucije od strane organizatora, niti dokument o oslobađanju organizatora od njenog plaćanja.

Skup u pokretu povodom desetogodišnjice od dobrovoljnog odlaska predsednika stranke dr. Vojislava Šešelja u Haški Tribunal, organizator Srpska radikalna stranka, održan 24. februara 2013. godine, očekivano 3000 učesnika, trasa kretanja Trg Nikole Pašića, Bulevar Kralja Aleksandra, Beogradska ulica, Slavija, ulica Srpskih vladara i Terazije.

Organizator je skup prijavio 18. februara 2012. godine Policijskoj stanici Stari grad,⁴¹⁶ nadležnoj u okviru PU Beograd. U evidenciji Gradske opštine Stari grad⁴¹⁷ nije zavedena nikakva prijava u vezi sa ovim skupom. U informacijama dobijenim od JKP Zelenilo,⁴¹⁸ JKP Gradska čistoća,⁴¹⁹ JKP Beograd put,⁴²⁰

---

⁴¹⁴ Dopis JKP Parking servis, broj 1654/1 od 15.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹⁵ *Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija*, broj 7733/4, od 13.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹⁶ Vidi gore pod 8.

⁴¹⁷ *Dopis gradske opštine Stari grad*, VII-01, broj 037-7/13, od 07.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹⁸ *Dopis JKP Zelenilo Beograd II/1*, broj 1630/2, od 08.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴¹⁹ Vidi gore pod 32.

⁴²⁰ Vidi gore pod 31.

JKP Parking servis,⁴²¹ JKP Beogradski vodovod i kanalizacija,⁴²² navodi se da se organizator skupa nije obratio ovim komunalnim službama sa bilo kakvom prijavom/informacijom u vezi sa skupom. U dokumentaciji koju je dostavila Policijska uprava za Grad Beograd, osim prijave skupa policijskoj stanici, ne postoji dokaz o uplati kaucije⁴²³ od strane organizatora, niti dokument kojim se organizator te kaucije oslobađa.

Skup u pokretu „Stop navijačkim žrtvama“, organizator udružene navijačke grupe, održan 24. februara 2013. godine, očekivano do 1000 učesnika, trasa kretanja skupa Park Manjež, Nemanjina ulica, Bulevar oslobođenja, hram Svetog Save.

Organizator je skup prijavio 19. februara 2013. godine policijskoj stanici Savski venac,⁴²⁴ dok je prijava policijskoj stanici Vračar izostala. Gradska opština Savski venac⁴²⁵ je u dopisu poslatom Inicijativi navela da nije dobila prijavu za održavanje ovog skupa, uz napomenu da opština nije nadležna da izdaje odobrenja za organizovanje bilo kakvog skupa. U informacijama dobijenim od JKP Zelenilo,⁴²⁶ JKP Gradska čistoća,⁴²⁷ JKP Beograd put,⁴²⁸ JKP Parking servis,⁴²⁹ JKP Beogradski vodovod

⁴²¹ *Dopis JKP Parking servis*, broj 1652/1, od 15.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴²² *Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija* broj 7733/6, od 13.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴²³ Vidi gore pod 8.

⁴²⁴ Vidi gore pod 7.

⁴²⁵ *Dopis gradske opštine Savski venac*, broj I-01-6-26-9/2013, od 07.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴²⁶ *Dopis JKP Zelenilo II/1*, broj 1630/3, od 08.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴²⁷ Vidi gore pod 32.

⁴²⁸ Vidi gore pod 31.

⁴²⁹ *Dopis JKP Parking servis*, broj 1653/1, od 15.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

i kanalizacija,⁴³⁰ navodi se da se organizator skupa nije obratio ovim komunalnim službama sa bilo kakvom prijavom-informacijom u vezi sa skupom. U dokumentaciji koje je dostavila Policijska uprava za Grad Beograd, osim prijave skupa policijskoj stanici, ne postoji dokaz o uplati kaucije⁴³¹ od strane organizatora niti dokument kojim se organizator te kaucije oslobađa.

Na osnovu sprovedenog istraživanja i prikupljenih podataka uočava se da su organizatori Parade ponosa izloženi znatno dužoj proceduri prikupljanja dozvola i saglasnosti u cilju adekvatne prijave skupa. Organizatori ostalih skupova u pokretu su prijavu policiji podnosili pet do osam dana pre datuma održavanja skupa, dok je prijava Parade ponosa učinjena pet meseci pre datuma predviđenog za njeno održavanje. U evidenciji gradskih službi ne postoje podaci o bilo kakvim prijavama ovih skupova, a samim tim i saglasnostima za njihovo održavanje, nasuprot 10 zahteva i odobrenja koje su organizatori Parade ponosa bili obavezni da pribave kako bi se prijava skupa koju su podneli policiji smatrala potpunom (udružene grupe navijača nisu tražile saglasnost JKP Zelenilo Beograd za skup koji je otpočinjao u parku Manjež, dok su organizatori Parade ponosa na saglasnost JKP Zelenilo Beograd čekali dva i po meseca u cilju upotpunjavanja dokumentacije za prijavu skupa). Takođe, u slučajevima ostalih skupova u pokretu nema dokaza o plaćanju kaucije za organizovanje skupa niti dokumenata kojim su organizatori toga oslobođeni. Opštine Stari grad, Vračar i Savski venac, na čijim teritorijama su organizovani ovi skupovi, u svojim evidencijama ne raspolažu nikakvim prijavama i informacijama vezanim za skupove, a opštine Vračar i Savski venac su takođe podvukle da opštine nisu nadležne za izdavanje odobrenja i saglasnosti za održavanje skupova. U pogledu skupa Parada

⁴³⁰ *Dopis JKP Beogradski vodovod i kanalizacija*, broj 7733/5, od 13.03.2013. godine. Dostupan u arhivi Inicijative mladih za ljudska prava.

⁴³¹ Vidi gore pod 7.

ponosa 2012, saglasnost opštine Savski venac je bila jedan od obaveznih dokumenata za potpunu prijavu skupa.⁴³²

Na osnovu analizirane dokumentacije, broja dozvola i saglasnosti koje su zahtevane od organizatora Parade ponosa 2012, a koje ne postoje u slučaju drugih skupova u pokretu („Nikad granica“, „Tražimo pravdu i za srpske žrtve“, „Stop navijačkim žrtvama“, skup Srpske radikalne stranke), dugotrajnog i komplikovanog administrativnog postupka za potpunu prijavu skupa Parada ponosa 2012. i prema navodima organizatora skupa Parada ponosa 2011, kod nadležnih insitucija se uočava tendencija nejednakog i nepovoljnog tretmana skupa Parada ponosa u odnosu na ostale skupove u pokretu, a organizatori se stavljaju u neravnopravan položaj u odnosu na organizatore drugih skupova tako što se od njih zahteva poštovanje procedura koje se ne zahtevaju u drugim slučajevima. Identična procedura prijave skupa je primenjena na Paradu ponosa 2013. i 2014. godine.

---

⁴³² Dug i komplikovan administrativni postupak kojem su organizatori Parade ponosa 2012. godine bili izloženi je, kroz izveštavanje o pripremi i organizaciji događaja pojedinih medija, korišćen kako bi se u javnosti stvorila slika da će odgovornost za eventualno neodržavanje skupa snositi organizator Parade ponosa, zbog nemogućnosti da skup adekvatno prijavi. *Hoće li biti gej parade*, Telegraf.rs.

15.3. *Aneks 3*

15.3.1. *Obraćanja Vladi Republike Srbije Specijalnog izvestioca UN za pravo na slobodu javnog okupljanja i udruživanja Ujedinjenih nacija 2011. i 2013. godine*

15.3.1. 2011.

U svom obraćanju Vladi, Specijalni izvestilac za pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja Ujedinjenih nacija se interesuje za okolnosti zabrane Parade ponosa 2011. i izražava zabrinutost, daje preporuke i postavlja ključna pitanja, npr: „Molimo navedite pravni osnov za blanko zabranu svih skupova zakazanih za 1. i 2. oktobar 2011. godine. Molimo navedite kako je ova mera u skladu sa međunarodnim normama ljudskih prava i standardima, uključujući i tvrdnje da je to bila neproporcionalna i diskriminatorna mera. Navedite zašto organizatori nisu dobili mogućnost žalbe na odluku pravovremeno. Obzirom da Vlada nije odgovorila izvestilac je izdao saopštenje u kome žali što nije dobio odgovor od Vlade Srbije u vidu komunikacije. On smatra da su odgovori na njegove komunikacije važan deo saradnje vlada sa njegovim mandatom, i poziva vlasti da osiguraju što je pre moguće detaljne odgovore na sve zabrinutosti iznesene u komunikaciji. Specijalni izvestilac naglašava da su prava mirnog okupljanja i udruživanja ključni za pojedince koji predstavljaju manjine ili suprotna mišljenja ili uverenja. On stoga poziva vlasti da preduzmu pozitivne mere kako bi se osigurao fizički i psihički integritet ljudi koji predstavljaju manjine ili suprotna mišljenja ili uverenja i da im se omogući ostvarivanje prava na slobodu okupljanja i udruživanja. On dalje preporučuje da države izbegavaju, u meri u kojoj je to moguće, blanko zabrane okupljanja. On dalje naglašava da države imaju pozitivnu obavezu da obezbede i zaštite pravo na mirno okupljanje. U slučaju konkurentskih grupa ili skupova koji se pojavljuju, on dalje preporučuje da se preduzimaju

pozitivne mere kako bi se osiguralo da se bilo kakve napetosti između takvih grupa smanje što je više moguće.⁴³³

15. 3. 2. 2013.

Specijalni izvestilac izražava žaljenje što Vlada Srbije nije odgovorila na njegovu komunikaciju. Specijalni izvestilac i dalje je ozbiljno zaokupljen situacijom gospodina Keniga i prijavljene preduge policijske istrage u vezi sa ovim slučajem. On poziva vlasti da sprovedu detaljnu istragu i kazne počinioce. Specijalni izvestilac je i dalje zabrinut zbog fizičkog i psihičkog integriteta onih koji rade i zagovaraju prava LGBTI osoba, rade na promociji jednakosti i nediskriminacije, posebno u ostvarivanju prava na slobodu mišljenja i izražavanja, udruživanja i mirnog okupljanja. On poziva vlasti da „preduzmu pozitivne mere, uključujući i mere afirmativne akcije kako bi se osiguralo da svi pojedinci koji pripadaju grupama sa najvećim rizikom [kao što su LGBTI osobe] imaju mogućnost da efektivno ostvaruju svoja prava, uključujući slobodu mirnog okupljanja i udruživanja“ (A / HRC / 26/29, st. 73 (c)). Specijalni izvestilac poziva vlasti da preduzmu sve odgovarajuće mere kako bi se osiguralo da svaki pojedinac i pravno lice mogu u miru da ostvaruju svoja prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja. On preporučuje da Vlada uspostavi povoljno i sigurno okruženje koje omogućava pojedincima da ostvare svoje legitimne slobode bez nepotrebnih prepreka. Temeljna i nezavisna istraga po bilo kom od navoda o kršenju ljudskih prava, uključujući dela zastrašivanja ili uznemiravanja, počinjenih protiv onih koji pokušavaju da ostvaruju prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja, se treba voditi; oni koji su odgovorni treba da odgovaraju; i žrtvama treba pružiti punu naknadu.

---

⁴³³ Specijalni izvestilac za pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja Ujedinjenih nacija (The United Nations Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association) je pozicija formalno kreirana rezolucijom Saveta za ljudska prava UN. Izvestilac povodom zabrane Prajda 2011. godine: [https://spdb.ohchr.org/hrdb/19th/AL_Serbia_28.10.2011_\(1.2011\).pdf](https://spdb.ohchr.org/hrdb/19th/AL_Serbia_28.10.2011_(1.2011).pdf)

Specijalni izveštilac se poziva na rezoluciju Saveta za ljudska prava 24/5, a posebno na operativni paragraf 1 koji „podseća države na njihovu obavezu da poštuju i u potpunosti štite prava svih pojedinaca na mirno i slobodno okupljanje - ...uključujući i osobe koje predstavljaju manjine ili suprotna mišljenja ili uverenja, branitelje ljudskih prava, sindikalce i druge... kao i da preduzme sve potrebne mere kako bi se osiguralo da su ograničenja prava na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja u skladu sa međunarodnim pravom ljudskih prava“.⁴³⁴

---

⁴³⁴ UN Special Rapporteur on the rights to freedom of peaceful assembly and of association, Serbia Communications: May 1, 2011 To February 28, 2014.

15. 4. *Aneks 4*

15. 1. 1. *Iz recenzija*

Kako autorka ističe, Srbija mora da nastavi sa širenjem svojih demokratskih kapaciteta, širenjem prostora slobode a jedan od tih pravaca je sloboda javnog okupljanja. Ona nisu, i ne smeju da budu ekskluzivna privilegija samo onih koji zastupaju stavove koje podržava većina, već mnogo pre, nužna potreba marginalizovanih, nepopularnih manjinskih društvenih grupa. Smatram da ovaj tekst baziran na obimnom istraživanju relevantnih dokumenata zavređuje da bude objavljen, kao jedna, u našoj naučnoj i stručnoj produkciji još uvek retka studija na temu javnog okupljanja.

Prof. dr Marijana Pajvančić

Važno je da autorka poklanja adekvatnu pažnju postojećim bezbednosnim aspektima javnih okupljanja u Srbiji. Ona podvlači da je ponašanje policije u Srbiji vrlo retko represivno i navodi da je na račun policije izrečeno dosta komplimenata u pogledu uzdržanosti u primeni sile. Takođe, među glavnim komplimentima policiji je i njihova spremnost da u skladu sa OEBS/ODIHR Smernicama, ostvare blisku i frekventnu prethodnu organizacionu komunikaciju sa organizatorima velikih skupova. Ovaj rad predstavlja značajan doprinos naučnom sagledavanju slobode javnog okupljanja i svih bezbednosnih i ljudsko pravnih problema s kojima se suočava njegova praktična primena u Srbiji.

Prof. dr Dragana Kolarić, Kriminalističko policijska akademija

Autorka svaki od analiziranih petnaest problema detaljno dokumentuje podacima brojnih izvora, od izveštaja državnih organa, nezavisnih institucija, načnoistraživačke produkcije, međunarodnih, naučnoistraživčkih i nevladinih organizacija, do medijskih izveštaja. Bazirajući se na tome, autorka iznosi niz preporuka od kojih je najvažnija donošenje novog zakona kojim bi se sloboda javnog okupljanja regulisala u skladu sa me-

đunarodnim standardima, pre svega onih sadržanih u OEBS/ODIHR obimnom skupu dokumenata koji formiraju *aquis* primenljiv u svim državama članicama te organizacije.

Prof. dr Ivana Simović, profesorku Krivičnog prava i Kriminologije Fakulteta bezbednosti u Beogradu

Svesrdno podržavam planirano objavljivanje knjige dr Zorice Mršević „Pravo na javno okupljanje u Srbiji – stanje i perspektive“ imajući u vidu da je naučna, društvena i politička potreba za proučavanjem jednog od osnovnih ljudskih prava današnjice, slobode mirnog okupljanja, teško osporiva. Dajući odgovor na te potrebe, autorka pristupa obradi te značajne teme ovim specifičnim i vrednim istraživačkim prilogom proučavanja slobode mirnog okupljanja. Vrednost ovog rada je i u tome što autorka znatno iskoračuje iz dnevno političke refleksije različitih *pro et contra* političkih diskursa, stavljajući svoj akcenat na analizu postojećih međunarodno-pravnih standarda koji regulišu slobodu javnog okupljanja, naglašavajući da su ti standardi u demokratskim društvima u stalnom porastu u korist slobode okupljanja.

Dr Ivana Stevanović, Institut za kriminološka i sociološka istraživanja

CIP - Каталогизација у публикацији - Народна библиотека Србије, Београд

342.729(497.11)''2006/2015''

МРШЕВИЋ, Зорица, 1954-

Pravo na javno okupljanje u Srbiji : stanje i perspektive / Zorica Mršević ; na projektu saradivali Bojan Perović, Vesna Jovanović. - Beograd : Institut društvenih nauka, 2015 (Beograd : Birograf comp). - 238 str. ; 20 cm

Tiraž 100. - Napomene i bibliografske reference uz tekst. - Bibliografija: str. 145-180. - Summary.

ISBN 978-86-7093-161-9

a) Слобода јавног окупљања - Србија - 2006-2015
COBISS.SR-ID 220556044

